

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Zemědělská ekonomika

3

ROČNÍK 9 (XXXVI) – PRAHA, BŘEZEN 1963

CENA 10 Kčs

**ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ
ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA**

Řídí redakční rada:

Doc. CSc. Karel Svoboda, promováný ekonom (předseda), Josef Drahovzal, prof. CSc. dr. Alois Grolig, CSc. inž. Jaromír Havlíček, inž. dr. Alois Hruběš, doc. CSc. inž. Felix Hutník, doc. CSc. Dimitrij Choma, CSc. inž. Josef Krilek, doc. CSc. inž. Jaroslav Pič, inž. Ladislav Sobotka, Otto Soukup, CSc. inž. Mikuláš Sebesta, Miroslav Zich. Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra.

© Ústav vědeckotechnických informací MZLVH, Praha 1963

Obsah — Содержание — Content — Inhalt

Suchý Č., Chalupný V.: Příspěvek k teorii specializace zemědělské výroby. — II. část К теории специализации сельскохозяйственного производства Beitrag zur Theorie der Spezialisierung der landwirtschaftlichen Produktion	115
Čížek K., Mašek J.: Faktory působící na vlastní náklady vajec v nové velkovýrobní technologii Факторы действующие на себестоимость яиц в новой крупнопроизводственной технологии Die auf die Selbstkosten der Eier bei Anwendung der großbetrieblichen Technologie einwirkenden Faktoren	133
Peltrámová Š.: Některé otázky volby ukazatele produkce pro rozbor a stanovení vývoje zemědělské výroby Некоторые вопросы выбора показателей анализа и определения развития сельскохозяйственного производства Einige Probleme der Wahl von Kennzahlen zur Analyse und Ermittlung der Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion	147
Diskuse	
Krotíl V.: K ekonomickému obsahu pojmů „zemědělský podnik“ a „zemědělský závod“	161
Zemědělská ekonomika v zahraničí	
Hubáček J., Kraus J.: Některé problémy morálního opotřebení základních výrobních fondů	169
Příloha	
Statistické přehledy (Počet hospodářských zvířat k 1. 1. 1963).	
Slovníček	

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. Vydává Ústav vědeckotechnických informací ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství. Vychází měsíčně. Celoroční předplatné 120 Kčs. Redakce: Praha 2, Mánešova 75, telefon 274551-58. Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá Poštovní novinový úřad, ústřední administrace PNS, Jindřišská ul. č. 14, Praha 1. Lze též objednat u každého poštovního úřadu a doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje Poštovní novinový úřad, vývoz tisku, Jindřišská 14, Praha 1. Vytiskl Mír, novinářské závody, n. p., závod 2, provozovna 22, Legerova 22, Praha 2.

A-08*31093

Příspěvek k teorii specializace zemědělské výroby

II. část.

K теории специализации сельскохозяйственного производства

Beitrag zur Theorie der Spezialisierung der landwirtschaftlichen Produktion

CSc. inž. Čestmír SUCHÝ, CSc. inž. Vladimír CHALUPNÝ
Vysoká škola zemědělská, Praha

Kombinace výrobních odvětví

Odvětví zemědělské výroby z hlediska specializace

Odvětví vznikají na základě oddělování (nebo možnosti oddělování) výroby jednotlivých produktů do různých zemědělských výrobních jednotek (podniků nebo jejich částí). Základem členění zemědělské výroby na odvětví je tedy společenská dělba práce.

Znakem pro členění zemědělské výroby na odvětví je charakter výrobního procesu a charakter výrobků. Jestliže výrobek má zvláštní výrobní postup, při jehož výrobě se používá zvláštních výrobních prostředků, je považován za odvětví. Avšak nejen to. I výrobky, které mají stejný nebo téměř stejný výrobní postup, nemusí být stejným odvětvím, jestliže se liší různým způsobem užití. Proto se oddělují nebo mohou oddělit do různých podniků nebo jejich částí. Tak např. výroba průmyslových a konzumních brambor je téměř stejná, ale jejich další užití je různé. Výroba konzumních brambor se proto od průmyslových odděluje a každé toto odvětví se umísťuje jinak s ohledem na spotřební střediska a zpracovatelské podniky. Podobně je tomu při pastevním odchovu žírného a chovného skotu, kdy přes značnou podobnost výrobního postupu se žír a odchov skotu oddělují do různých podniků a jejich částí a stávají se samostatnými odvětvími.

Za odvětví je třeba v podstatě považovat výrobu každého výrobku, pokud má odlišný výrobní postup a zvláštní výrobní prostředky nebo slouží různým výrobním a spotřebním účelům a jeho výroba se proto odděluje nebo může oddělit do zvláštních výrobních jednotek, takže je nebo se může stát předmětem specializace.

Obdobně jako na dělbu práce a specializaci má na vznik a vývoj odvětví velký vliv rozvoj pracovních prostředků. Např. za feudalismu, kdy se používalo převážně jen práce ruční, kdy nářadí bylo primitivní a v druzích málo diferencované a kdy všechny polní plodiny se vyráběly v podstatě stejným nářadím a všude se pěst-

valy v podstatě stejné plodiny, byla jedním odvětvím celá polní výroba na rozdíl od vinařství, chmelařství aj. Tato odvětví se též oddělovala do různých výrobních útvarů. Teprve když se počalo používat dokonalejších pracovních nástrojů a posléze strojů, a když výroba jednotlivých skupin plodin se začala oddělovat, rozpadala se i polní výroba na odvětví, odvětvími se stávaly skupiny plodin a posléze i jednotlivé plodiny.

Za odvětví nelze považovat výrobu produktu vedlejšího, který je vyráběn spolu s produktem hlavním. Např. brakované dojnice, pokud nejsou dokrmovány ve zvláštních výrobních jednotkách (stájích, farmách), netvoří samostatné odvětví žíru skotu, i když charakter výrobku, tj. maso, je úplně odlišný od výrobku hlavního — mléka. Jestliže se např. posuzuje rozsah odvětví podle struktury hrubé produkce, nutno předem zjistit, do jaké míry je v hrubé produkci jednoho odvětví započítán vedlejší produkt odvětví jiného (např. ve výrobě hovězího masa brakované dojnice a chovné jalovice).

Podobnost výrobních postupů a z toho vyplývající užívání podobných nebo i stejných výrobních prostředků u řady odvětví je příčinou, že při praktické aplikaci definice výrobního odvětví se dostáváme někdy do rozpaků, co za odvětví konkrétně považovat. Jak již bylo uvedeno, považujeme při řešení problematiky specializace za účelné rozlišovat odvětví i jen podle charakteru výrobků, i když výrobní postup a užívané výrobní prostředky jsou podobné nebo i zcela stejné. (Např. pšenice krmná, pšenice tvrdá konzumní, pšenice-osoivo, brambory konzumní, průmyslové, krmné apod.). Charakter výrobků je totiž velmi důležitý pro posouzení účelného rozmístění dané výroby a výrazně ovlivňuje celkovou skladbu odvětví. U některých plodin, zejména píce, je však možné považovat několik plodin podobného výrobního postupu se stejnými výrobními prostředky a se stejným způsobem užití výrobku za jedno odvětví (např. jednoleté pícniny na zeleno).

Podle hospodářského určení výrobků v podniku dělíme odvětví na tržní a netržní, zvaná též odvětví pomocná. V odvětvích netržních se vyrábějí produkty užívané dále ve výrobním procesu tržních odvětví téhož podniku. Patří mezi ně výroba krmiv pro vlastní potřebu, odchov dobytka pro vlastní potřebu apod. Tržní odvětví se dělí dále na hlavní, zaujímající výrazně větší podíl z tržní produkce, a na vedlejší odvětví s menším podílem na tržní produkci.

Nezemědělská odvětví v zemědělských podnicích ve vztahu ke specializaci

Tato odvětví je možno rozdělit zhruba do tří skupin podle jejich vztahu k zemědělské výrobě. Jsou to:

a) odvětví zabývající se zpracováním a úpravou zemědělských výrobků a jejich skladováním pro potřeby jiných odvětví zemědělské výroby; nejrozsáhlejší výrobní činností na tomto úseku je skladování a úprava krmiv. Možno sem zahrnout i dopravu, pokud existuje jako zvláštní odvětví a slouží převážně zemědělské výrobě;

b) odvětví zabývající se údržbou, opravami a výrobou pracovních prostředků a hospodářských staveb užívaných v zemědělství;

c) jiná nezemědělská odvětví buď bez přímé vazby k zemědělské výrobě, nebo zpracovávající zemědělské výrobky pro jiné účely než pro potřeby zemědělské výroby, tato odvětví shrnujeme obvykle pod pojem přidružená výroba, kdežto odvětví, uvedená pod bodem a) a b) jsou takzvaná odvětví pomocná.

Při řešení otázek specializace je také nutno omezovat počet odvětví nezemědělské výroby. Existence této výroby v zemědělských podnicích rozšiřuje celkový počet odvětví a zvyšuje mnohostrannost výroby v podniku se všemi jejími zápornými důsledky. Odvětví nezemědělské výroby všeho druhu jsou ve většině případů roz-

sahem malá, založená převážně na ruční práci a na řemeslných formách výroby. Nelze proto problematiku této výroby přejít pouhým konstatováním, že je pro podnik nutná a účelná, jak to činí např. i inž. D o s k o č i l na str. 13 publikace, citované již v minulém čísle Zemědělské ekonomiky.

Za základní tendenci ve vývoji nezemědělských odvětví nutno považovat jejich omezování v podnicích zemědělských a jejich soustředování do podniků průmyslových. Naším cílem je, aby v zemědělských podnicích byla struktura výroby co nejjednodušší a aby v každém odvětví bylo dosaženo vhodné koncentrace výroby, umožňující nejmodernější technologii. Nelze tu proto konzervovat málo produktivní řemeslnou výrobu v nezemědělských odvětvích. Na omezování rozsahu a počtu těchto odvětví působí samo prohlubování specializace zemědělské výroby, menší počet odvětví zmenšuje sortiment skladovaných a upravovaných výrobků i sortiment opravovaných a vyráběných výrobních prostředků. Obdobný vliv má i růst mechanizace výroby, který omezuje používání řady drobných nástrojů, užívaných dříve v zemědělství ve mnohem větší míře než dnes a zčásti přímo v zemědělských podnicích také vyráběných (hrábě, vidle, košťata, motyčky, koše apod.). Rovněž postupná unifikace a standardizace součástí zemědělských strojů a zařízení zjednodušuje opravářenskou činnost a vytlačuje odtud řemeslné formy výroby.

Přednosti převodu nezemědělských odvětví z podniků zemědělských do průmyslových se ukazují již dnes např. při výrobě krmných směsí, v činnosti sušáren, moderních opraven strojů apod.

Nelze se ovšem domnívat, že tato základní tendence se bude projevovat přímočaře, všude stejně a bez problémů. Její uplatňování je spojeno s řešením některých dílčích praktických otázek, které její uplatňování brzdí. Tak je především třeba v průmyslových podnicích, které budou tato odvětví přebírat, uplatňovat nejmodernější techniku a technologii s vysokou operativností jejich práce. Kdyby tyto podniky měly převzít i řemeslné formy výroby, nemohly by prokázat své přednosti proti dřívějšímu stavu. Vysoká operativnost v činnosti je pak nezbytná k vyrovnání jedné z předností výroby v zemědělských podnicích, tj. rychlosti ve vykonání práce.

Nově je třeba řešit problém zimní zaměstnanosti zemědělských pracovníků, zvláště kvalifikovaných sil ovládajících techniku, kteří částečně nacházeli uplatnění v odvětvích nezemědělské výroby (opravářství, výstavba) přímo v podniku; v budoucnu bude třeba organizovat jejich účelné pracovní nasazení z velké části mimo podnik a podle této volné pracovní kapacity upravovat i harmonogram práce a výroby opravářských a jiných podniků, jakož i stav jejich stálých pracovníků. Také velikost podniku tu má velký význam. Vyčlenění nezemědělských odvětví vykáže větší přednosti u podniků menších, které nemají možnost tuto výrobu vnitropodnikově specializovat a budovat ji s použitím průmyslové technologie, k čemuž mají do jisté míry větší možnost podniky velké.

Problém přidružené výroby u družstev je dnes mimo její význam z hlediska využití pracovních sil a místních zdrojů surovin současně problémem zabezpečení určité úrovně efektivnosti a rentability v hospodaření družstva, a tím i důchodu družstevníků z tohoto hospodářství, zvláště v méně příznivých přírodních podmínkách. Její omezování je tedy spojeno do jisté míry i s otázkou sblížování obou forem socialistického vlastnictví.

Všechny tyto okolnosti ovlivňují více nebo méně (v závislosti na místních podmínkách) rozsah a rychlost oddělování nezemědělských odvětví od zemědělských podniků, základní vývojovou tendenci však nemění.

Kombinace a spojení odvětví

Nelze říci, že všechna odvětví v socialistickém zemědělském podniku nebo v jeho částech spolu navzájem souvisí, např. jako kolečka jednoho stroje. Chápat dnes zemědělský podnik jako uzavřenou, soběstačnou jednotku znamená nebrat v úvahu rozvoj dělby práce, specializace, techniky a další faktory.

Rostoucí specializací a rozvojem techniky, zejména dopravních možností, se vztahy mezi odvětvími u podniku trhají. Tento proces postupuje nejenom tak, že se odvětví odtrhují od sebe do různých podniků, nýbrž i tak, že v podniku jsou organizována odvětví, která nejsou vázána na jiná odvětví v témže podniku, nýbrž na podnik jiný. V mlékařickém podniku se např. doplňování chovu dojníc neděje z vlastního odchovu, nýbrž z jiného podniku. Chov slepic, závislý na nákupu krmiv, může být v podniku organizován bez většího vlivu na odvětví ostatní.

Konečně samotné přírodní a ekonomické podmínky podniku často způsobují, že v podniku jsou odvětví na sobě naprosto nezávislá. Např. ovocné stromy, vysazené na neoratelých stráních, neovlivňují nijak podstatně žádné jiné odvětví v podniku.

Jestliže se — obecně vzato — odvětví v zemědělském podniku mohou buď podporovat, nebo si konkurovat nebo být neutrální (popř. může dojít k prolínání těchto vztahů), a jestliže tyto vztahy mohou mít různou sílu, odstraňují se specializací ve většině případů konkurenční vztahy mezi odvětvími, a tak mezi odvětvími se dosahuje lepších vztahů.

Vztahy mezi odvětvími mají vliv na jejich vzájemný mnohostní poměr. Jestliže mezi odvětvími není žádný vztah, není jím ovlivňován ani mnohostní poměr. Právě tak jako se růstem specializace a výrobních sil společnosti mění vztahy mezi odvětvími, mění se těmito vlivy i jejich poměry mnohostní.

S ohledem na mnohostrannost přírodních podmínek našich zemědělských podniků a jejich částí i s ohledem na dosaženou úroveň výrobních sil bude v současné době i při specializaci v podstatě velká většina našich socialistických zemědělských podniků organizovat několik odvětví výroby.

Při současné technice a technologii existují v jednotlivých částech zemědělského podniku tyto základní vztahy mezi odvětvími: vztah mezi výrobou a spotřebou objemných krmiv, vztah mezi výrobou a spotřebou chlévské mrvy, vztah mezi pěstovanými plodinami nutící k jejich střídání, vztah mezi potřebou práce a množstvím práce, která je k dispozici v jednotlivých obdobích a celkem. Mimo tyto vztahy mohou existovat podle podmínek i jiné, např. vztah mezi růzností výrobních podmínek a zdrojů a sortimentem výroby.

Výroba a spotřeba objemných krmiv a chlévské mrvy, potřeba a množství práce, které je k dispozici, mají být v podniku v souladu. Současně zde musí být určitý systém střídání plodin.

Tyto vztahy a mnohostní poměry odpovídají současné technice a technologii a jejich vývojem se budou měnit. Například již dnes dochází mezi různými výrobními jednotkami k převádění objemných krmiv nebo mrvy, které není z hlediska vynakládání společenské práce neúčelné tehdy, jestliže koncentrace a specializace a s ní spojená velkovýrobní technologie přináší při převádění celkovou úsporu společenské práce. Další koncentrací, rozvojem techniky, změnou technologie atd. se budou odvětví stávat na sobě ještě méně závislá. Kombinace a spojení odvětví se budou měnit. Nějaký trvalý, neměnný vztah mezi odvětvími uvnitř podniku neexistuje.

Vztahy mezi odvětvími z hlediska organizace výroby zjišťujeme jednak pomocí struktury hrubého obratu, jednak naturálními bilancemi, kdy na jedné straně

zkoumáme požadavky a na druhé straně zdroje (např. bilance krmiv, steliv, chlévské mrvy, pracovních sil, osiv apod.).

Na tomto místě je také třeba se zmínit o vlivu kombinace odvětví na rychlost obratu oběžných prostředků. I v některých nových publikacích (např. inž. Doskočil, str. 26 publikace citované v minulém čísle Zemědělské ekonomiky) se dosud uvádí kombinace odvětví i jako cesta k urychlení obratu oběžných prostředků v podniku. Tento vliv je však jen relativní. Jestliže připojíme k odvětvím s dlouhou dobou obratu odvětví s krátkou dobou, pak v tomto podniku skutečně dojde ke zkrácení celkové doby obratu oběžných prostředků. Jestliže se však v podniku s převahou odvětví s krátkou dobou obratu zařadí odvětví s dlouhou dobou obratu, pak celková doba obratu se prodlouží. Například: přesunutím odchovu jalovic do podhorských a horských oblastí a výroby mléka do příměstských se doba obratu v horských a podhorských oblastech prodlouží a v příměstských zkrátí. Z příkladu dostatečně jasně vysvitá, že zdůrazňování nutnosti použít kombinace odvětví též jako prostředku ke zkrácení doby obratu oběžných prostředků by se mohlo v praxi stát brzdou uplatňování formy otevřeného obratu stáda a prohlubování specializace vůbec.

Ukazatelé specializace

Při rozboru specializovaných zemědělských podniků nebo jejich částí zjišťujeme:

- a) na které výrobky jsou specializovány,
- b) jakého stupně zde specializace dosáhla,
- c) jaká je efektivnost dané specializace a jejího stupně.

Protože specializace je stránkou společenské dělby práce, vyjadřují kvalitativní stránku specializace dané jednotky (na co je jednotka specializována) produkty, které ukazují vztah výrobní jednotky ke společnosti, tzn. produkty, které jsou předmětem společenské dělby práce a odcházejí za hranice výrobní jednotky k plnění požadavků společenské dělby práce.

U podniku jsou to všechny výrobky tržní (nebo jim odpovídající), u jeho částí všechny výrobky, které jsou předmětem dělby práce uvnitř podniku a slouží k prodeji i k zajištění celkových potřeb podniku. Jinak řečeno, podnik se z celého sortimentu zemědělských výrobků soustředí, specializuje na ty, které společnosti dodává. Teoreticky je tedy správné vyjadřovat specializaci podniku všemi tržními výrobky.

Specializace zemědělského podniku ve smyslu kvalitativním, tj. na které výrobky je podnik specializován, se dosud většinou vyjadřuje výrobky, které mají největší podíl na tržní produkci podniku, popř. na jiných ukazatelích.

Chápeme-li však specializaci jako stránku společenské dělby práce, pak předmětem této dělby práce nejsou jen ty výrobky, které mají v podniku vůči ostatním největší podíl. Velmi četné výrobky, které společenská dělba práce mezi jednotlivé podniky nebo jejich části rozmisťuje, nemohou např. z agrotechnických nebo jiných důvodů nabýt takového rozsahu, takové koncentrace, aby ve srovnání s jinými výrobky, u nichž nejsou takovéto překážky, se dostaly ve struktuře produkce na přední místo. Tyto výrobky by vůbec nemohly specializaci podniku nebo jeho části označovat. Jde např. o len, hrách a další. A přece musíme mít podniky na každý z těchto výrobků specializované, kde výrobek bude v maximální účelné míře produkován, zatímco jinde nebude. Třebaže výrobek nebude ve srovnání s jinými (mlékem, masem, obilovinami, cukrovkou aj.) zaujímat ve struktuře tržní

produkce vedoucí postavení, přesto musí být ve specializaci podniku vyjádřen. Vyjadřovat specializaci jenom produkty s největším podílem na tržní produkci tedy nestačí, neboť nevyjadřují celou společenskou dělbu práce.

Jednou z příčin, proč se specializace našich zemědělských podniků dosud takto vyjadřuje, je velká mnohostrannost jejich výroby, malý rozsah některých odvětví a celkem malá odlišnost sortimentu výroby v jednotlivých podnicích.

Při širokém sortimentu výroby v jednotlivých podnicích mají jednotlivá odvětví různý podíl na struktuře tržní a hrubé produkce, na osevní ploše, na stáde apod. Výroba některých produktů, zejména těch, jichž se pro výživu i průmyslové zpracování potřebuje největší množství, převládá ve struktuře výroby zemědělských podniků nad produkty ostatními. Může to být např. výroba vepřového masa, mléka, cukrovky, brambor, obilovin, hovězího masa, někdy zeleniny, chmele aj. výrobků. Přitom se skladba těchto převládajících produktů u jednotlivých podniků liší jednak pořadím, jednak i některými komponenty. Jednou z nejvýznačnějších odlišností je výroba cukrovky (viz časté třídění na „řepaře“ a na „neřepaře“).

Jinou odlišností je převládající druh obilovin — jednou pšenice, jindy žito. Hovězí maso mezi těmito význačnými produkty někdy chybí, právě tak je tomu s brambory apod.

Jak možno charakterizovat tento jev? Jeho znakem je, že u některých produktů dochází k vysoké koncentraci, k vysokému podílu na výrobě, mnoho dalších produktů má koncentraci malou až nepatrnou, počet vyráběných produktů i počet odvětví je velký, struktura výroby je složitá. Produkty s vysokou koncentrací mají — při dostatečné velikosti podniku — většinou předpoklady pro zavedení velkovýrobních forem, avšak produkty s nízkou koncentrací tyto předpoklady nemají.

Tento jev vyplývá z toho, že stupeň specializace našich zemědělských podniků neodpovídá současnému stupni rozvoje výrobních vztahů a výrobních sil, který umožňuje daleko hlubší dělbu práce mezi podniky a jejich specializaci a podstatné zmenšení počtu odvětví v podniku. Struktura výroby našich zemědělských podniků odpovídá v podstatě struktuře v zemědělské malovýrobě, která byla založena na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a málo používala strojové techniky.

Některí soudí (např. CSc. inž. Doskočil v článku „Specializace v zemědělské výrobě“ — Nová Mysl, č. 8, r. 1962), že specializaci má každý zemědělský podnik, v jehož struktuře výroby některé produkty zřetelně převyšují nad produkty ostatními, a že podnik je specializován na tyto převažující výrobky. V tom případě by nebylo třeba se zabývat specializací našich zemědělských podniků, protože u většiny z nich vystupuje do popředí 2—5 odvětví výroby a problém specializace by se mohl omezit na zlepšení rozmístění zemědělské výroby. Přitom však, jak již bylo uvedeno, stupeň specializace našich socialistických zemědělských podniků neodpovídá současnému stavu rozvoje výrobních vztahů a výrobních sil. U nás nepůjde jen o úpravu rozmístění, nýbrž též o dosažení koncentrace, potřebné pro velkovýrobu, pokud možno u všech nebo u většiny odvětví, o zavedení velkovýrobní technologie, o změnu meziproduktů v produkty finální a o snížení celkového počtu odvětví v podniku.

Socialistický zemědělský podnik považujeme za správně specializovaný tehdy, když má v souladu s potřebami národního hospodářství jen tolik odvětví, kolik je nutné s ohledem na jeho přírodní a ekonomické podmínky a při dané úrovni výrobních sil s ohledem na nutné vztahy mezi odvětvími, a jenž všechna odvětví, u nichž je to možné, organizuje velkovýrobní formou. Protože specializace je procesem, je třeba její stupeň v daném okamžiku posuzovat vždy z hlediska rozvoje výrobních vztahů a výrobních sil. Hovoříme-li tedy dnes o tom, že naše socialis-

tické zemědělské podniky většinou specializovány nejsou a že je nutné tak učinit, je tomu tak proto, že hloubka jejich specializace dnešnímu stupni rozvoje výrobních vztahů a výrobních sil neodpovídá.

Avšak i podniky, u nichž tomu tak bude, budou někdy pro své pestré podmínky vyrábět větší počet druhů tržních výrobků; zde by bylo obtížné označovat jejich specializaci všemi výrobky. Zde je možno kvalitativní stránku specializace výrobní jednotky, na co je specializována, vyjádřit tržními výrobky s největším rozsahem. Z ostatních pak těmi, jimiž se odlišuje od jiných jednotek a jež jsou z hlediska společenské dělby práce důležité.

Mimo kvalitativní stránku je důležité zkoumat i stránku kvantitativní, tj. stupeň (hloubku) specializace. Vyjdeme-li při zkoumání stupně specializace opět z definice specializace, můžeme říci, že stupeň specializace zemědělského podniku nebo jeho části je dán počtem a koncentrací druhů výrobků v podniku nebo v jeho části. Srovnáme-li např. dva podniky stejné velikosti, pak ten podnik (nebo ta jeho část), který produkuje menší počet druhů výrobků a dosahuje u nich tedy větší koncentrace, je více specializován než ten, který jich za jinak stejných podmínek vyrábí větší počet o menší koncentraci. Avšak pro zjištění stupně specializace nelze zkoumat jen tržní produkci. Jak již bylo ukázáno, spočívá specializace nejen ve snížení počtu druhů produktů finálních, ale též ve snížení druhů meziproduktů, a to jak jejich změnou v produkty finální, tak i snížením počtu druhů meziproduktů, které ve finální produkty změněny nebyly. Proto pro posouzení stupně, kterého specializace podniku nebo jeho části dosáhla, nemůžeme brát v úvahu počet druhů a koncentraci tržních výrobků (nebo výrobků jim odpovídajících), jak se dosud používá, nýbrž počet druhů a koncentraci všech odvětví. Tito ukazatelé mohou být zjištěni např. ze struktury celkové produkce, kde se výrobky musí sloučit podle jednotlivých odvětví (např. chlévská mrva a močůvka se přidá k odvětvím živočišné výroby atd.).

Kdybychom posuzovali stupeň specializace podle tržních výrobků, mohli bychom se dopustit chyby. Např. srovnáme dvě výkrmny, které vyrábějí jen jeden tržní výrobek — vepřové maso. Podle tohoto ukazatele je stupeň specializace stejný. Avšak jedna výkrmna si vyrábí selata sama, druhá je odebírá od jiné výrobní jednotky, která je na jejich výrobu specializována a s níž je výkrmna v přímé kooperaci. Ukazuje se, že stupeň specializace u první výkrmny je nižší než u druhé, protože druhá organizuje jen jedno odvětví, první však nejméně dvě — výrobu masa a výrobu selat, popř. některých krmiv pro prasnice, jejich pastvu apod. Složitost výroby první výkrmny je vyšší než u druhé. Není též správné, jestliže se k vyjádření hloubky specializace používá podíl hlavních odvětví na tržní nebo hrubé produkci, protože tento ukazatel nebere zřetel na šířku sortimentu výroby a na její celkovou skladbu.

Úroveň specializace z hlediska výroby je v průmyslu charakterizována podílem stejných nebo podobných výrobků na objemu produkce příslušné výrobní jednotky a podobností prací vynakládaných při dané výrobě, přičemž se bere v úvahu celkový sortiment výrobků.

Na základě toho uvádějí Kúkel a Dančo*) ukazatele hloubky specializace, vypočteného jako vážený průměr všech druhů výroby (převzato z článku R. Petuchova: „Ob pokazatelach specializacii v promyšlennosti“, Vestnik statistiky, 2, 1959).

*) „Problémy špecializácie a kooperácie“, SAV Bratislava, 1961.

zahrnujícího celou skladbu výroby zkoumané jednotky a nazvaného redukovaný koeficient předmětné (technologické*) specializace:

$$K_{ps_r} = \frac{x_1 t_1 + x_2 t_2 \dots x_n t_n}{Q \cdot 100},$$

kde:

- K_{ps_r} = redukovaný koeficient předmětné specializace,
 $1, 2 \dots n$ = počet druhů výroby,
 x = podíl jednotlivých druhů výroby na celkovém objemu výroby dané jednotky v %,
 t = úhrnný roční objem jednoho druhu výroby,
 Q = roční objem celé výroby dané výrobní jednotky (v Kčs).

Nevýhodou použití redukovaného koeficientu v zemědělství, kde je možno kombinovat velké počty odvětví, je, že nevyjadřuje dostatečně rozdíly v počtu odvětví a nedoceňuje záporný vliv odvětví s malým rozsahem. Podniky, značně se lišící počtem odvětví s malým rozsahem, mají koeficienty velmi podobné, ačkoliv odvětví s malým rozsahem zabraňují rozvoji velkovýroby a zvyšují složitost výroby. V této etapě specializace půjde o odstranění právě těchto odvětví. Uvedme příklad (pro názornost zjednodušený a teoretický):

První podnik má tři odvětví, z toho:

1. odvětví vyrábí za 900 a podílí se 90 % na celkové HP,
2. odvětví vyrábí za 50 a podílí se 5 % na celkové HP,
3. odvětví vyrábí za 50 a podílí se 5 % na celkové HP,

celkem	1000	100 %
--------	------	-------

$$K_{ps_r} = \frac{900 \cdot 90 + 50 \cdot 5 + 50 \cdot 5}{1000 \cdot 100} = 0,815$$

Druhý podnik o stejném rozsahu výroby má jedenáct odvětví, z toho:

1. odvětví vyrábí za 900 a podílí se 90 % na celkové HP,
2. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,
3. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,
4. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,
5. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,
6. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,
7. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,
8. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,
9. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,
10. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,
11. odvětví vyrábí za 10 a podílí se 1 % na celkové HP,

celkem	1000	100 %
--------	------	-------

Koeficient úrovně specializace je u druhého podniku 0,811:

$$\frac{900 \cdot 90 + 10 \cdot 1 + 10 \cdot 1 + 10 \cdot 1 + 10 \cdot 1 + 10 \cdot 1 + 10 \cdot 1 + 10 \cdot 1 + 10 \cdot 1 + 10 \cdot 1 + 10 \cdot 1}{1000 \cdot 100} + 10 \cdot 1 = 0,811$$

Vidíme, že koeficienty se liší jen nepatrně, v tisícinách, ačkoli rozdíl ve specializaci obou podniků je značný.

Přitom uvedený koeficient ukazuje značný rozdíl, když je málo odvětví, ale s menší koncentrací. Např. podnik má tři odvětví, a to:

*) Technologická specializace = specializace na určitý technologický proces, z něhož mohou vycházet výrobky různého určení (např. slévárna, smaltovna, v zemědělství líněhařský podnik, mísirna krmiv apod.). Na rozdíl od toho je předmětová specializace specializací na určité výrobky.

1. odvětví vyrábí za 400 a podílí se 40 % na celkové HP,
2. odvětví vyrábí za 300 a podílí se 30 % na celkové HP,
3. odvětví vyrábí za 300 a podílí se 30 % na celkové HP,

celkem	1000	100 %
--------	------	-------

Koeficient úrovně specializace tohoto podniku je

$$\frac{400 \cdot 40 + 300 \cdot 30 + 300 \cdot 30}{1000 \cdot 100} = 0,34$$

Úroveň specializace třetího podniku by byla ze všech tří daleko nejnižší, ačkoli podnik má jen tři odvětví, z nichž každé může mít koncentraci dostačující velkovýrobě.

Jestliže chápeme specializaci zemědělství jako formu dělby práce a v souvislosti s ní koncentraci jednotlivých odvětví, dále dosažení u nich nové velkovýrobní technologie a zmenšení počtu odvětví ve výrobní jednotce, domníváme se, že ukazatel úrovně specializace by měl všechny tyto faktory vyjadřovat. Úroveň specializace můžeme např. vyjádřit vztahem mezi rozsahem odvětví, která mají koncentraci vhodnou pro zavedení nové velkovýrobní technologie podle požadavků rozvoje techniky a technologie, a celkovým počtem všech odvětví, která daná jednotka organizuje:

$$K_{is} = \frac{R}{O \cdot 100}$$

kde:

K_{is} = koeficient úrovně specializace,

R = podíl odvětví, která mají koncentraci vyhovující požadavkům velkovýrobní technologie, na celkové produkci,

O = počet všech odvětví výroby v dané výrobní jednotce.

Srovnáme již ukázané tři podniky podle tohoto ukazatele, přičemž u I. a II. podniku má vhodnou koncentraci první odvětví a u III. podniku všechno odvětví:

$$\text{I. podnik } K_{is} = \frac{90}{3 \cdot 100} = 0,300$$

$$\text{II. podnik } K_{is} = \frac{90}{11 \cdot 100} = 0,081$$

$$\text{III. podnik } K_{is} = \frac{100}{3 \cdot 100} = 0,333$$

Vidíme, že ukazatel rozlišuje stupeň specializace lépe, i když nevyjadřuje počet odvětví s vhodnou koncentrací. Při hodnocení stupně specializace je ještě třeba vzít v úvahu počet odvětví s vhodnou koncentrací z celkového počtu odvětví. Odvětví, jejichž rozsah vyhovuje velkovýrobní technologii, se zjistí srovnáním rozsahu jednotlivých odvětví s normativními ukazateli vhodné koncentrace jednotlivých odvětví.

Uvedeným ukazatelem můžeme srovnávat jen hloubku, nikoli však efektivnost specializace různých podniků. Ukazatel také nevyjadřuje přesně strukturální změny vzniklé narůstáním nebo poklesem počtu odvětví.

Mimoto je koeficient v této podobě použitelný jen pro srovnání podniků, které mohou snížením počtu odvětví až na možné minimum beze změny celkové velikosti podniku dosáhnout vhodné koncentrace výroby ve zbylých odvětvích. Nehodí se pro podniky menší, u nichž nevystihuje tu možnost, že mohou být specializovány na minimální počet výrobků, protože pro svou malou velikost nemohou u většiny odvětví nebo u žádného z nich dosáhnout vhodné velkovýrobní koncentrace.

U takovýchto podniků je třeba posuzovat specializaci jen podle celkového počtu odvětví a zároveň s tím podle podílu hlavních odvětví na celkové produkci.

Ukazateli, uvedenými v předchozím bodě, můžeme vyjádřit hloubku specializace, aniž bychom hodnotili její účelnost. Pro hodnocení této stránky použijeme ukazatelů efektivnosti specializace. Tyto ukazatele musíme určit tak, aby vyjadřovali cíl, tj. zvýšení výroby a snížení nákladů na jednotku výrobku při zavedení pokrokovější technologie výroby.

Vyčíslit výhody specializace samotné nelze, neboť je vždy spjata s kvalitativními změnami ve výrobě, zejména se změnami v koncentraci, se zavedením strojů, velkovýroby, s lepším využitím přírodních a ekonomických podmínek, s vyšší úrovní řízení, kontroly atd. Proto je nutno vyjadřovat efektivnost specializace při změně technologii, při nové technice a nové úrovni výroby, při zavedení nové soustavy hospodaření, jejímž základem specializace je.

Protože působnost specializace je mnohostranná, lze její efektivnost vyjádřit jen celkovými ukazateli efektivnosti všech opatření s ní spojených. Znamená to, že její efektivnost je třeba vyjádřit ukazateli produktivity práce, intenzity výroby na hektar a efektivností vynaložených vlastních nákladů ve výrobní jednotce ve srovnání se stavem před zavedením specializace a s ní souvisejících dalších opatření, jakož i v souvislosti s kooperací, již má za následek (viz dále).

Kooperace výroby

Pojem „kooperace výroby“ není dosud zcela jednoznačně definován. Z jazykového hlediska znamená „kooperace“ „součinnost, spolupráci“. V nejobecnějším smyslu zahrnuje tedy výrobní kooperace veškerou výrobní součinnost v národním hospodářství, kde výroba žádného podniku není izolována, ale musí být sladěna s výrobou všech podniků a všech odvětví. Takovéto pojetí postrádá ovšem v hospodářském životě praktického významu. Veškeré plány výroby a materiálně-technického zásobování by byly v tomto případě současně plány kooperace.

Kooperace výroby jako odborný termín v průmyslové plánovací praxi má proto užší význam; pod tímto pojmem se chápou obvykle výrobní vazby více výrobních útvarů, vyrábějících společně určitý složitý výrobek, přičemž spolupracující útvary pracují podle zvláštních požadavků závodu, který uskutečňuje konečnou fázi výroby. Spolupracují-li navzájem výrobní útvary jen jednoho podniku, jde o kooperaci vnitropodnikovou, kdežto spolupráce podniků je kooperací podnikovou.

Z uvedené definice je třeba si všimnout dvou základních prvků, důležitých pro správné chápání pojmu kooperace a jejího významu. Je to především složitost výrobního procesu. Čím je výrobní proces určitého výrobku složitější, tím je i účelnější oddělení jednotlivých fází do různých specializovaných útvarů, které spolu kooperují. Kooperace je proto velmi častá v těch odvětvích národního hospodářství, vyznačujících se právě složitým výrobním postupem a velkým sortimentem výrobků (např. strojírenství). Z tohoto hlediska je kooperace velmi úzce spojena se specializací výroby a je hlubší specializací vyvolávána.

Kooperace je dále charakterizována zvláštností požadavků výrobního útvaru, který uskutečňuje konečnou kompletaci výrobku, podle nichž se řídí výroba v ostatních kooperujících útvarech. Znamená to, že dodávky standardizovaných a normalizovaných výrobků a polotovarů nelze považovat za výrobní kooperaci, ale za součást materiálně technického zásobování. Ke snadšímu pochopení rozdílu mezi MTZ a kooperací poslouží příklad: šroubárna vyrábí různé druhy normalizovaných šroubů; výrobní vazba mezi šroubárnou a podniky používajícími šrouby při výrobě jiných

složitějších výrobků patří do oblasti MTZ. Kooperací však je, jestliže určitý podnik uzavře se šroubárnou smlouvu na výrobu určitého množství šroubů odlišných od normalizovaných.

Kooperace je vždy přímá výrobní vazba mezi výrobními útvary, kdežto dodávky normalizovaných a standardizovaných výrobků a polotovarů mohou být řízeny odbytovými a distribučními útvary.

Podle struktury výrobního procesu se členění kooperace na:

a) řetězovou, kde výrobní proces postupuje plynule v jednom směru od jednoho kooperujícího útvaru ke druhému,

b) hvězdicovou, kdy několik jednotlivých útvarů dodává různé dílčí výrobky, součástky a polotovary jednomu, který uskutečňuje souhrnnou kompletaci (objevuje se např. při výstavbě velkých investičních celků).

Zvláštní formou kooperace je kooperace ve mzdě, kdy určitý podnik vykonává práce na materiálu odběratele.

Podle odběratelsko-dodavatelských vztahů se členění kooperace na aktivní (v útvaru převažují dodávky jinam) a pasivní (převažují dodávky odjinud).

Mimo výše uvedenou definici kooperace je třeba rozlišovat ještě kooperaci v hotových výrobcích. Nejde při ní o výrobní spolupráci mezi výrobními útvary na výrobě určitého konečného výrobku, ale o plánovitou kompletaci sortimentu hotových výrobků, především mezi státy a velkými ekonomickými oblastmi, specializovanými na užší sortiment výrobků. Kooperace v hotových výrobcích mezi státy je vyšším stupněm v mezinárodní dělbě práce. Mezi socialistickými státy je tato kooperace uskutečňována plánovitě prostřednictvím Rady vzájemné hospodářské pomoci.

Konečně zaslouží zmínky tzv. kapacitní kooperace. Tato forma kooperace nesouvisí na rozdíl od jiných se specializací podniku. Jejím cílem je prostřednictvím výrobních vazeb s jinými podniky přechodně využít volné kapacity podniku.

Rozsah výrobní kooperace je charakterizován těmito základními ukazateli:

a) podílem kooperovaných dodávek na úhrnu vlastních nákladů, popřípadě na objemu hrubé a tržní produkce (koeficient kooperace =

$$= \frac{\text{objem kooperovaných dodávek}}{\text{objem vlastních nákladů}} \text{ nebo } \frac{\text{objem kooperovaných dodávek}}{\text{HP nebo TP}}$$

Srovnání kooperovaných dodávek s vlastními náklady lze užít hlavně při pasivní kooperaci;

b) počtem závodů (podniků), se kterými daný závod kooperuje.

Efektivnost kooperace se zkoumá srovnáním obstarávacích nákladů kooperovaných dodávek (včetně dopravy na jednotku výrobku) s vlastními náklady při výrobě těchto dodávek ve vlastním zařízení. Efektivnost kooperace je ovšem nutno zkoumat nerozlučně s rozбором efektivnosti specializace, která výrobní kooperaci vyvolává. Sama kooperace se na určitém důležitém úseku může ukázat neefektivní, ovšem tato neefektivnost může být překonána většími přednostmi specializace podniku (závodu) na jiných úsecích.

Při rozboru kooperace je třeba postihnout i další důležité okolnosti, např. kvalitu dodávek, dodržování dodacích lhůt a množství výrobků, volbu dodavatele apod.

Jaký vliv na rozvoj kooperace v zemědělství bude mít prohlubující se specializace?

Při bližším zkoumání možno tvrdit, že s růstem specializace zemědělství poroste i kooperace, ovšem nikoli ve stejném rozsahu. Je tomu tak ze dvou důvodů:

1. Převážná většina zemědělských výrobků včetně meziproductů má povahu výrobků standardizovaných a normalizovaných, takže jejich dodávky mezi podniky mohou mít charakter materiálně technického zásobování, které podle potřeby může být zprostředkováváno určitým odbytovým nebo distribučním útvarem. Tak např.

specializace vybraných podniků na výrobu osiv nevyvolává kooperaci těchto podniků s ostatními, neboť osiva jako výrobky normalizované a standardizované jsou distribuovány výkupními podniky, a pro odběratelské podniky patří dodávky osiv do plánu MTZ. Podobný charakter má i většina krmiv (zvláště jádrná krmiva), takže zásobování podniků živočišné výroby bez vlastní půdní základny krmiv lze organizovat tak, že nedochází ke vzniku kooperačních vazeb.

Složitější situace je v živočišné výrobě, zvláště v chovu skotu. Je to dáno jednak délkou a větší složitostí výrobního procesu a dále tím, že živočišná výroba není tak bezprostředně svázána s půdou, jako rostlinná výroba. To umožňuje výrobní proces členit do různých specializovaných výrobních útvarů, mezi nimiž existující výrobní vazby mohou nabýt charakteru kooperace. Na úseku chovatelské a plemennářské práce se jeví kooperační vazba jako nutná.

V počátcích, kdy takovéto dělení výrobního procesu není všeobecné a je omezeno jen na některé podniky vzájemně spolupracující, jde o vazby vysloveně kooperační. Stane-li se však takováto dělba práce převládajícím způsobem výroby, začne i zde působit proti kooperaci standardizace a normalizace, jednotlivé „polotovary“ (telata, jalovice) nejsou dodávány určitým podnikům podle jejich zvláštních požadavků, ale pokud vyhovují normám a standardu, jsou distribuovány odběratelům (kteří mohou být pro výrobce úplně neznámí), pro něž představují opět většinou jen část materiálně technického zásobování. Složitější situace je u dodávek selat velkovýkrmným; pro vysoké nároky na vyrovnanou kvalitu a přesné dodržování doby dodávky selat s ohledem na rychlý obrát výkrmny bude pravděpodobně účelné řešit tyto dodávky formou přímé kooperace mezi podniky.

Přesně rozlišit, do jaké míry půjde v živočišné výrobě o kooperaci nebo o MTZ, je dnes nesnadné, protože dosavadní praktické poznatky jsou ještě nedostatečné. Lze jen předpokládat, že výrobní kooperace se bude až na výjimky dotýkat jen oblasti chovu skotu a chovu prasat.

2. Výrobní proces v rostlinné výrobě je převážnou dobou svého trvání bezprostředně svázán s půdou, takže jej nelze dělit mezi různé výrobní útvary. Při výrobě rostlinných výrobků je tedy možnost výrobní kooperace značně omezena. Na tomto úseku se může vyvinout nanejvýše jen kooperace v některých polních pracích (např. letecké rozmetání strojených hnojiv), v posklizňové úpravě některých výrobků (včetně výroby krmných směsí), ve výrobě osiv a kooperace ve využití některých rozsáhlých melioračních zařízení (zvláště zavlažovacích), jejichž rozsah přesahuje rámec jednoho podniku. Posklizňovou úpravu a výrobu krmných směsí lze ovšem organizovat dobře i bez kooperačních vazeb.

Je nutné se také zmínit o určité formě kooperace ve mzdě, již je např. posílání mladého dobytka z nížinných hospodářství na pastvu do hospodářství horských. Tato forma sice umožňuje využít místních, jinak nevyužitelných výrobních zdrojů, ale je to využívání extenzivní, zhoršující kvalitu horských pastvin. V dalším vývoji s postupem specializace přeroste ve vyšší formy.

Pozornosti zaslouží také kapacitní kooperace v zemědělství, která s ohledem na sezónní charakter výroby má větší význam než v průmyslu. Jednou z již rozvinutých forem kapacitní kooperace jsou přesuny obilních kombajnů mezi oblastmi s různou dobou žní. Většího rozsahu musí nabýt kapacitní kooperace mezi zemědělskými a průmyslovými a lesními podniky pro využití pracovních sil a traktorů přechodně volných v období zimního klidu.

Ze stručného nástinu problematiky kooperace je třeba zvláště zdůrazit jednu myšlenku, která by mohla být při běžném čtení snadno přehlédnuta, ale která je velmi důležitá. Je to problém výrobních vazeb mezi specializovanými výrobními útvary vůbec.

Specializace výroby je charakterizována oddělováním jednotlivých odvětví do různých výrobních jednotek a zmenšováním počtu odvětví v těchto jednotkách. Při tomto procesu se v rámci výrobní jednotky ruší řada výrobních vazeb, které tu dříve mezi odvětvími existovaly (např. mezi odchovem mladého skotu a chovem dojníc). To ovšem neznamená, že se tyto výrobní vazby ruší vůbec. Nikoliv. Ony trvají, ale s prohlubující se specializací mění svou formu, povznášejí se na vyšší úroveň. „Vypuzeny“ ze základních specializovaných jednotek rozvíjejí se mezi nimi. Tato, na pohled úplná samozřejmost, je velmi důležitá při praktickém prosazování specializace ve výrobě. Nejde při tom jen o účelné rozdělení výrobních úkolů do výrobních jednotek tak, aby byla umožněna jejich specializace, ale i o dobře organizované výrobní vazby mezi nimi. Formy této organizace budou bezpochyby různé. Nejnižší formou je např. sdružení několika specializovaných jednotek, vzájemně se doplňujících, do jednoho podniku, v němž potom existuje vnitropodniková specializace, a výrobní vazby mezi odvětvími se řeší vnitropodnikovou kooperací těchto jednotek (převážně u podniků, v nichž existují rozdílné výrobní podmínky). Další formou je mezipodniková kooperace, upravovaná smlouvami mezi podniky. Jinde budou přejímat úkoly a řídit mezipodnikové výrobní vazby odbytové a distribuční orgány; může též docházet ke slučování více podniků rozdílné specializace do kombinátů, popř. spolu s průmyslovým podnikem, zpracovávajícím výsledný zemědělský produkt.

Ať už se ukáže na tom či onom úseku jakákoli forma jako výhodnější, je dobrá a co nejhospodárnější organizace výrobních vazeb mezi specializovanými výrobními jednotkami (co nejhospodárněji i s ohledem na přepravu výrobků) důležitým předpokladem k tomu, aby se mohly plně projevit všechny výhody specializace a aby nebyly pohlceny zvýšenými náklady organizace těchto vazeb.

Vztah zemědělských a průmyslových podniků a jeho vliv na specializaci socialistických zemědělských podniků

„Kapitalismus nadobro ruší svazek zemědělství a průmyslu, ale tím, že se dostává na vyšší stupeň svého vývoje, připravuje současně nové prvky pro tento svazek, pro spojení průmyslu se zemědělstvím na základě vědomého využití vědy a kombinace kolektivní práce“, napsal Lenin (Lenin, Spisy 21, str. 66).

Tento svazek uskuteční socialismus a komunismus. Svazek zemědělství s průmyslem bude spočívat v přeměně zemědělství ve zvláštní odvětví průmyslu, v přiblížení zemědělství průmyslu, v přeměně zemědělské práce v druh práce průmyslové. K organizačnímu spojení zemědělských a průmyslových podniků může dojít mj. zejména tím, že zemědělský podnik se přímo napojí na zpracovatelský podnik průmyslový.

V SSSR se mimoto vytváření svazku průmyslových a zemědělských podniků uskutečňuje budováním kolchozních, sochozních, mezikolchozních a smíšených státně kolchozních podniků na zpracování zemědělských výrobků přímo v místech jejich výroby a do míst spotřeby se již dovážejí hotové výrobky.

Ke spojení zemědělských podniků s průmyslovými může docházet za určitých podmínek i u nás. Mohlo by to znamenat nejen snížení dopravních nákladů a ztrát suroviny, nýbrž by to byla i důležitá cesta povznesení úrovně zemědělství na úroveň průmyslu. V našich podmínkách (velikost našich socialistických zemědělských podniků, malé vzdálenosti mezi zemědělskými podniky, spotřebními centry a zpracovatelskými závody aj.) však není vynucováno přenesení zpracování zemědělských produktů do zemědělských podniků, protože tím by se výroba v těchto podnicích dále komplikovala a jejich specializace by se brzdila.

Účelnějším se z tohoto hlediska jeví přímé organizační spojení mezi samostatnými zemědělskými podniky, specializovanými na určitý výrobek, a průmyslovým

podnikem na zpracovávání ve formě kombinátu. Na podnik, zpracovávající určitou surovinu, by byly napojeny socialistické zemědělské podniky, vysoce specializované na výrobu suroviny pro zpracovatelský podnik. Tyto zemědělské podniky, ležící co nejblíže podniku zpracovatelskému, by s ním tvořily jakousi výrobní linku zajišťující jak výrobu suroviny, tak i její zpracování.

Mezi zemědělskými podniky a průmyslovým podnikem by tak došlo k přímému výrobnímu spojení. Průmyslový podnik by svými požadavky a průmyslovými metodami ovlivňoval zemědělské podniky, které opět mohou svými požadavky působit na průmyslový podnik a zpracovávat odpady jeho výroby.

Tato forma nebude bránit vysoké specializaci všech podniků — jak průmyslového, tak zemědělských, a vysokou specializaci zemědělských podniků bude vynucovat. Přitom dojde ke zkrácení dopravních cest a snížení nákladů na dopravu, ke zvýšení výroby suroviny a zlepšení její kvality tím, že průmyslový podnik bude v přímém kontaktu se zemědělskými podniky a bude dbát, aby se suroviny vyrobilo dostatečné množství o potřebné kvalitě a v potřebném čase. Při tom zemědělským podnikům poslouží svými zkušenostmi z průmyslové organizace výroby i práce, odměňování atd.

Je samozřejmé, že kombináty by bylo možno vytvořit jen u některých podniků; mohou být i podniky, které budou napojeny na několik průmyslových podniků, zpracovávajících různé zemědělské produkty.

Hlavní metodické principy při řešení problému účelné specializace výroby socialistických zemědělských podniků

Protože specializace je mj. prostředkem ke všeobecnému uplatnění nejnovější výrobní technologie a k účelnému využití místních výrobních podmínek a zdrojů, je výchozím materiálem pro zkoumání i prosazování v praxi důkladný technicko-ekonomický průzkum jednotlivých výrobních odvětví.

Cílem technicko-ekonomického zkoumání odvětví je:

a) prostudovat nejnovější současné a výhledové výrobní metody, srovnávat zjištěné poznatky se zkušenostmi pokrokové praxe (popř. zakládat k tomuto účelu nové pokusy), hodnotit jednotlivé poznatky a na základě toho odvodit hlavní faktory, určující optimální velikost daného odvětví v podniku, a faktory návaznosti na jiná odvětví (v kladném i záporném smyslu) v rámci podniku i mezi podniky;

b) vyčíslit výši výnosů a nákladů v daném odvětví při různé koncentraci výroby ve vztahu k možnosti použití nejnovější techniky a technologie a na základě toho posoudit, do jaké míry je možno se v praxi odchýlit od optimální koncentrace, aniž by to přinášelo podstatné zhoršení ekonomických výsledků; u některých odvětví budou tyto možné odchylky menší, u některých větší, což závisí mj. na výši odpisů výrobních prostředků, které by se v případě odchylky plně nevyužívaly;

c) zkoumat možnosti maximálního zjednodušení výrobního procesu a možnosti lepšího rozložení pracovních špiček (volbou odrůd, agrotechnickými opatřeními), které by bez újmy na výnosech umožnily buď zvýšit koncentraci výroby daného odvětví, nebo zjednodušit skladbu výroby v podniku (např. organizaci krmivové základny);

d) zkoumat nároky jednotlivých odvětví na výrobní podmínky a odvodit tak podklady pro rozmístění výroby; v našich poměrech se u většiny odvětví tímto úkolem podrobně a úspěšně zabývala rajonizace, jejichž závěrů je tu účelné použít a popř. je jen doplnit podrobnějším místním průzkumem.

Technicko-ekonomický rozbor odvětví je nutno uskutečnit vždy s ohledem na rozdíly jednotlivých výrobních oblastí. Lze jej dále ještě rozšířit o rozbor národohospodářského významu odvětví s cílem odhadnout některé prvky jeho dalšího vývoje, který ovlivní stupeň stability navrženého rozmístění.

Závěrem těchto rozborů je vypracování technicko-ekonomických charakteristik výrobních odvětví jako souhrnu činitelů ovlivňujících územní rozmístění daného odvětví, jeho vhodnou koncentraci v podniku (nebo ve výrobní jednotce uvnitř podniku), účelnou hloubkou specializace podniku (nebo výrobní jednotky uvnitř podniku) na toto odvětví a kombinace s jinými odvětvími uvnitř podniku i v nadpodnikové sféře. Jinými slovy — technicko-ekonomická charakteristika odvětví vyjadřuje nároky odvětví na přírodní a ekonomické podmínky a limitující faktory koncentrace a vazeb na jiná odvětví.

Podrobné technicko-ekonomické charakteristiky odvětví jsou podkladem pro výpočet různých variant typů důsledně specializovaných zemědělských podniků. Při kombinaci různých odvětví uvnitř bereme v úvahu zejména: požadavky účelného střídání plodin, omezení sezónního charakteru zaměstnanosti, zejména kvalifikovaných sil, vzájemného využití objemných, těžko dopravovatelných vedlejších produktů (krmiv, hnojiv), zajištění plné potřeby objemných krmiv a organických hnojiv a plné využití všech místních výrobních zdrojů a podmínek.

U každého typu specializovaného podniku je několik možných variant, protože mezi odvětvími je určitá zastupitelnost (např. v mlékařských podnicích žito a pšenice, ječmen a krmné luštěniny), aniž to podstatně ovlivňuje základní meziodvětvové vztahy. Dále také proto, že ve všech podnicích specializovaných na některý živočišný výrobek nelze veškerou rostlinnou výrobu přizpůsobit potřebám živočišné výroby, ale musí tu být rozvíjena i tržní odvětví rostlinné výroby (cukrovka, len, průmyslové brambory apod.).

Při kombinaci odvětví lze užít matematických metod. Správnost kombinace ověřujeme naturálními bilancemi (bilance krmiv, hnojiv, pracovních sil, výpočet potřeby a využití základních výrobních prostředků apod.). K cenám a rentabilitě jednotlivých odvětví bude při výzkumu přihlíženo z toho hlediska, zda specializaci podporují nebo omezují (zejména v družstevním sektoru). Výslednicí určité kombinace o vhodné koncentraci je i typová velikost podniku dané specializace.

Na rozdíl od kapitalismu je specializace socialistických podniků procesem plánovitým. Nelze proto prohlubovat specializaci izolovaně v jednotlivých zemědělských podnicích, aniž by se současně neřešila otázka účelného rozmístění těch odvětví, která jsou ze specializovaného podniku vyřazena.

Specializace je tedy nerozlučně spojena se správným rozmístěním výroby, přesněji řečeno, rozmístění je předpokladem specializace. Proto je třeba i při řešení specializace zkoumat nejprve rozmístění jednotlivých odvětví do určitých výrobních obvodů, kde jsou pro ni nejvhodnější podmínky, a tento již omezený počet odvětví rozdělit do specializovaných jednotek tak, aby v každé byla co nejjednodušší struktura výroby. Při praktickém zavádění specializace je např. možné, že zásadu co nejmenšího počtu odvětví nebude někde možno dodržet, a to zejména v tom případě, kdy by vyřazená odvětví nemohla navzájem vytvořit vhodnou kombinaci, a dále tehdy, jestliže si požadavky národního hospodářství vynutí třeba i přechodné rozšíření některých odvětví i do jiných podniků, které na dané odvětví specializovány nejsou. To ovšem při výzkumu nelze v plné šíři postihnout.

Při praktickém prosazování je třeba řešit rozmístění výroby v hlavních rysech v celostátním měřítku a přes kraje na jednotlivé okresy. Účelné rozmístění dosa-
vadních úkolů okresu je sice také důležité pro dílčí úpravy ve specializaci pod-

niků, nemůže však tuto problematiku řešit důsledně. Rozmístění výroby musí v praxi poněkud předcházet prohlubování specializace a je nutné také pro vytváření materiálních předpokladů budoucí specializace, zejména účelným rozmístěním investic.

Souhrn

Specializace výroby je formou společenské dělby práce. Spočívá v rozdělení širokého okruhu druhů výroby mezi různé výrobce, v koncentraci určitého druhu výroby u určitých výrobců, v soustředění se výrobce jen na určitý druh výroby a uzpůsobení se výrobce tomuto druhu výroby.

Práce jako pokus o souhrnné zpracování základní teoretické problematiky specializace zemědělské výroby vychází z této definice specializace výroby a jejího významu vůbec, z jejího pojetí jako zákonitého procesu, spjatého s rozvojem výrobních sil a výrobních vztahů, a tento vývoj zpětně ovlivňujícího. Formulují se hlavní cesty uplatňování specializace v zemědělství a rozebírají se zvláštnosti specializace v zemědělství s ohledem na funkci půdy v zemědělství, biologickou stránku výroby a větší závislost výroby na přírodních podmínkách. Z toho se vyvozují zásady kombinace odvětví ve specializovaných podnicích a naznačují cesty překonání zvláštností zemědělské výroby, které dosud brzdí hloubku specializace. Zvlášť se rozebírá vliv výrobních vztahů na specializaci i s ohledem na praktické problémy v JZD. Pozornost se věnuje též hlavním tendencím vlivu specializace na vývoj nezemědělských odvětví v zemědělských podnicích a vztahu specializace a intenzity výroby.

Podrobně je rozebrána problematika ukazatelů specializace s vlastním návrhem jednotného ukazatele hloubky specializace. V závěru se autoři zabývají problematikou organizace výrobních vazeb mezi specializovanými výrobními jednotkami v různých formách (kooperace, kombináty podniků ap.).

V jednotlivých částech zaujímají autoři stanovisko k některým mylným teoretickým názorům na specializaci.

Práce končí stručným přehledem hlavních metodických zásad při výzkumu a praktickém prosazování specializace.

Literatura

Marx K.: Kapitál I., III. SNPL Praha 1953. — Engels B.: Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu, Svoboda, Praha 1949. — Lenin V. I.: Spisy I., III. a 21. Svoboda, Praha 1952. — Lenin V. I.: Vývoj kapitalismu v zemědělství, Svoboda, Praha 1952. — Materiály XII. sjezdu KSČ. — Politická ekonomie, učebnice, SNPL Praha 1959. — K a u c k ý K.: Agrární otázka, SNPL Praha 1959. — Bolšaja sovětskaja encyklopedija, svazek 22, 31 a 40. — Gosudarstvennoje naučnoje izdatel'stvo, Moskva 1957. — K o l e s n ě v S. G.: Organizace socialistických zemědělských závodů. SZN Praha 1962. — L o m F.: Úvod do studia ekonomiky socialistického zemědělství. — S v o b o d a K.: Specializace zemědělské výroby, Nová Mysl 1, 1962. — S v o b o d a K., S o b o t k a L.: Prohloubení společenské dělby práce - základní rys výhledové organizace zemědělské výroby, Zemědělská ekonomika č. 10-11, 1962. — Dyhrenfurth K., Werner K., Zeuner F.: Einige Schlußfolgerungen aus den Arbeiten zur Spezialisierung und Kooperation der Produktion sozialistischer Landwirtschaftsbetriebe, Zeitschrift für Agrarökonomik, Nr. 5, 1959. — Black J., Clawson M., Sayre Ch.: Organizacija sel'skochozjajstvennych predpriyatij v SŠA. Selchozgiz Moskva 1957. — K ú k e l - D a n ě o: Problémy špecializácie a kooperácie, SAV, Bra-

tišlava 1961. — Doskočil I.: Specializace a centralizace zemědělské výroby, NPL, Praha 1962, - Specializace v zemědělské výrobě, Nová Mysl, č. 8, 1962. — Suchý C.: Výrobní zaměření a specializace státních statků na příkladu Středočeského kraje - kandidátská dizertační práce VSZ Praha 1961.

К теории специализации сельскохозяйственного производства

Специализация производства является формой общественного разделения труда. Она заключается в распределении широкого круга видов производства между разными производственными предприятиями, в концентрации определенного вида производства у известных производственных предприятий, в сосредоточении производственного предприятия лишь на определенном виде производства и в приспособлении соответствующего предприятия к этому виду производства.

Данная работа как попытка сводной обработки основной теоретической проблематики специализации сельскохозяйственного производства, исходит из этого определения специализации производства и ее значения вообще, из ее понимания как закономерного процесса, связанного с развитием производительных сил и производственных отношений и обратно влияющего на это развитие. Формулируются основные пути применения специализации в сельском хозяйстве и рассматриваются особенности специализации сельского хозяйства с учетом значения почвы в сельском хозяйстве, биологической стороны производства и более значительной зависимости производства от природных условий. Из этого выводятся принципы комбинации отраслей в специализированных предприятиях и намечаются пути к преодолению особенностей сельскохозяйственного производства, тормозящих до сих пор глубину специализации. Особо рассматривается влияние производственных отношений на специализацию даже с учетом практических проблем в ЕСХК. Внимание уделяется также основным тенденциям влияния специализации на развитие несельскохозяйственных отраслей в сельскохозяйственных предприятиях и отношении специализации и интенсивности производства.

Подробно рассматривается проблематика показателей специализации с собственным проектом единого показателя глубины специализации. В заключении авторы рассматривают проблематику организации производственных связей между специализированными производственными единицами в разных формах (кооперация, комбинаты предприятий и т. п.).

В отдельных разделах авторы занимают точку зрения на некоторые ошибочные теоретические взгляды на специализацию.

Работа закончена обзором главных методических принципов при исследовании и практическом внедрении специализации.

Beitrag zur Theorie der Spezialisierung der landwirtschaftlichen Produktion

Die Spezialisierung der Produktion ist eine Form der gesellschaftlichen Arbeitsteilung. Sie beruht auf der Verteilung eines breiten Bereichs von Produktionsarten auf verschiedene Produzenten, auf der Konzentration einer bestimmten Produktionsart bei bestimmten Produzenten, auf der Einstellung des Produzenten nur auf eine bestimmte Produktionsart und auf seiner Anpassung an diese Produktionsart.

Die vorliegende Arbeit, als Versuch einer zusammenfassenden Bearbeitung der grundlegenden theoretischen Probleme der Spezialisierung der landwirtschaftlichen Produktion, geht von dieser Definition der Spezialisierung der Produktion und von ihrer Bedeutung überhaupt aus, von der Auffassung der Spezialisierung als gesetzmäßiger, mit der Entfaltung der Produktivkräfte und Produktionsverhältnisse verbundener und auf diese Entwicklung rückwirkender Prozeß. Es werden die Hauptwege zur Anwendung der Spezialisierung in der Landwirtschaft beschrieben und die Besonderheiten der Spezialisierung in der Landwirtschaft in Anbetracht der Funktion des Bodens, des biologischen Aspekts der Produktion in der Landwirtschaft und der größeren Abhängigkeit der Produktion von den natürlichen Bedingungen analysiert. Davon werden Grundsätze der Kombination der Zweige in den spezialisierten Betrieben abgeleitet und Wege und Mittel zur Überwindung der Besonderheiten der landwirtschaftlichen Produktion, die einer Vertiefung der Spezialisierung im

Wege stehen, angedeutet. Es wird ferner der Einfluß der Produktionsverhältnisse auf die Spezialisierung auch in bezug auf praktische Probleme der LEG behandelt. Auch den Haupttendenzen der Einwirkung der Spezialisierung auf die Entwicklung der nichtlandwirtschaftlichen Zweige in den Landwirtschaftsbetrieben und der Beziehung zwischen der Spezialisierung und Intensivierung der Produktion wird von den Verfassern Aufmerksamkeit gewidmet.

Eingehend wird ferner die Problematik der Kennziffern der Spezialisierung einschließlich eines eigenen Entwurfs einer einheitlichen Kennziffer des Grades der Spezialisierung erörtert. Abschließend behandeln die Verfasser die Problematik der Organisation der produktionsmäßigen Verknüpfung der spezialisierten Produktionseinheiten verschiedener Formen (Kooperation, betriebliche Kombinate u. dgl. m.).

In den einzelnen Abschnitten der Arbeit legen die Verfasser ihren Standpunkt zu einigen irigen theoretischen Anschauungen von der Spezialisierung dar.

Die Arbeit wird mit einer kurzgefaßten Übersicht der hauptsächlichlichen methodischen Grundsätze abgeschlossen, die bei der Forschungsarbeit zur Spezialisierung und bei der praktischen Durchsetzung der letzteren gewahrt werden müssen.

Faktory působící na vlastní náklady vajec v nové velkovýrobní technologii

Факторы действующие на себестоимость яиц в новой крупнопроизводственной технологии

Die auf die Selbstkosten der Eier bei Anwendung der großbetrieblichen Technologie einwirkenden Faktoren

Karel ČÍŽEK a inž. Jiří MAŠEK

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha

Důležitou cestou k odhalení nedostatků a k jejich odstranění, jakož i ke zjištění rezerv a jejich využití jako hlavního předpokladu trvalého zvyšování a zhuštění výroby je zjišťování vlastních nákladů a jejich rozbor. To proto, že vlastní náklady jsou prakticky komplexním ukazatelem ekonomické efektivity veškeré vynaložené práce. Týká se to i nové velkovýrobní technologie v chovu nosnic, tzn. na hluboké podestýlce a v klecích. Tyto formy se u nás v současné době stále více rozšiřují a v některých případech bylo u nich dosaženo již velmi dobrých výsledků. Potvrdili to i výslední ukazatelé, vyčíslení z většího počtu družstev a státních statků, jak je zjistil a zpracoval za rok 1960 a 1961 Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky.

Vlastní náklady v přepočtu na 100 krmených dní a na 100 vajec a jejich složky za průměr sledovaných dvaceti závodů, a to jak za chov na hluboké podestýlce, tak i za chov nosnic v klecích, jsou sestaveny do přehledné tabulky I a znázorněny též v procentickém vyjádření graficky.

Vyčíslené náklady, v nichž jsou obsaženy všechny nákladové složky, tedy i náklady spojené s obnovou hejna a ztráty z úhynů (které do běžných kalkulací nebývají zahrnuty), potvrzují, že výroba vajec v chovech s novou technologií je podstatně rentabilnější, než tomu bývá v tradičních výběhových chovech. Rozdíl na jedno vejce činí v průměru asi 17 haléřů.

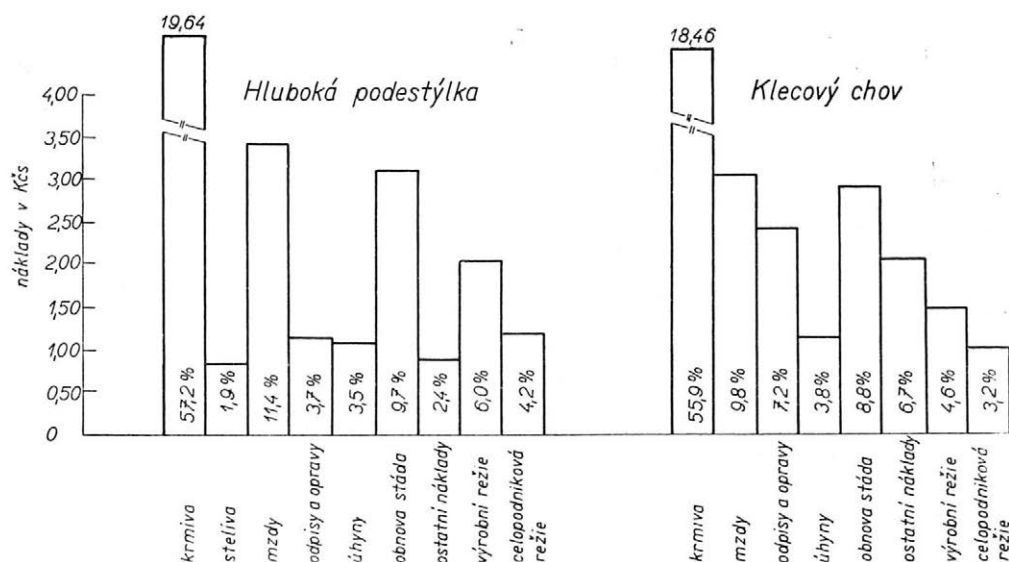
Dosažení podstatně lepších výsledků u pokrokových způsobů chovu nosnic než v chovech výběhových však neznamena, že je nemůžeme dále zlepšovat. Na výši vlastních nákladů působí řada činitelů. Při hledání cest k jejich snížení je nutno jednotlivé složky vlastních nákladů rozebrat a zvážit, kteří činitelé se v nich uplatňují a do jaké míry, aby tak bylo možno určit faktory, které při zhuštění výroby mají rozhodující vliv a kterým je nutno v provozu věnovat hlavní pozornost. Vliv jednotlivých nákladových složek na výši vlastních nákladů vyjadřuje především jejich podíl z celkových nákladů. Tento podíl v průměru zkoumaných závodů je uveden v tabulce II.

I.

Nákladové složky	Chov na hluboké podestýlce		Chov v klecích	
	na 100 krmných dní	na 100 vajec	na 100 krmných dní	na 100 vajec
krmiva (vlastní krmiva ve stálých cenách)	19,64	49,15	18,46	44,89
steliva (vč. zakládání pode- stýlky)	0,67	1,67	—	—
mzdy (vč. nem. pojištění)	3,89	9,77	3,22	7,81
odpisy a opravy budov a zařízení	1,28	3,15	2,40	5,84
elektrický proud a paliva	0,19	0,49	1,55	3,77
dezinfekční prostředky a léky	0,20	0,50	0,23	0,62
úhyny	1,22	3,04	1,27	3,08
obnova hejna (odpisy)	3,33	8,35	2,91	7,05
hlídač, topič apod.	0,40	1,01	0,40	0,98
Přímé náklady	30,82	77,13	30,44	74,04
výrobní režie	2,07	5,18	1,51	3,67
celopodniková režie	1,44	3,60	1,07	2,60
Vlastní náklady	34,33	85,91	33,02	80,31
trus odečten	0,62	1,56	0,93	2,26
zbývající: přímé náklady	30,20	75,57	29,51	71,78
vlastní náklady	33,71	84,35	32,09	78,05
Průměrná roční snáška		146,30		150,50
náklady na 100 vajec při účtov. krmiv ve výši vlast. nákladů:				
a) přímé		72,85		69,08
b) vlastní		81,63		75,36

Protože ve snášce, ve výši vlastních nákladů (jak je zřejmé z tabulky I a z procentického vyjádření) i v ostatních ukazatelích nebylo za průměr zkoumaných družebárů podstatnějších rozdílů, jsou nákladové složky rozebírány a hodnoceny společně. U těchto složek je navíc podíl z celkových nákladů přibližně shodný v obou formách technologie a stejní činitelé mají také obdobný význam.

Největší nákladovou složkou jsou náklady na krmiva. Připadalo na ně více než polovina z celkových vlastních nákladů a výrobu každého vejce zatěžovaly v průměru obou chovů 47 haléřů. Snižování těchto nákladů o každé procento je proto velmi významné. Jeho možnost ukazují nejen podstatné rozdíly mezi jednotlivými závody v nákladech na krmiva na jedno vejce i na jednu nosnici, ale potvrzuje i různá spotřeba živin na uvedené ukazatele. Maximální rozpětí v nákladech na krmiva na jednu nosnici ročně činilo ve zkoumaných chovech 31,2 % (60,71 Kčs až 79,70 Kčs), a v nákladech na jedno vejce dokonce 85,3 % (0,34 Kčs

1. Složky vlastních nákladů v přepočtu na 100 krmných dnů v Kčs a v procentech

až 0,63 Kčs). Mezi jednotlivými závody byly obdobné rozdíly i ve spotřebě živin; v přepočtu na jeden krmný den bylo spotřebováno za průměr roku u stravitelných bílkovin 15,6 až 24,7 g, u veškerých živin 72,7 až 98,1 g. Proti krmným normám byla tato spotřeba v průměru všech závodů překročena u stravitelných bílkovin asi o 20 %, u veškerých živin asi o 27 %.

Uvážíme-li, že ve zkoumaných závodech činil v průměru obou chovů roční náklad na krmiva pro 1000 nosnic 69 725 Kčs, pak při různém stupni úspor by

II.

Ukazatelé	Na hluboké podestýlce	V klecích
	procent	
krmiva	57,2	55,9
steliva (vč. nákladů spojených se zakládáním a výměnou podestýlky)	1,9	—
mzdy (vč. nemocenského pojištění)	11,4	9,8
odpisy a opravy budov a zařízení	3,7	7,2
elektrický proud a paliva	0,6	4,7
dezinfekční prostředky a léky	0,6	0,8
úhyny	3,5	3,8
obnova stáda (odpisy)	9,7	8,8
hlídač, topič apod.	1,2	1,2
výrobní a celopodniková režie	10,2	7,8
Celkem	100,0	100,0

III.

Úspora u krmiv v %	Snižování u krmiv v Kčs	Celkové vlastní náklady činí		Úspora na 100 vajec v Kčs
		celkem na 100 nosnic	na 1000 vajec	
0	—	120 423	81,16	—
5	3 486	116 937	78,81	2,35
10	6 973	113 450	76,46	4,70
15	10 459	109 964	74,11	7,05
20	13 945	106 478	71,76	9,40
25	17 431	102 992	69,41	11,75
30	20 918	99 505	67,06	14,10

se náklady na krmiva pro uvedený počet nosnic a vlastní náklady na 100 vyrobených vajec při zachování dosažené průměrné snášky 148,38 kusů snížily o částky vyčíslené v tabulce III.

Možnosti ve zhospodárnění výroby vajec ve spotřebě krmiv jsou tedy značné. Spočívají v péči o plynulé zajišťování potřebných krmiv, ve správném sestavování a dodržování krmných dávek, v zástavu zdravých a prošlechtěných kuřic schopných ekonomického využití krmiv, ve včasném veterinárním, popř. i zootechnickém brakování a vyřazování slepic apod. Značný význam má i váha nosnic, neboť u těžších plemen je vyšší spotřeba krmiv na záchovné dávky než u lehkých nosnic. Rozdíl činí za každých 10 dkg živé váhy nosnic (podle krmných norem) 2 g stravitelných živin denně. Počítáme-li např. se snáškou 15 vajec v měsíci a s průměrnou cenou 1 kg stravitelných živin 2,21 Kčs (průměr zkoumaných závodů), pak jsou i znatelné rozdíly v nákladech na 100 vajec (tabulka IV).

IV.

Průměrná váha nosnic	Měsíční spotřeba všech živin v kg	Cena krmiv celkem	Náklady na krmiva na 100 vajec v Kčs	Rozdíl v Kčs
1,80	2,37	5,24	34,93	—
2,00	2,49	5,50	36,67	1,74
2,20	2,61	5,77	38,47	3,54
2,40	2,73	6,03	40,20	5,27
2,60	2,85	6,30	42,00	7,07

Mimo uvedené zootechnické aj. vlivy má velký význam i cena krmiv, především krmiv vlastní výroby, kterou jednotlivé zemědělské závody přímo ovlivňují. Významná je dále i správná organizace skladování krmiv, zejména omezení jejich převozu, a tím i snížení dopravních nákladů na minimum.

Další velmi významnou složkou vlastních nákladů jsou m z d y. Na celkových vlastních nákladech se včetně nemocenského pojištění podílely v průměru obou forem technologie 10,6 %, což představovalo 13,02 Kčs na jednu nosnici ročně a 8,77 Kčs na 100 vajec.

Zhospodárňovanie výroby vajec u této nákladové položky musí íť cestou odstraňování nedostatků v systému odměňování a zvyšování produktivity práce.

Závady v odměňování potvrzují značné rozdíly ve výši mezd, připadajících na jedno vyrobené vejce i na každou chovanou nosnici. Rozmezí, které činilo v přepočtu na jednu nosnici ročně 6,90 Kčs až 28,22 Kčs a na 100 vajec 4,46 Kčs až 13,87 Kčs, nelze zdůvodnit jen různými výrobními a ekonomickými podmínkami jednotlivých závodů, ale i subjektivními názory vedoucích; nesterjné jsou však již samotné formy odměny. Tak v drůbežárně, která tvoří spodní hranici uvedených ukazatelů (v Lomci), činila odměna 4 Kčs za 100 vajec; od roku 1961 byla vyplácena na jednu nosnici měsíčně základní odměna 0,28 Kčs a za 100 snešených vajec 3,60 Kčs. Naproti tomu v Kardašově Řečici se započítávalo za 100 vajec (mimo prémie) 0,45 PJ, tj. plných 9 Kčs, a navíc za přípravu 1000 vajec k expedici 1 PJ. Výkonové normy a úkolové sazby je nutno stanovit s velkou péčí, a to na základě většího počtu odpovědně zpracovaných časoměřičských snímků.

Hlavní cesta ke zhospodárňování výroby na úseku mezd musí ovšem perspektivně spočívat především v růstu produktivity práce, kde jsou již nyní velké rezervy a možnosti. Vliv různého stupně zvyšování produktivity práce na výši vlastních nákladů je vyjádřen v teoretickém propočtu v tabulce V. Je zde uveden bez ohledu na předpoklady, které pro růst produktivity práce nutno vytvořit (účelné vnitřní uspořádání budovy, vybavení potřebnou mechanizací, dokonalá organizace provozu apod.). Příslušně se zvyšují jen náklady na mzdy (včetně mezd za mimořádné práce), přičemž je zvažována potřeba vyšší kvalifikace; je počítáno s 3—6 mzdovými tarify, tj. se zvýšením o 1,44násobek. Tento postup se volí proto, aby z vyčíslených úspor mohlo být usuzováno na účelnost dalších vkladů určité výše, především do nových mechanizačních zařízení. Vychází se ze skutečně zjištěného stavu, tzn. z průměru všech chovů, tedy i ze závodů s mimořádnými podmínkami, se současně značně podprůměrnou produktivitou práce, z průměrného počtu ošetřovaných kusů připadajících na jednoho ošetřovatele (1257) a z průměru současně vyplácených mezd (včetně premií a mezd za mimořádné práce v drůbežárně), tj. z 13 015 Kčs na 1000 nosnic ročně (= 16 360 Kčs na 1257 ošetřovaných nosnic ročně).

V.

Počet kusů na 1 ošetřovatele	Celkové vlastní náklady	Z toho mzdy	Celková snáška	Vlastní náklady na 100 vajec	Rozdíl v nákladech na 100 vajec	
					celkový	mezi jednotlivými stupni
1257	151 372	16 360	186 519	81,16	—	—
2000	231 788	16 972	296 768	78,10	3,06	3,06
3000	340 019	17 795	445 152	76,38	4,78	1,72
4000	448 250	18 618	593 536	75,52	5,64	0,86
5000	556 482	19 442	741 920	75,01	6,15	0,51
6000	664 713	20 265	890 304	74,66	6,50	0,35
7000	772 944	21 088	1 038 688	74,42	6,74	0,24
8000	881 175	21 911	1 187 072	74,23	6,93	0,19
9000	989 406	22 734	1 335 456	74,09	7,07	0,14
10000	1 097 638	23 558	1 483 840	73,97	7,19	0,12

Zpracované údaje ukazují, že snižování vlastních nákladů růstem produktivity práce není rovnoměrné, ale postupně klesá, neboť podíl mezd z celkových nákladů se při růstu produktivity práce snižuje. Stoupne-li např. počet ošetřovaných nosnic jedním ošetřovatelem z uvedeného průměru, tj. z 1257 na 5000 nosnic, sníží se náklady (při stejné užítkovosti) za každých 100 vyrobených vajec o 6,15 Kčs. Další růst produktivity práce přináší pak již menší úspory proti předchozímu srovnávacímu stupni. Tak např. při dalším zvýšení počtu ošetřovaných nosnic jedním ošetřovatelem z 5000 na 10 000 kusů klesly by náklady na každých 100 vajec u těchto nosnic jen o 1,04 Kčs. Jinými slovy: podaří-li se současný průměrný počet nosnic ošetřovaných jedním ošetřovatelem (1257 ks) zvýšit na 5000 kusů, bude to znamenat úsporu na mzdách asi 45 633 Kčs (= $13\,015 \cdot 5 - 19\,442$). Při dalším růstu produktivity práce roste úspora pomaleji. Činila by např. za dalších 5000 nosnic již jen 15 326 Kčs (= $19\,442 \cdot 2 - 23\,558$).

Tento trend je pro praxi velmi významný při perspektivním plánování produktivity práce, při snaze po jejím zvyšování cestou dalšího vynakládání finančních prostředků na investiční zařízení, kde nutno hledat vždy únosnou, ekonomicky zdůvodněnou míru. Neúměrně vysoký růst investičních nákladů, i když by produktivita živé práce dále stoupala, není za daných podmínek odůvodněný. Zvyšování produktivity práce stupňováním mechanizace je efektivní jen do té míry, pokud úspory na mzdách, dosažené zvýšenou produktivitou práce, kryjí alespoň odpisy a opravy těchto nově pořízených strojů a zařízení a další jiná zvýšená vydání (např. elektrický proud).

I když dále uvedené propočty jsou jen hrubým ukazatelem, mohou přesto sloužit jako orientační vodítko na úseku investiční výstavby. Vychází se zde z těchto předpokladů:

1. ze současného stavu:

- a) z průměrného počtu ošetřovaných nosnic jedním ošetřovatelem,
- b) z průměrně vyplácených mezd ve sledovaných závodech;

2. z 10% odpisů (včetně GO) u strojů a zařízení a ze 7% nákladů na jejich opravu a údržbu.

Na jejich základě by bylo ekonomicky zdůvodněné vynaložit na stroje, zařízení apod. (pomocí nichž se zvýší produktivita práce a sníží absolutní náklady na mzdy) maximálně 5,9násobek dosažených úspor ($100\% : 17\%$).

Vezmeme-li tohoto ukazatele za základ a porovnáme-li jej s průměrným současným stavem v našich drůbežárnách, pak při dosažení různé produktivity práce (měřené v daném případě počtem ošetřovaných nosnic jedním pracovníkem), bylo by ekonomicky zdůvodněné zhruba zvýšit strojové aj. investice o takové částky, jež uvádí tabulka VI.

Protože zvyšování produktivity práce nad určitou hranici cestou stupňování mechanizace bývá obvykle podstatně obtížnější a relativně nákladnější, je nutno postupovat vždy obezřetně, aby nedošlo k přeinvestování a tím naopak k celkovému zdražování výroby. Tabulka VI. však na druhé straně dokumentuje, že na úseku mechanizace, která zvyšuje produktivitu práce, jsou značné možnosti. Podařilo-li by se v daných podmínkách zvýšit zavedením určitých nových strojů a zařízení počet nosnic ošetřovaných jedním pracovníkem v průměru např. na 3000 kusů, je ekonomicky únosné zvýšit tyto nové mechanizační prostředky v hodnotě asi 42 Kčs; při ošetřování 4000 kusů by toto zvýšení činilo asi 49 Kčs, při 5000 kusech asi 54 Kčs atd. Je ovšem samozřejmé, že při stupňování investic musí být zásadou, aby náklady na nové investice byly vždy co nejnižší, aby odpisy a opravy

Počet nosnic ošetřovaných 1 pracovníkem	Mzdy při		Teoretická úspora mezd		Ekonomicky zdůvodněné max. zvýšení současných investic na 1 nosnici v Kčs proti	
	současné produktivité práce	rostoucí produktivité práce	celková	na 1000 kusů	produktivité současné (1257 ks)	produktivité předchozího stupně
1257	16 360	16 360	—	—	—	—
2000	26 030	16 972	9 058	4 529	27*)	27
3000	39 045	17 795	21 250	7 083	42	15
4000	52 060	18 618	33 442	8 361	49	7
5000	65 075	19 442	45 633	9 127	54	5
6000	78 090	20 265	57 825	9 638	57	3
7000	91 105	21 088	70 017	10 002	59	2
8000	104 120	21 911	82 209	10 276	61	2
9000	117 135	22 734	94 401	10 489	62	1
10000	130 150	23 558	106 592	10 659	63	1

*) $\frac{4529 \times 5,9}{1000}$ atp.

těchto nových investic představovaly co nejnižší podíl dosažených úspor na mzdách a aby se tím zvýšení produktivity práce projevilo i na snížení vlastních nákladů.

Podotýkáme proto znovu, že takto vyčíslení ukazatelé jsou jen orientačním vodítkem; celý výpočet má sloužit jako příklad, jakým způsobem je třeba podle místních výrobních a ekonomických podmínek a předpokladů v jednotlivých případech individuálně postupovat.

Nutno mít na zřeteli, že produktivitu práce je třeba také zvyšovat zlepšováním řízení a organizace práce, zvyšováním kvalifikace ošetřovatelů, používáním kompletních plnohodnotných krmných směsí, cestou široce rozvinutého socialistického soutěžení a vyšší koncentrací chovu nosnic.

Náklady na odpisy a opravy budov, strojů a zařízení činily v průměru u nosnic na hluboké podeslýlce 3,7 % a u nosnic v klecích 7,2 % z celkových vlastních nákladů. V přepočtu na 100 vyrobených vajec připadalo na tyto nákladové složky u nosnic na hluboké podestýlce 1,35–5,32 Kčs (průměr 3,15 Kčs), u nosnic v klecích 3,62 Kčs až 9,83 Kčs (průměr 5,84 Kčs).

Odpisy a opravy tedy v současné době ovlivňují menší měrou vlastní náklady na výrobu vajec než mzdy. Výše vynaložených investic je ovšem rovněž velmi významná jak z hlediska jednotlivých závodů, tak z širšího hlediska národohospodářského (prudký rozvoj všech odvětví v ČSSR, vyžadující vysoké finanční a materiálové zdroje).

Náklady na odpisy a opravy jsou závislé na výši vynaložených prostředků na investice, na kvalitě těchto základních výrobních prostředků, a tím i na stupni jejich opotřebení a nutnosti oprav, na péči věnované jejich ošetřování apod. Poměrně značný vliv na výši odpisů a oprav na jednu nosnici i na každé vyrobené

vejce má využití kapacity haly v průběhu roku. Uvedené směry naznačují prakticky i hlavní cesty ke snižování těchto nákladových položek.

Náklady na elektrický proud a paliva se na celkových nákladech podílely v průměru zkoumaných závodů v chovech na hluboké podestýlce 0,6 % a v chovech v klecích 4,7 %, což v přepočtu na 100 vyrobených vajec představovalo 0,49 Kčs a 3,77 Kčs.

Značné rozdíly mezi jednotlivými závody ve výši těchto nákladů v přepočtu na jednu nosnici v obou formách technologie byly ovlivněny především stupněm potřeby vytápění (typ stavby aj.) a formou vytápění hal (ústřední topení, kamna), ve spotřebě elektrického proudu různými mechanizačními zařízeními, v obou případech pak ovšem i různou hospodárností v jednotlivých závodech. Zbytečné osvětlování, ponechávání různých zařízení v chodu přes potřebnou dobu, zejména v klecových halách, spotřebu mnohdy nadměrně zvyšovalo.

Škody uhynutím tvořily v průměru obou forem technologie 3,7 % vlastních nákladů a zatěžovaly výrobu 100 vajec 3,06 Kčs. Vyčíslení vlivu různého stupně hynutí (a jeho snižování) na zhospodárnění výroby vajec je uvedeno v tabulce VII.

VII.

Procento úhynu	Škody uhynutím	
	na 1000 chovaných nosnic	na 100 vyrobených vajec
35,0	8302	5,60
30,0	7115	4,80
25,0	5930	4,00
dosavadní průměrný stav		
19,15	4542	3,06
15,0	3558	2,40
10,0	2372	1,60
5,0	1186	0,80

Ztráty nosnic hynutím, které činily ve sledovaných závodech 2,5 % až 35,0 % (průměr 19,2 %) z jejich průměrných ročních stavů, možno a nutno všemi prostředky soustavně snižovat i přesto, že jejich vliv na vlastní náklady je menší než jiných činitelů, jimž v praxi nebývá obvykle věnována taková pozornost jako úhynům. Snižování hynutí je nutné nejen z hlediska zhospodárňování výroby, ale i proto, aby se zabránilo znehodnocení kvalitního drůbežího masa, které včas vyřazované slepice z těchto nových technologických forem chovů představují.

Poměrně vysokým podílem zatěžují výrobu vajec náklady na obnovu hejna, a to v průměru všech závodů (obou forem technologie) 9,3 % vlastních nákladů. U každého vyrobeného vejce se to promítlo téměř osmi haléři. Jde v podstatě o rozdíl mezi úhrnnou cenou zastavovaných kuřic a realizační cenou vyřazovaných slepic. Tento rozdíl je v přepočtu na jedno vyrobené vejce ovlivněn pořizovací cenou kuřic, nákupní cenou vyřazovaných slepic, délkou doby, po kterou jsou nosnice ponechávány v chovu, a samozřejmě výši dosahované snášky. Snahou každého zemědělského závodu proto musí být, aby tyto činitele příznivě ovliv-

VIII.

Cena kuřic	Náklady na obnovu hejna — na 100 nosnic	Celkové vlastní náklady		
		na 100 nosnic ročně	na 100 vajec	z toho náklady na obnovu hejna
55	3182	14 082	94,90	21,44
50	2682	13 582	91,54	18,08
45	2182	13 082	88,17	14,71
40	1682**)	12 582	84,80	11,34
dosavadní průměrná cena				
34,60	1142*)	12 042	81,16	7,70
30	682	11 582	78,06	4,60
25	182	11 082	74,69	1,23
20	—318	10 582	71,32	—2,14

*) 3460 cena 100 kuřic
—1142 obnova hejna

2318 real. cena 100 nosnic

**) 4000 cena 100 kuřic
—2318 real. cena 100 nosnic

1682 obnova hejna atd.

ňoval, přičemž nejpodstatnější cestou ke snižování těchto nákladů je mimo snášku zejména levný odchov kuřic a dodržování všech zásad řádné obnovy hejna podle předem vypracovaného harmonogramu.

V tabulce VIII je vyčíslen vliv různé ceny zastavovaných kuřic na snižování vlastních nákladů při výrobě vajec. Všechny ostatní nákladové složky, realizační cena vyřazovaných nosnic i snáška, doba zástavu, jsou zvažovány průměrnými hodnotami závodů, z nichž byly údaje čerpány.

Vyčíslení ukazatelé dokazují, že hodnota zastavených kuřic, která bývá v jednotlivých závodech značně rozdílná, může velmi podstatně ovlivnit výši vlastních nákladů. Rozdíl v nákladech na jedno vejce, např. při ceně zastavených kuřic 30 nebo 40 Kčs, je téměř 7 haléřů. Proto je třeba volit nejlevnější způsob odchovu kuřat. Podle četných zkušeností z poslední doby je to zejména odchov na hluboké podestýlce pro obě formy technologie. Především při velkochovech, které umožňují nepřetržitě využívání odchoven, je možno při splnění všech požadovaných předpokladů na řádný odchov dosáhnout velmi nízkého pořizovacího nákladu na jednu kuřici.

Náklady na hlíd a če, topiče apod. zatěžovaly výrobu 100 vajec v průměru 1,— Kčs. Jejich maximální snižování je možné především vyšší koncentrací chovu nosnic, čímž se tyto nákladové složky rozloží ve větší počet kusů.

Výrobní a celopodniková režie (režie odvětví a režie celodružstevní) se podílela v průměru všech sledovaných závodů 9 % z celkových vlastních nákladů a na výrobě každých 100 vajec 7,53 Kčs. Jsou zde zahrnuty všechny náklady vznikající v provozních jednotkách, jež není možno zahrnout do přímých nákladů hlavních a pomocných výrob, v celopodnikové (celodružstevní) režii pak to jsou náklady ředitelství statku (resp. vedení družstva). Na většinu vydání těchto nákladových složek však nemají pracující drůbežáren přímý vliv. Mohou je však ovlivňovat nepřímo upozorňováním na vznikající nedostatky a na možnosti jejich odstraňování prostřednictvím výrobních aj. porad, při řešení výrobních

otázek závodu na schůzích organizací KSC, ROH, ČSM apod. Možnosti snižování režie jsou pak především v rukou vedení závodu, hlavně techniků řídících bezprostředně výrobu. Na tomto úseku byly v obou formách technologie značné rezervy, jak také potvrzuje velké rozmezí ve výši uvedených nákladů v přepočtu na 100 vyrobených vajec i na 1000 nosnic.

V tomto příspěvku byly postupně rozebrány všechny hlavní složky vlastních nákladů a jejich vliv na výrobu vajec. Povšimněme si ještě dvou činitelů, kteří ve mnohých závodech měli velmi příznivý, v jiných závodech pak negativní vliv na výši vlastních nákladů. Jde o využití kapacity haly a o výši dosahované snášky.

Průměrné využití hal v chovech na hluboké podestýlce činilo za soubor závodů 71,9 % a v chovech v klecích 76,8 %. Rozmezí v chovech na hluboké podestýlce činilo 60,2–95,4 % a v chovech v klecích 67,4–91,1 %. Ukazuje to na různou úroveň organizace výroby, především v odchovu potřebného množství kuřic, ovlivňujícím pak mnohde pronikavým způsobem zástav nosnic a jejich vyřazování. Protože mnohé náklady zůstávají prakticky stejné při úplném jako při nedostatečném využití haly, vyčíslíme možnost snižování vlastních nákladů u složek steliva, odpisů a oprav budov a zařízení, elektrického proudu a paliva, u dezinfekčních prostředků a léků, u nákladů na hlídače a topiče. Souhrn těchto nákladových složek je zvažován zvlášť za hlubokou podestýlku a zvlášť za klecový chov. Při uvedeném využití hal (71,9 % a 76,8 %) činily v přepočtu na 100 chovaných nosnic 9974 Kčs a 16 856 Kčs a jejich vliv na hospodárnost výroby je uveden v tabulce IX.

IX.

Využití haly na	Stabilní nákladové složky v přepočtu na 100 vajec v chovu nosnic	
	na hluboké podestýlce	v klecích
Ø závodů:		
71,9 %	6,82	
76,8 %		11,21
60 %	8,17	14,35
65 %	7,54	13,23
70 %	7,00	12,29
75 %	6,54	11,47
80 %	6,13	10,75
85 %	5,77	10,12
90 %	5,45	9,56
95 %	5,16	9,05

Rozdíly v nákladech na odpisy, opravy, palivo atd. při využití kapacity haly na 60 % nebo 95 %, tj. v rozmezí, které se v praxi projevovalo, znamená tedy v chovech nosnic na hluboké podestýlce snížení nákladů na 100 vyrobených vajec v průměru o 3,01 Kčs, v chovech v klecích dokonce o 5,30 Kčs. Je tedy zřejmé, že řádným využitím kapacity haly lze výrobu vajec nejen značně zvýšit, ale také podstatně z hospodárnit. Je to možné v obou chovech, zejména pak v klecovém chovu, kde je v průběhu roku možný nejen turnusový zástav (jako u hluboké po-

destýlky), ale též individuální zootechnické brakování a doplňování nosnicemi.

Růst průměrné snášky je základem nejen pro zvyšování absolutní výroby vajec, ale také hlavním předpokladem snižování vlastních nákladů. Vyčíslíme proto na podkladě údajů ze sledovaných závodů a teoretických úvah vliv různé výše snášky na výši vlastních nákladů a jejich největších složek. V kalkulaci, uvedené v tabulce X, kde jde o průměrné hodnoty obou forem technologie, jsou nákladové složky, které se změnou snášky v podstatě nemění (steliva, odpisy a opravy budov a zařízení, paliva, elektrický proud, náklad na hlídače a topiče atd.), ponechány na průměrné výši sledovaných drůbežáren. Ostatní náklady jsou úměrně zvýšeny, a to: náklady na krmiva a podíl zvýšené spotřeby živin na vyšší snášku, náklady na mzdy o část z titulu sběru většího počtu vajec a přípravy a zakládání zvýšeného množství krmiva, výrobní a celopodniková režie úměrně k upraveným nákladům na mzdy.

X.

Průměrná roční snáška	Vlastní náklady na 1000 nosnic ročně – celkem	Z toho			Vlastní náklady na 100 vajec
		krmiva	mzdy celkem	režie	
120	116 946	66 936	12 644	10 830	97,46
140	118 826	68 330	12 906	11 054	84,87
dosavadní průměrný stav:					
148,38	120 423	69 725	13 015	11 147	81,16
160	122 101	71 120	13 167	11 278	76,31
180	124 678	73 211	13 429	11 502	69,26
200	127 254	75 303	13 690	11 725	63,63

Z kalkulace je na první pohled zřejmý rozhodující vliv výše snášky na zhuštění výroby. Rozdíly v nákladech na jedno vyrobené vejce, při různé výši snášky v praxi se běžně projevující, činí 50 i více procent. Přitom je třeba znovu poznamenat, že v kalkulaci se vychází z průměrných, v provozu zjištěných údajů, včetně všech nedostatků (v krmení, odměňování atd.). Po jejich eliminaci a dosažení kalkulované vyšší snášky bylo by rozmezí v nákladech při nízké a při vyšší snášce ještě podstatnější a v tabulce X kalkulované náklady na 100 vajec by byly dále sníženy.

* * *

V tomto příspěvku jsme se pokusili číselně vyjádřit, jak se projevuje vliv různých činitelů na výši vlastních nákladů, a ukázat tak hlavní rezervy a cesty ke zhuštění výroby vajec. Rezerv je jistě v každém zemědělském závodě mnoho, i když v různém stupni. Mnohé jsou příslušným pracovníkům známy, některé však, a zejména pak jejich ekonomický dopad, může odhalit jen podrobný rozbor výrobních a finančních ukazatelů. Rozbor správně vyčíslených vlastních nákladů je jedním z nejdůležitějších. Při realizování určitých opatření je pak třeba si vždy promítnout, do jaké míry se jednotlivé zásahy projeví v celkovém zvýšení efektivity výroby vajec. Při tom je třeba mít neustále na zřeteli, že nové technologické formy jsou komplexem určitých zásad, které se vzájemně prolínají a ovlivňují, a že tedy úspěch chovu závisí na nejpriznivějším vytvoření všech předpokladů, které tyto formy vyžadují, a na jejich vzájemné sladění.

В разведениях кур-несушек на глубокой подстилке и в разведениях в клетках в ЧССР были получены в общем уже хорошие результаты, главным образом если принять во внимание то, что эти формы внедрены в производство всего лишь сравнительно недавно. Однако это не означает, что в этих разведениях не имеется существенных возможностей для повышения производства и экономичности.

В этой работе авторы попытались выразить в числах влияние различных факторов на размер себестоимости и показать таким образом главные резервы и пути к повышению экономики производства яиц.

Значение отдельных составляющих расхода выражает прежде всего их доля в общей себестоимости. Наибольшей такой составляющей являются корма, на которые приходится более половины себестоимости и на долю которых в производстве каждого яйца в среднем приходится 0,47 кроны. Поэтому проводятся весьма значительные мероприятия, ведущие к экономии кормов (их регулярное обеспечение, правильное составление и соблюдение кормовых рационов, поставка на откорм улучшенных и здоровых молодок, своевременное бракование кур и т. д.). Если принять во внимание, что на исследуемых птицефермах средняя затрата на 1000 кур-несушек составляла 69 725 крон в год и что потребление кормовых питательных веществ значительно превышало кормовые нормы, то, например, экономия лишь 10 % на кормах представляла бы уже снижение себестоимости каждого яйца приблизительно на 0,05 кроны.

Следующей весьма значительной составляющей себестоимости являются заработные платы. Они участвовали в них в размере 10,6 % и составляли 8,77 кроны на 100 яиц. Повышение экономичности производства у этой составляющей себестоимости можно достичь путем правильно установленных норм выработки и расценок, с помощью ответственно проводимых хронометрических снимков и далее в результате роста производительности труда (путем повышения механизации работ, лучшей организации труда, повышения квалификации, использования комплектных кормовых смесей, социалистического соревнования, высшей концентрации разведения и т. д.). При этом необходимо учитывать, что снижение себестоимости путем роста производительности труда неравномерно, но постепенно понижается, так как доля заработной платы из общих расходов уменьшается. Повышение производительности труда путем повышения механизации эффективно только до тех пор, пока экономия в зарплатах, полученная за счет ее повышения, покрывает хотя бы амортизационные отчисления и ремонт новых машин и оборудования, или другие повышенные расходы (при случае устраняет трудоемкие работы).

Снижение потерь, возникших в результате падежа кур-несушек, которое составляет в среднем 3,75 % себестоимости, необходимо, следовательно, не только с точки зрения повышения эффективности производства, но и для предотвращения обесценки качественного птичьего мяса.

Сравнительно высокой долей обременяется производство яиц затратами на обновление стада (9,3 %). При снижении, одновременной средней цены курочек-молодок с 34,60 кроны, например, на 25 крон, затраты на каждое произведенное яйцо снизились бы с 0,08 кроны до всего лишь 0,01 кроны.

Существенными были бы также резервы в остальных составляющих себестоимости (электрический ток и топливо, сторож, истопник, ремонт помещений, машин и оборудования, производственные и общехозяйственные расходы и другие, как показывает большая разница в высоте затрат на 100 произведенных яиц и на 100 кур-несушек между отдельными хозяйствами. На их снижение кроме применения строгой экономии значительно влияет и экономическое использование пропускной способности залов в течение года.

Одним из главных факторов, решающих вопрос размера себестоимости, однако, является высота достигнутой яйценоскости. Разница в затратах на одно произведенное яйцо составляет пятьдесят и более процентов.

При реализации конкретных мероприятий необходимо, однако, всегда иметь в виду, что новые технологические формы являются комплексом определенных основ, взаимно переплетающихся и влияющих друг на друга, и что, следовательно, успех разведения зависит от создания и взаимной координации требуемых предпосылок.

Die auf die Selbstkosten der Eier bei Anwendung der großbetrieblichen Technologie einwirkenden Faktoren

In der Legehennenhaltung auf Tiefstreu und in der Käfighaltung wurden in der CSSR insgesamt bereits günstige Ergebnisse erzielt, insbesondere wenn wir erwägen, daß diese Formen im praktischen Betrieb erst verhältnismäßig kurze Zeit zur Anwendung gelangen. Dies bedeutet allerdings nicht, daß nicht bedeutende Möglichkeiten zur Steigerung der Produktion und zur Hebung ihrer Wirtschaftlichkeit in diesen Beständen vorhanden sind.

In dem vorliegenden Beitrag versuchten die Verfasser den Einfluß verschiedener Faktoren auf die Höhe der Selbstkosten zu veranschaulichen und so auf die hauptsächlichsten Reserven und Wege zur Erhöhung der Wirtschaftlichkeit der Eierproduktion hinzuweisen.

Die Bedeutung der einzelnen Kostenelemente wird vor allem durch ihren Anteil an den gesamten Selbstkosten veranschaulicht. Die bedeutendste Kostenart sind die Futtermittel, auf die mehr als die Hälfte der Selbstkosten entfällt und die die Produktion eines jeden Eies im Mittel mit 0,47 Kcs belasten. Die auf eine Einsparung an Futtermitteln ausgerichteten Maßnahmen (die kontinuierliche Versorgung mit Futtermitteln, die richtige Zusammenstellung und Einhaltung der Futterrationen, der Besatz mit gesunden und züchterisch verbesserten, hochwertigen Junghennen, die zeitgerechte Merzung der Hennen usw.) sind deshalb von großer Wichtigkeit. Wenn wir erwägen, daß sich in den untersuchten Betrieben die durchschnittlichen Kosten je 1000 Legehennen auf 69,725 Kcs jährlich beliefen und daß der Verbrauch an Rohnährstoffen die Futternormen bedeutend überstieg, dann würde z. B. eine Futtermitteleinsparung von nur 10 % eine Senkung der Selbstkosten je Ei um etwa 0,05 Kcs bedeuten.

Eine weitere bedeutsame Kostenart sind die Löhne. Ihr Anteil an den Selbstkosten belief sich auf 10,6 % und machte je 100 Eier 8,77 Kcs aus. Was dieses Kostenelement angeht, muß die erhöhte Wirtschaftlichkeit durch richtig festgelegte Leistungsnormen und Leistungslohntarife, mit Hilfe verlässlich durchgeführter Zeitmessungen und auch durch Erhöhung der Arbeitsproduktivität (durch verstärkte Mechanisierung der Arbeiten, durch bessere Arbeitsorganisation, höhere Qualifizierung der Arbeitskräfte, durch Verwendung kompletter Futtermischungen, mittels des sozialistischen Wettbewerbs, durch höhere Konzentration der Bestände usw.) herbeigeführt werden. Dabei muß man sich vor Augen halten, daß die Senkung der Selbstkosten durch Anwachsen der Arbeitsproduktivität nicht gleichmäßig, sondern fortschreitend erfolgt, in dem Maße wie sich der Anteil der Löhne an den Selbstkosten verringert. Die Erhöhung der Arbeitsproduktivität infolge verstärkter Mechanisierung ist nur dann nutzbringend, wenn die Einsparung an den Löhnen, die durch die Erhöhung der Arbeitsproduktivität erzielt wird, zumindest die Abschreibungen und Reparaturen der neuen Maschinen und Einrichtungen, allenfalls weitere erhöhte Auslagen deckt (event. anstrengende Arbeiten beseitigt).

Eine Verringerung der Legehennenverluste (durch Eingehen der Tiere), die sich im Mittel auf 3,75 % belaufen, ist nicht nur vom Gesichtspunkt der Hebung der Wirtschaftlichkeit der Produktion, sondern auch deshalb erforderlich, um einer Entwertung des hochwertigen Geflügelfleisches vorzubeugen.

Mit einem verhältnismäßig hohen Anteil belasten die Eierproduktion die Kosten für die Regeneration der Herde (9,3 %). Bei einer Senkung des gegenwärtigen Junggehennenpreises von Kčs 34,60 z. B. auf Kčs 25.— würden sich die Kosten für jedes erzeugte Ei von 0,08 Kčs auf nur 0,01 Kčs verringern.

Bedeutende Reserven sind auch in den übrigen Kostenarten (elektrischer Strom und Brennstoff, Wächter, Heizer, Reparaturen von Gebäuden, Maschinen und Einrichtungen, Produktions- und Verwaltungskosten u. a.) verborgen, wie die große Spanne zwischen der Kostenhöhe je 100 erzeugte Eier und je 1000 Legehennen darauf hinweist. Neben der Durchsetzung einer strengen Wirtschaftlichkeit übt auch die ökonomische Auslastung der Hallenkapazität im Jahresablauf auf die Kosten senkung einen großen Einfluß aus.

Einer der die Höhe der Selbstkosten bestimmenden Hauptfaktoren ist natürlicherweise die Höhe der erzielten Legeleistung. Die Unterschiede zwischen den Kosten für 1 erzeugtes Ei belaufen sich auf 50 und mehr Prozent.

Bei der Verwirklichung konkreter Maßnahmen muß man allerdings stets berücksichtigen, daß die neuen Formen der Technologie einen Komplex bestimmter Grundsätze darstellen, die sich wechselseitig schneiden und beeinflussen und daß daher der Erfolg der Legehennenhaltung von der Schaffung und wechselseitigen Abstimmung der erforderlichen Voraussetzungen abhängt.

Některé otázky volby ukazatele produkce pro rozbor a stanovení vývoje zemědělské výroby

Некоторые вопросы выбора показателей анализа и определения развития
сельскохозяйственного производства

Einige Probleme der Wahl von Kennzahlen zur Analyse und Ermittlung
der Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion

CSc. Šárka PELTRÁMOVÁ
Vysoká škola ekonomická, Praha

Pro charakteristiku vývoje zemědělství používáme řadu rozmanitých ukazatelů. Základem všech jsou ukazatelé objemu a struktury produkce. Tito ukazatelé jsou zpracováni jak v naturálních, tak v peněžních jednotkách. Pro charakteristiku vývoje celkového objemu produkce je nutno používat ukazatele v peněžních jednotkách. V plánovací a statistické praxi pracujeme s ukazatelem hrubé výroby, konstruovaným metodou hrubého obrátu, s ukazateli tržní a čisté produkce. V posledních letech se v některých pracích objevují návrhy na používání ukazatelů „finální produkce“ nebo jinak „očistěné hrubé výroby“ a „vlastní produkce“ nebo jinak „hrubého výnosu“.¹⁾ Tito ukazatelé vznikli s řešením problematiky produktivity živé práce a intenzity výroby v zemědělství. V některých případech se však jejich působnost rozšiřuje vůbec na charakteristiku vývoje a efektivnosti zemědělské výroby jak na úrovni podniku, tak i v oblastech a v rámci celého národního hospodářství.²⁾

Pro rozbor vývoje odvětví nestačí jeden ukazatel. Je vždy nutno pracovat se soustavou ukazatelů, v níž každý z nich charakterizuje určité stránky vývoje odvětví, určitý pohled na zkoumané jevy, a tím pomáhá ke komplexnímu rozboru, který je nezbytný pro zpracování reálného plánu. V rámci této soustavy je nutné

¹⁾ Základní práce, které navrhuji použití ukazatelů „finální“ a „vlastní“ produkce:
J. Vraný: Měření produktivity práce v zemědělství — kandidátská disertace
F. Kubát: Produktivita práce a způsoby jejího zjišťování v zemědělství
Kolektiv autorů: Aktuální otázky zjišťování efektivnosti zemědělské výroby —
SNPL 1960

J. Dupal, J. Havlíček: K zjišťování ekonomické efektivnosti zemědělské výroby
— Plánované hospodářství 10/1960
Zemědělská ekonomika 8/1960: K otázkám zjišťování a rozboru efektivnosti zemědělské výroby

E. Divila: Rozbor efektivnosti výroby ve skupinách zemědělských závodů — Plánované hospodářství 2/1962

F. Stočes, J. Dupal, E. Divila: Otázky zjišťování a ovlivňování ekonomické efektivnosti zemědělské výroby — Zemědělská ekonomika 6/1962

²⁾ Např. v již citovaných člancích v „Zemědělské ekonomice“ č. 8/1960

pracovat i s různými ukazateli, jež charakterizují z rozličných hledisek vývoj objemu a struktury zemědělské produkce.

V soustavě ukazatelů charakterizujících vývoj zemědělské výroby má své místo i ukazatel hrubé výroby, konstruovaný metodou hrubého obrátu. Má, podle mého názoru, prvořadé místo v charakteristice temp růstu výroby, vývoje objemu a struktury produkce, v rozboru postavení zemědělství v národním hospodářství jako dodavatele i odběratele, v rozboru činitelů určujících rozvoj zemědělské výroby — tedy v oblasti, kde můžeme výhodně využít bilancí mezioborových vztahů. Má určitý význam i pro charakteristiku intenzity a produktivity živé práce v zemědělství. Protože ve všech publikovaných pracích se zdůrazňují nedostatky tohoto ukazatele pro rozbor vývoje zemědělské výroby, pokusím se zdůvodnit svůj názor tím, že zdůrazním kladné stránky jeho použití.

Ukazatel hrubé výroby zemědělské produkce, konstruovaný metodou hrubého obrátu, je zpracován na základě hmotných bilancí jednotlivých výrobků. Zahrnuje tedy objem veškeré vyrobené zemědělské produkce a všechny formy jejího užití, jak je ostatně zřejmé i ze schématu jeho propočtu (schéma 1).

1. Schéma propočtu ukazatele hrubé výroby zemědělství metodou hrubého obrátu

Jednotlivé výrobky	Vý- kup do cen- trál- ních fondů	Země- dělský trh	Tržní pro- dukce cel- kem	Vyrobený mezi- produkt			Osob- ní na- turál- ní spo- třeba	Ztráty	Hrubá výroba celkem
				cel- kem	v tom				
					osivo a sadba	krmi- va a steli- vo			
.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
rostlinná výroba celkem	—	—	—	—	—	—	—	—	—
.									
.									
.									
živočišná výroba celkem									
zemědělská výroba celkem	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Na základě ukazatele hrubé výroby konstruujeme i ukazatele čisté produkce, realizované v zemědělství. K výpočtu čisté produkce potřebujeme znát také objem hmotných nákladů zemědělské výroby (počítáme metodou výrobní, $\dot{C}P = HV - HN$).³⁾ Hmotné náklady k tomuto účelu musíme stanovit metodou hrubého obrátu. To znamená, že do jejich objemu musíme zahrnout:

1. všechny nakupované hmotné náklady (spotřebu produkce ostatních odvětví, spotřebu zemědělské produkce jen pokud je z dovozu),

³⁾ $\dot{C}P$ = čistá produkce, HV = hrubá výroba, HN = hmotné náklady.

2. odpisy,

3. výrobně spotřebovaný meziprodukt (spotřebu zemědělské produkce z vlastní výroby).⁴⁾

Metodika konstrukce ukazatelů „finální produkce“ nebo „očistěné hrubé výroby“ a „vlastní produkce“ nebo „hrubého výnosu“ není ve všech případech jednotná. Základem všech návrhů je princip zpracování ukazatelů produkce tak, aby nezahrnovali žádné duplicitní započítání některých částí produkce. V ukazateli hrubé výroby zemědělství, počítaném metodou hrubého obratu, se totiž některé položky objevují několikrát. Např. statková hnojiva jsou uvedena samostatnou položkou jako součást živočišné výroby, současně se však objeví i v objemu rostlinné výroby, neboť jako hmotný náklad tvoří součást hodnoty rostlinných výrobků. Obdobná situace je i u části rostlinných krmiv a steliv, která je výrobně spotřebována z výroby běžného roku. Ukazatelé „finální produkce“ nebo „očistěné hrubé výroby“ se snaží vyloučit duplicitu tím, že do objemu hrubé výroby nezahrnují vůbec vlastní vyrobený nebo výrobně spotřebovaný meziprodukt. Ukazatelé „vlastní produkce“ nebo „hrubého výnosu“ vylučují z objemu produkce i výrobní spotřebu zemědělské produkce získané dovozem (pokud jde o závod i nákupem z jiného závodu).

Všichni ukazatelé, vylučující vnitřní obrat v zemědělské výrobě, vznikli ze snahy po odstranění nedostatků ukazatele hrubé výroby, konstruovaného metodou hrubého obratu.

Kritiku ukazatele hrubé výroby, počítaného metodou hrubého obratu, můžeme shrnout takto:

1. nemožňuje stanovit správné tempo růstu zkoumaných jevů. V některých případech zkresluje nejen tempo růstu, nýbrž i směr vývoje;

2. zkresluje absolutní úroveň jevů;

3. tím znemožňuje časové a místní srovnání. Dosažené výsledky, charakterizované tímto ukazatelem, jsou ovlivněny změnou struktury výroby v závislosti na změně podílů výrobků s různou náročností na meziprodukt;

4. v citovaných pracích, týkajících se otázek efektivnosti zemědělské výroby, se ještě zdůrazňuje zkreslující vliv ukazatele hrubé výroby, zjišťovaného metodou hrubého obratu, na absolutní velikost čisté produkce, realizované v zemědělství.

Neopodstatněnost některých námitek proti použití ukazatele hrubé výroby, konstruovaného metodou hrubého obratu

Z argumentů, uvedených proti použití ukazatele hrubé výroby, zjištěného metodou hrubého obratu, má prvořadý význam argument o zkreslení absolutního objemu národního důchodu, realizovaného v zemědělství, proti skutečnosti. Základním

⁴⁾ Ve schématu propočtu ukazatele hrubé výroby je uveden vyrobený meziprodukt, který se liší od výrobně spotřebovaného meziproduktu. Rozdíl mezi nimi představuje pohyb zásob. V rostlinné výrobě je totiž jednoroční výrobní cyklus, který se liší od kalendářního roku. Výsledky výroby zjišťujeme za kalendářní rok. Proto do nákladů výroby zahrnujeme v meziproduktu spotřebu krmiv ze zásob z minulé sklizně a jen tu spotřebu z letošní sklizně, kterou uskutečníme do 31. XII. Vyrobený meziprodukt představuje veškerá vyrobená osiva, hnojiva, krmiva a steliva v běžném roce. Výrobně spotřebovaný meziprodukt je tvořen spotřebou osiv vyrobených v minulém roce, asi $\frac{7}{12}$ rostlinných krmiv a steliv z loňské sklizně, $\frac{5}{12}$ téže produkce z letošní sklizně a z vyrobeného meziproduktu v živočišné výrobě v běžném roce.

úkolem všeho našeho snažení ve výrobě je zajistit maximálně možný růst národního důchodu, který je jediným zdrojem neustále dokonalejšího uspokojování konečných potřeb společnosti. Prvořadým úkolem všech ukazatelů, charakterizujících vývoj výroby, je tedy umožnit poznání vývoje reálné velikosti národního důchodu. Tento požadavek klademe zejména na ukazatele, jež mají charakterizovat celek reprodukčního procesu v národním hospodářství, tj. zejména na ukazatele, zpracované v sestavě bilance národního hospodářství. K těmže ukazatelům patří i ukazatel hrubé výroby v zemědělství, zjišťovaný metodou hrubého obrátu. Pokud bychom zjistili, že tento ukazatel neumožňuje charakteristiku reálné situace, pokud jde o objem a vývoj národního důchodu realizovaného v zemědělství, nemohli bychom jej k charakteristice vývoje zemědělství používat.

Velikost národního důchodu, realizovaného v kterémkoliv odvětví, nezjistíme jen z ukazatele hrubé výroby, ale musíme mít k dispozici ještě ukazatele hmotných nákladů. Teprve odpočtem ukazatele hmotných nákladů od ukazatele hrubé výroby zjistíme národní důchod, realizovaný v odvětví. Při zjišťování ukazatele čisté produkce odvětví (národního důchodu realizovaného v odvětví) musíme důsledně dbát na srovnatelnost ukazatelů produkce a hmotných nákladů, jichž k tomuto účelu používáme.

Při zjišťování srovnatelnosti objemu výroby a hmotných nákladů pro zjištění velikosti národního důchodu je důležitá metodická zásada — důsledné dodržení shodné metodiky konstrukce obou srovnávaných ukazatelů. Vyhovíme-li této zásadě, musíme získat reálnou velikost realizovaného národního důchodu v zemědělství ať použijeme ukazatelů, zahrnujících vnitřní obrát, nebo bez tohoto obrátu. Tento fakt si můžeme snadno ověřit jednoduchým příkladem:

a) propočet národního důchodu, realizovaného v zemědělství, výrobní metodou z ukazatelů získaných metodou hrubého obrátu.⁵⁾

Hrubá výroba ryzího zemědělství	— 40
v tom: výroba rostlinná	— 21
v tom: osiva a sádě	— 1
krmiva a steliva	— 9
živočišná výroba	— 19
v tom: krmiva živočišného původu	— 1,5
hnojiva	— 0,5
Hmotné náklady zemědělské výroby	— 20
v tom: na výrobu rostlinnou	— 6
v tom: osiva	— 1
statková hnojiva	— 0,5
na výrobu živočišnou	— 14
v tom: krmiva a steliva	— 10,5
Národní důchod realizovaný v zemědělství	— 20
v tom: v rostlinné výrobě	— 15
v živočišné výrobě	— 5

b) Propočet národního důchodu, realizovaného v zemědělství, výrobní metodou z ukazatelů vylučujících vnitřní obrát.

⁵⁾ Příklad je zjednodušen proti skutečné situaci. Vyrobený meziprodukt neodlišujeme od výrobně spotřebovaného. Také nepředpokládáme nákup nebo dovoz zemědělské produkce pro výrobní spotřebu.

Jak z objemu produkce, tak i z objemu nákladů musíme vyloučit objemy, které představují vnitřní obrat. V našem příkladě to znamená vyloučit jak z objemu produkce, tak i z objemu hmotných nákladů tyto položky:

Objem výrobně spotřebovaných krmiv a steliv	— 10,5
spotřebovaná osiva	— 1,0
spotřebovaná statková hnojiva	— 0,5
Objem celkové produkce po vyloučení těchto položek	— 28
v tom: výroba rostlinná	— 19,5
výroba živočišná	— 8,5
Objem hmotných nákladů po vyloučení uvedených položek	— 8,0
v tom: náklady na výrobu rostlinnou	— 4,5
náklady na výrobu živočišnou	— 3,5
Národní důchod realizovaný v zemědělství	— 20,0
v tom: v rostlinné výrobě	— 15,0
v živočišné výrobě	— 5,0

Na velikosti realizovaného národního důchodu se nic nezměnilo, přestože jsme k jeho zjištění použili vždy jinak konstruovaných ukazatelů. Důsledně jsme vyloučili vnitřní obrat v rostlinné výrobě — objem spotřebovaných osiv a statkových hnojiv — jak z objemu rostlinné produkce, tak i z objemu hmotných nákladů na tuto produkci. Totéž jsme udělali u krmiv v živočišné výrobě a ve hmotných nákladech na tuto výrobu. Tato námitka proti použití ukazatele hrubé výroby, konstruovaného metodou hrubého obratu, není tedy oprávněná. Mohla vzniknout jen v důsledku nedostatečného uplatnění bilanční metody při konstrukci srovnatelných ukazatelů produkce a hmotných nákladů.

Neméně závažnou je i námitka, že ukazatel hrubé výroby, konstruovaný metodou hrubého obratu, zkresluje tempa růstu produkce proti skutečnosti. Zkoumání a zajišťování temp růstu je základní otázkou řízení proporcionálního rozvoje národního hospodářství. Získáme-li prostřednictvím některého ukazatele zkreslený obraz o skutečnosti, je pravděpodobné, že se zaměříme v perspektivě i na ta opatření, která nemusí být v souladu s požadavky proporcionálního rozvoje národního hospodářství podle potřeb a možností společnosti, a že se výsledky těchto opatření ukáží v křivém zrcadle nevhodně voleného ukazatele opět nesprávně.

Jako argument uvedli autoři této námitky některé údaje o vývoji zemědělské výroby v ČSSR. Z nich skutečně vyplývá, že tempo růstu produkce, měřené ukazatelem hrubé výroby, zahrnujícím vnitřní obrat zemědělské produkce, a bez tohoto obratu se liší a v některých případech má i různý směr vývoje. Ovšem obdobně, jako najdeme rozdíly v charakteristice vývoje ukazatelem hrubé výroby, konstruovaným metodou hrubého obratu, a ukazatelem „finální“ nebo „vlastní produkce“, jsou stejně rozdílné i charakteristiky vývoje ukazatelem „finální“ nebo „vlastní produkce“.

Rozdíly mezi výsledky získanými z ukazatele „finální“ a „vlastní“ produkce nejsou malé, a jak je zřejmé z roku 1956 v tabulce I, mohou také charakterizovat vývoj právě obráceným směrem. Přitom všechny tři uvedené časové řady dají zhruba stejné průměrné roční tempo růstu produkce, a jak názorně ukazuje graf 1, charakterizují vcelku také shodně průběh vývoje. Nejsou tedy rozdíly výsledků, získaných těmito ukazateli, tak podstatné, že by zkreslily vývojovou tendenci. Mohou ovšem mýlit při posuzování vývoje v kratším časovém intervalu, zejména z roku na rok, jak je zřejmé zejména z let 1949—1952 nebo z let 1955—1957.

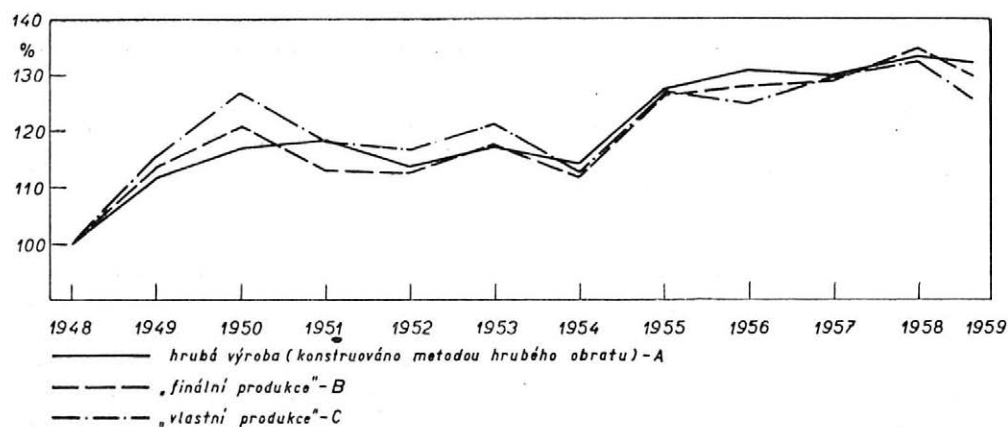
I. Tempo růstu hrubé výroby ryzího zemědělství v ČSR v letech 1949–1959
(řetězové indexy*)

Rok	Vývoj ukazatele		
	hrubá výroba	finální produkce	vlastní výroba
1949	111,8	113,8	115,8
1950	104,3	106,0	109,5
1951	101,3	94,0	93,0
1952	95,5	99,8	99,0
1953	103,3	104,0	103,3
1954	97,8	94,5	92,8
1955	111,2	113,5	113,1
1956	102,5	101,1	98,6
1957	99,4	100,9	103,4
1958	102,4	104,5	102,2
1959	99,3	96,5	94,7

*) V průměrných realizačních cenách plánu 1955

Hodnoty ukazatelů v jednotlivých letech

Rok	A	B	C	Rok	A	B	C
1948	100,0	100,0	100,0	1954	114,5	111,7	112,4
1949	111,8	113,8	115,9	1955	127,6	126,5	126,8
1950	116,8	120,8	126,9	1956	130,5	128,0	125,0
1951	114,4	113,0	118,2	1957	129,9	129,0	129,3
1952	113,2	112,9	116,9	1958	133,4	134,8	132,5
1953	117,0	117,8	121,0	1959	132,2	129,8	125,8

1. Vývoj objemu zemědělské produkce konstruovaný metodou hrubého obrátu

II. Průměrná roční tempa růstu ryzí zemědělské produkce

Období	Na základě ukazatele		
	hrubé výroby	finální produkce	vlastní produkce
1949—1959	102,62	102,60	102,32

Který z těchto ukazatelů tedy zkresluje situaci a který ji charakterizuje přesněji? Autoři návrhu na využití ukazatelů „finální“ a „vlastní“ produkce mají pro tyto ukazatele většinou jediný argument. Charakterizujeme-li sumu vyrobených užitných hodnot prostřednictvím hodnoty, není možné, abychom některé složky produkce do hodnoty celkové produkce zahrnuli dvakrát. To se týká výrobně spotřebovaného meziprojektu z vlastní výroby. V souvislosti s konstrukcí ukazatelů intenzity výroby pak vysvětlují, že není možné zahrnout do hrubé výroby ani hodnotu nakoupeného meziprojektu. To proto, že nebyl vyroben z půdy, jejíž intenzitu využití měříme, a zahrnujeme-li jej do hodnoty produkce, uměle tím intenzitu výroby zvýšíme, nehledě na to, že ve světovém měřítku tak dojde k mnohonásobnému započítávání těžé produkce do ukazatelů hrubé výroby, a tím i ukazatelů intenzity.⁶⁾

V citované práci J. V r a n ě h o se upozorňuje na širší souvislost problémů volby ukazatelů pro rozbor vývoje zemědělské výroby. „... Různá stanoviska k této otázce vyplývají z rozdílné koncepce společenského produktu. Jestliže vycházíme z konečné zemědělské produkce z hlediska zemědělství jako odvětví, pak ukazatel takto určené zemědělské produkce bude dán finálními zemědělskými výrobky, které přecházejí buď k přímé spotřebě obyvatelstva nebo jsou určeny ke zpracování v dalších odvětvích hmotné výroby.“

Rozhodnutí o tom, který z navrhovaných ukazatelů nejvěrněji charakterizuje vývoj zemědělské výroby, vskutku závisí na rozřešení otázky, jak vyjadřovat objem společenského produktu celkem a podle odvětví hmotné výroby. Kolem těchto otázek se rozvinula v letech 1956—1958 určitá diskuse, která probíhala na stránkách jak sovětského, tak našeho ekonomického tisku. Z celé diskuse upozorňuji zejména na dvě práce: Otázky vymezení a měření společenského produktu, Vědecký sborník VŠE III. SPN Praha, 1959, a na článek O. T u r k a v Politické ekonomii — Sovětská věda č. 6, r. 1956. První z uvedených prací široce zdůvodňuje teoretický základ a metodický návod zpracování ukazatelů, jež v oblasti zemědělství mají blízko k ukazatelům „finální“ a „vlastní“ produkce. Článek O. T u r k a shrnuje některé základní argumenty pro ukazatele, jimž v zemědělství odpovídají ukazatele konstruované metodou hrubého obratu. S argumenty O. T u r k a souhlasím a po-

⁶⁾ „Pro účely stanovení stupně intenzity zemědělské výroby je třeba především z dosavadní hrubé produkce vyloučit tzv. meziprojekt. Jde o to, že intenzita výroby nemůže být vyjádřena tak, aby kterákoli složka výroby byla započtena dvakrát“, a dále: „Pokud jde o intenzitu výroby, je zde ovšem ještě jiná zvláštnost, již je nutno vzít v úvahu. Má-li intenzita dávat obraz o kvantu užitných hodnot získaném z dané půdy, pak je třeba vyloučit nejen meziprojekt vlastní výroby, ale i meziprojekt získaný odjinud, tzn. z hlediska státu meziprojekt dovezený, z hlediska podniku meziprojekt přikoupený...“ „Dejme tomu, že jde o to vyjádřit stupeň využití půdy v zemi, kde se dováží určité množství krmiv. Intenzitu výroby v této zemi chceme srovnat s intenzitou výroby v jiné zemi, kde se krmiva vyrábějí. Je nyní zřejmé, že v první zemi, dovážející krmiva, je produkt domácí půdy zvětšen.“

(Aktuální otázky zjišťování efektivnosti zemědělské výroby“, Kolektiv autorů, SNPL 1960.)

kusím se je, v souvislosti s problémy volby ukazatelů zemědělské výroby pro rozbor vývoje zemědělství, dále doplnit.

Autoři citovaného sborníku i několika dalších článků, týkajících se této problematiky, se pokoušejí určit takového ukazatele společenského produktu, který by — podle jejich názoru — přesně vyjadřoval stejnojmennou kategorii politické ekonomie. Zaměřují se proto na problém odstranění několikanásobného započítávání hodnoty „meziproduktu“ do hodnoty produkce a snaží se určit fond výrobní spotřeby — fond obnovy, známý pod M a r x o v ý m symbolem „c“ — jako spotřebu jen těch výrobních prostředků, které byly vyrobeny dříve než v roce jejich spotřeby.

Výsledný ukazatel produkce (jak společenského produktu, tak i v odvětvích hmotné výroby) by byl složen:

1. z odpisů ze všech základních výrobních fondů fungujících ve zjišťovaném roce,
2. z objemu surovin, materiálů, paliv, rozpracované výroby atp., výrobně spotřebovaných ze zásob na počátku zjišťovaného roku, respektive z dovozu,
3. z nově vytvořené hodnoty.

Porovnáme-li tento návrh s ukazateli „finální“ a „vlastní“ produkce, vidíme, že u obou je snaha důsledně vylučovat duplicitní započtení hodnot. Návrhy „finální“ a „vlastní“ produkce si všimají jen duplicit vzniklých započítáváním produkce ze zemědělské výroby. Přitom pro vyloučení těchto duplicit nekladou ani časové, ani místní omezení. Návrh autorů sborníků vylučuje duplicity, týkající se i spotřeby produktů z jiných výrobních odvětví. Přitom právě omezují vylučování duplicit časovým intervalem jednoho kalendářního roku a územím země, kde se ukazatel sleduje. Kdybychom jejich názor aplikovali na zemědělskou výrobu jen v úseku meziproduktu, znamenalo by to, že do hodnoty produkce musíme zahrnout:

- a) meziprodukt spotřebovaný ze sklizně minulých let,
- b) meziprodukt spotřebovaný z dovozu,
- c) zůstatek nespotebovaného meziproduktu koncem roku.

Tedy z hodnoty produkce bychom v úseku hmotných nákladů, původem ze zemědělské výroby, mohli vylučovat jen výrobně spotřebovaný meziprodukt z výroby toho roku, kdy ukazatele zjišťujeme. Vývoj takto konstruovaného ukazatele by byl při propočtu na základě údajů, uvedených v tabulce I, tento (tabulka III):

III. Tempo růstu zemědělské produkce, charakterizované řetězovými indexy ukazatele vylučujícího spotřebu meziproduktu z vlastní výroby v běžném roce

Rok	Ukazatel	Rok	Ukazatel	Průměrné tempo růstu za období 1949 — 1959
1949	111,6	1955	110,8	102,57
1950	106,8	1956	103,0	
1951	100,1	1957	100,1	
1952	96,4	1958	102,9	
1953	102,6	1959	97,0	
1954	97,0			

Nový ukazatel představuje opět odlišnou časovou řadu, která se jak svým průběhem, tak i průměrnými hodnotami nejvíce blíží k výsledkům ukazatele hrubé výroby, zjišťovaného metodou hrubého obratu. Přitom tento ukazatel důsledně splňuje podmínku nezahrnovat do objemu celkové produkce vícekrát hodnotu výrobků v daném roce v zemědělství vyrobených. Přistoupíme-li k otázce duplicit v ukazateli hrubé výroby tak, že omezíme časově a místně podmínky pro jeho zjištění, dostaneme výsledky odlišné od ukazatelů „finální“ a „vlastní“ produkce. Přitom toto omezení je nezbytné. Nezjišťujeme objem zemědělské výroby vůbec, ale v určitém období a na určitém území. Kdybychom tedy uznali správnost návrhů na vyloučení vnitřního obratu z ukazatelů, charakterizujících objem produkce na úrovni odvětví, museli bychom konstruovat ukazatele zemědělské produkce v soulase s návrhy autorů citovaného sborníku.⁷⁾ Z tohoto hlediska, míníme-li hlediska kategorií politické ekonomie, nemají ukazatelé „finální“ a „vlastní“ produkce teoretické zdůvodnění.

Význam ukazatele hrubé výroby zemědělství, stanoveného metodou hrubého obratu, pro rozbor a stanovení úkolů v rozvoji zemědělské výroby

Základní podmínkou pro stanovení reálných a mobilizačních temp růstu výroby je znalost vlivu činitelů, kteří určují jejich vývoj, schopnost zařadit zemědělství do soustavy vzájemných odběratelsko-dodavatelských vztahů v národním hospodářství. Oba tyto úkoly spolu velmi úzce souvisí.

Činitele, určující vývoj zemědělské výroby, můžeme roztřídit do několika skupin. První z nich bych nazvala „skupinou subjektivních činitelů“. Představují si pod tímto pojmem metody řízení zemědělství, úroveň organizační práce přímo v zemědělských závodech, vztah pracovníků v zemědělství k novému způsobu výroby atp.

Druhou, základní skupinu činitelů, tvoří „skupina objektivních činitelů“. V této skupině pokládám za důležité zejména tyto její dílčí složky:

1. Vývoj konečných potřeb společnosti.⁸⁾
2. Mezinárodní dělbu práce.
3. „Vnitřní možnosti výroby“, pod kterými si představuji:
 - a) přírodní podmínky,
 - b) úroveň rozvoje výrobních sil, což lze blíže specifikovat:
 - I. na úroveň dodavatelských odvětví pro zemědělství a jejich pohotovost v dodávkách,
 - II. na úroveň používané techniky a technologie v zemědělství,
 - III. na množství pracovníků, jež budou k dispozici, a jejich kvalifikaci,
 - c) úroveň znalosti o výsledcích vědeckého výzkumu v oblatech využitelných v zemědělské výrobě; připravenost výsledků vědecké práce k praktickému použití,
 - d) rozvoj výrobních vztahů.

7) Proti rozdělení výrobního procesu na etapy vždy od 1. 1. do 31. 12., a tím proti konstrukci ukazatelů na základě vyloučení vnitřního obratu, jsou vážné námitky. Nejsouhrnněji jsou zpracovány v citovaném článku O. Turka.

8) Konečné potřeby společnosti jsou uspokojovány spotřebními předměty.

Vliv konečných potřeb společnosti a mezinárodní dělby práce na rozvoj zemědělské výroby se prosazuje prostřednictvím požadavků odvětví národního hospodářství na dodávky zemědělské produkce.

Vztah zemědělství vůči národnímu hospodářství jako dodavatele charakterizujeme zejména částí ukazatele hrubé výroby — ukazatelem tržní produkce. Ukazatel tržní produkce charakterizuje objem a strukturu té zemědělské produkce, která vchází do ekonomického obratu a jako dodávky zemědělství zásobuje buď průmysl surovinami, nebo obchodní síť fondy spotřebního zboží; uspokojuje tedy potřeby ostatních odvětví.

Vliv ostatních skupin činitelů formuje požadavky zemědělství na dodávky produkce ostatních odvětví pro potřeby zemědělské výroby, určuje vnitřní vazby v zemědělské výrobě a stupeň využití všech prostředků, věnovaných na rozvoj zemědělství, ke zvýšení zemědělské výroby. V této souvislosti zdůrazňují význam vnitřních vazeb v zemědělské výrobě pro rozvoj zemědělství, pro účelné využití výrobků jiných odvětví pro rozvoj zemědělské výroby. Zemědělství spotřebovává produkci ostatních odvětví v rámci investiční výstavby — při rozšiřování výrobních základních fondů — a v rámci výrobní spotřeby. V obou případech čerpá také ze své vlastní výroby. Pokud jde o rozšíření základních fondů o přírůstky základního stáda, které jsou dotovány ze zemědělské výroby, nemají v celkovém přírůstku základních fondů rozhodující význam. Ve hmotných nákladech na výrobu však představuje spotřeba produkce zemědělského původu 70—63 % celkových nákladů, v živočišné výrobě více jak 80 %. Z toho je zřejmé, že návaznost zemědělství na národní hospodářství jako odběratele, zejména v oblasti hmotných nákladů výroby, zprostředkuje hlavně rostlinná výroba. Využití těchto prostředků pro národní hospodářství se promítne prostřednictvím vnitřních vazeb v zemědělství ve formě dodávek rostlinné a zejména živočišné výroby pro ostatní odvětví (živočišná výroba tvoří více než 60 % tržní produkce). Sledujeme-li vztah objemu základních výrobních fondů a hmotných nákladů výroby k objemu výroby metodou korelací, zjistíme nesrovnatelně těsnější závislost hmotných nákladů a výroby než objemu základních fondů a výroby.⁹⁾ Hmotné náklady tedy působí jako jeden ze základních činitelů růstu výroby. Vyloučíme-li z ukazatele objemu produkce a tím i z ukazatelů hmotných nákladů výroby vnitřní obrat zemědělské produkce, znemožňujeme si tímto způsobem zkoumání postavení zemědělství v národním hospodářství jako dodavatele a odběratele. Tím si znemožňujeme rozbor a posléze i stanovení úkolů rozvoje výroby v plánu v souvislosti s vývojem základních činitelů, kteří na rozvoj této výroby působí.

Celek hmotných nákladů tvoří tedy tři skupiny nákladů: odpisy, nakupované hmotné náklady a výrobně spotřebovaný meziprodukt z vlastní výroby. Každá část těchto tří komplexů hmotných nákladů představuje reálné hmotné veličiny, které byly spotřebovány na výrobu, z nichž žádná není do celkového objemu zahrnuta dvakrát. Vyloučením výrobně spotřebovaného meziproduktu z vlastní výroby, popř. i z nakupovaného, získají hmotné náklady věcnou strukturu zcela odlišnou od skutečnosti. Obdobně ukazatelé objemu produkce po vyloučení vnitřního obratu získávají zcela jinou strukturu (což je jasně zřejmé i ze schematického příkladu), která podle mého názoru neodpovídá skutečnosti. Je už taková situace, že čím dále jsou výrobky od prvovýroby, tím mají i větší hodnotu, neboť představují stále složitější zpracování výchozí suroviny. Živočišná výroba by naproti tomu vyloučením vnitř-

⁹⁾ Ke stejným závěrům došla J. F u k a r o v á v článku: „Zjišťování vzájemných vztahů mezi ukazateli intenzity zemědělské výroby“, Zemědělská ekonomika čís. 8—9/1961.

ního obratu měla mít nižší hodnotu jednotky produkce, čím dále je od prvovýroby. Mimoto bychom vůbec nemohli na základě ukazatelů bez vnitřního obratu podrobněji sledovat vývoj struktury produkce, a to jak v rostlinné, tak i v živočišné výrobě. Po vyloučení vnitřního obratu z ukazatelů produkce a jim odpovídajících ukazatelů hmotných nákladů nemůžeme nových ukazatelů využít pro strukturální analýzu jak v rámci celého národního hospodářství, tak i v rámci oblastí, ba ani v podnicích. Přitom tento rozbor má prvořadý význam pro zařazení zemědělství v národním hospodářství jako dodavatele a odběratele a pro promítnutí důsledků určitého rozvoje v zemědělství na rozvoj celého národního hospodářství, pro rozbor cest, jimiž bylo dosaženo určitých výsledků v zemědělství jak na úrovni oblasti, tak i v podniku.¹⁰⁾ Přitom nová účetní evidence, která již v roce 1960 byla zavedena v 70 % všech družstev, začíná pro tyto rozborů vytvářet příznivé podmínky.

Poznámky k využití ukazatelů hrubé výroby, konstruovaných metodou hrubého obratu v oblasti měření produktivity živé práce, intenzity zemědělské výroby a účinnosti vynakládání zvěcnělé práce v zemědělství

Návrh na používání ukazatelů vylučujících vnitřní obrat vznikl v souvislosti s rozbořem vývoje produktivity živé práce a intenzity zemědělské výroby. V této souvislosti měla hlavní význam námitka o zkreslení absolutní úrovně zkoumaných jevů a z toho vyplývající nemožnosti místního a časového srovnávání výsledků, získaných z ukazatelů zjištěných metodou hrubého obratu. Nezabývala jsem se speciálně otázkami měření produktivity živé práce a intenzity v zemědělství. Proto k využití ukazatelů hrubé výroby včetně vnitřního obratu v této oblasti uvádím jen dílčí poznámky, spíš jako náměty do diskuse než jako zdůvodněné tvrzení.

Při srovnání určitých jevů nás zajímá zejména jejich vývoj. Potřebujeme-li porovnat absolutní úroveň jevů, budeme pravděpodobně muset v zemědělství rozlišovat mezi porovnáním výsledků, dosažených v rámci stejných přírodních podmínek a v různých přírodních podmínkách.

Výroba a spotřeba meziprojektu je do značné míry ovlivněna přírodními podmínkami a vyspělostí hospodářství. Projekce, náročnější na meziprojekt v podmínkách intenzivního hospodářství, je vzdálenější od prvovýroby, představuje vyspělejší hospodářství, pokročilejší dělbu práce. Různé přírodní podmínky žádají různou výrobu s rozdílnou náročností na meziprojekt. Charakterizují-li ukazatelé, zahrnující vnitřní obrat v zemědělské výrobě, odlišně vývoj od ukazatelů bez tohoto vnitřního obratu, zřejmě tu působí některá z uvedených okolností. A výrobu bez těchto podmínek si nelze představit. Výrobní podniky produkují v různých přírodních podmínkách, s různou vyspělostí hospodaření. Porovnání obou druhů ukazatelů umožňuje určit vliv těchto různých podmínek na dosahované výsledky.

Při porovnání ukazatelů, zahrnujících vnitřní obrat ve výrobě, v různých vý-

¹⁰⁾ Význam a principy rozboru meziodvětvových vztahů v zemědělství v základních rysech vysvětluje ČSc. J. V r a n ý v článku: Použití metody rozboru meziodvětvových vztahů v zemědělství. Zemědělská ekonomika č. 2/1962.

robních podmínkách, si zřejmě musíme uvědomit, že pro různé podmínky bude také obvyklá různá absolutní úroveň sledovaných ukazatelů.¹¹⁾

Pro určitou kontrolu správnosti výsledků a podrobnější charakteristiku je nutné a snadno možné použít analytických naturálních ukazatelů, popř. dílčích peněžních ukazatelů, např. vývoje jednotlivých fondů užití produkce, zejména ukazatele tržní produkce apod.

V rámci rozboru vývoje produktivity živé práce může mít své místo i ukazatel, který by si všímal spotřeby živé práce na výrobu produkce, jdoucí buď přímo do konečné spotřeby, nebo pro zásobování jiných odvětví národního hospodářství. Takovým ukazatelem je navrhovaná „finální produkce“. Tento ukazatel se velmi podobá ukazateli odbytu v průmyslové výrobě. Má také pro rozbor vývoje zemědělství obdobný význam. Vývoj tohoto ukazatele, jeho vztah k ukazateli hrubé výroby v souvislosti s vývojem nákladů výroby má zvláštní význam zejména v současné době, kdy nám jde o získání co největšího množství produkce ze zemědělství, již je možno použít jinak než ve výrobní spotřebě v zemědělství. Nesmíme ovšem zapomínat, že tuto produkci bez spotřeby zemědělských produktů pro další výrobu přímo v zemědělském závodě nezískáme, že tento „meziprodukt“ je reálná produkce, kterou musíme vyrobit, pro kterou musíme mít dostatek pracovníků, strojů, hnojiv aj. produktů, jež se na jejich výrobu spotřebovávají. Počty pracovníků, hmotné zásobování, výkony strojů atd. je tedy nezbytné plánovat na plný rozsah výroby a nejen na některou jeho část.

Mimo to ani navrhovaný ukazatel „finální produkce“ nevylučuje možnost různých výsledků v úrovni produktivity živé práce vlivem různé úrovně meziproduktu — tentokrát ovšem vlivem poměru mezi výrobně spotřebovaným meziproduktem z vlastní výroby a výrobně spotřebovaným meziproduktem dovezeným, na což upozornil ostatně také J. V r a n ý ve své disertační práci.¹²⁾ Vliv změn v uvedeném poměru nejlépe osvětlí jednoduchý příklad (tab. IV).

¹¹⁾ Na doplnění těchto názorů uvádím L e n i n ů v komentář k rozboru vývoje různých skupin hospodářství — jejich rentability, jak byla prováděna soudobými kritiky marxismu. L e n i n uvádí tabulku, podle níž čistý výnos v tzv. „malých hospodářstvích“ byl na hektar plochy největší. Tato tabulka se stala základem argumentace kritiků marxismu v agrární otázce proti tezi o vytlačování velkovýroby malovýrobou. L e n i n neuvádí přesně metodiku konstrukce uvedené tabulky. Mimoto uvádím, že L e n i n v téže práci, při porovnání vývoje produkce v zemědělství s vývojem průmyslu, používá údajů bez hodnoty spotřebovaných krmiv. Přesto je tento komentář velmi zajímavý.

L e n i n porovnává dílčí naturální ukazatele intenzity výroby — hektarové výnosy, váhu zvířat apod. — a píše: „... Je tedy dobytek u malých hospodářů slabší, horší jakosti a hůře se o něj pečuje. Tato okolnost nám vysvětluje tento podivný a ze všech nejnápadnější jev, že při větších výnosech ve velkých hospodářstvích je v nich podle K l a w k e h o výpočtu důchod ze zemědělství, připadající na 1 jitra, nižší než ve středních a malých hospodářstvích. Je to tím, že K l a w k e vylučuje píce pro dobytek a nezahrnuje ji ani do příjmů, ani do výdajů. Tím je uměle a nesprávně vyrovnáno to, co ve skutečnosti vytváří podstatný rozdíl mezi velkými a malými hospodářstvími, a to rozdíl nikoli ve prospěch malých hospodářství. Velké hospodářství se při takovém výpočtu jeví méně výnosným proto, že velké části zemědělské plochy užívá k výrobě píce pro dobytek (ačkoli chová na jednotku plochy mnohem méně dobytka než malé hospodářství), zatím co malé hospodářství „se obejde“ se slámou jako krmivem. „Přednost“ malozemědělství tedy tkví v kořistnickém zacházení jak s půdou (horší hnojení), tak i s dobytkem (horší krmení). Je samozřejmé, že podobné srovnání výnosnosti různých hospodářství nemá žádný vědecký význam.“

L e n i n : Vývoj kapitalismu v zemědělství, Svoboda 1952, str. 130.

¹²⁾ „Poněvadž se poměr mezi vlastním a dováženým (za podnik nakupovaným) meziproduktem mění, bylo by z hlediska srovnání nutné odečíst jak vlastní, tak i dovážený meziprodukt zemědělského původu.“ (str. 59)

Ukazatel	Varianta		
	A	B	C
hrubá výroba	20	20	20
meziprodukt	5	5	5
v tom: z vlastní výroby	5	4	3
finální produkce	15	16	17
počet pracovníků	30	30	30
produktivita práce	0,50	0,53	0,56

Tyto rozdíly nemusí být v současné době významné. Je však pravděpodobné, že s uplatněním pokrokové organizace výrobního procesu v zemědělství — což bude znamenat vyšší specializaci a prohloubení kooperace mezi zemědělskými závody a pak zejména s průmyslovými závody, zpracovávajícími původní zemědělské suroviny na hodnotná krmiva — se prohloubí. Pokusíme-li se zamezit vzniku uvedených rozdílů tím, že z objemu produkce ještě vyloučíme „objem nakupovaných hmotných nákladů, pokud představují produkci zemědělského původu“, získáme ukazatele, který zahrnuje čistou produkci realizovanou v zemědělství a zvýšenou o hmotné náklady zemědělské produkce, pokud tyto náklady nepředstavují produkci „zemědělského původu“. Vývoj spotřeby hmotných nákladů „nezemědělského původu“ může podstatně ovlivnit skutečný konečný efekt vynakládání živé i zvěcnělé práce v zemědělství. Chceme-li tedy zkoumat účinnost vynakládání práce v zemědělství z hlediska přínosu zemědělství pro rozvoj národního hospodářství, je nejpřesnější pracovat s ukazateli čisté produkce, realizované v zemědělství, zkoumat spotřebu živé i zvěcnělé práce (pod zvěcnělou práci mám na mysli spotřebu výrobních fondů v zemědělské výrobě; zde je nutné zahrnovat do jejich objemu i celý výrobně spotřebovaný meziprodukt, neboť představuje reálně spotřebovanou produkci v souvislosti s jejich objemem).

Snažila jsem se uvést základní argumenty pro význam ukazatele hrubé výroby, konstruovaného metodou hrubého obratu, pro rozbor vývoje zemědělství. Na jejich základě dělám závěr, že ukazatel hrubé výroby, konstruovaný metodou hrubého obratu, a ukazatelé z něho odvození jsou základními ukazateli pro rozbor vývoje zemědělství, a to zejména v oblastech:

1. postavení zemědělství v národním hospodářství jako dodavatele a odběratele,
2. vlivu činitelů určujících vývoj produkce, a to zejména činitelů, které jsem zahrнула do skupiny „vnitřních možností“ výroby.

Právě v oblasti rozboru činitelů temp růstu výroby má uvedený ukazatel významné úkoly nejen v rozborech na úrovni celého odvětví, nýbrž právě v oblastech, ve skupinách i v jednotlivých závodech.

Tento základní ukazatel musí být pro celkový rozbor doplňován soustavou dalších, zejména naturálních ukazatelů. Porovnáním výsledků, získaných prostřednictvím těchto různých ukazatelů, teprve získáme komplexní obraz o rozvoji zemědělské výroby a cenné závěry pro určení jejího správného zaměření.

Некоторые вопросы выбора показателей анализа и определения развития сельскохозяйственного производства

При анализе развития сельскохозяйственного производства приходится работать с целой системой показателей. Один показатель не может всесторонне характеризовать исследуемые процессы. В рамках этой системы основное значение имеют показатели, характеризующие объем произведенной сельскохозяйственной продукции в денежных единицах. Эти показатели могут быть конструированы в принципе двумя способами: методом валового оборота или с исключением внутрихозяйственного оборота. В статье объясняется значение показателя, конструированного по методу валового оборота.

Показатель валовой продукции, конструированный по методу валового оборота, позволяет:

1. характеризовать темпы роста производства,
2. характеризовать положение сельского хозяйства в народном хозяйстве в качестве поставщика и потребителя,
3. анализировать факторы, позволяющие развитие сельскохозяйственного производства, причем в особенности т. наз. «внутренние возможности производства». В связи с этим показатель позволяет также анализировать влияния естественных условий, размещения производства, уровня хозяйства, организации производства на развитие показателей интенсивности производства и производительности живого труда, причем как на уровне отрасли, так и в области и в предприятии.

Einige Probleme der Wahl von Kennzahlen zur Analyse und Ermittlung der Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion

Um die Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion analysieren zu können, ist es notwendig, mit einem ganzen Kennzahlensystem zu arbeiten. Eine Kennziffer kann alle Aspekte der untersuchten Prozesse nicht charakterisieren. Im Rahmen des genannten Systems sind die Kennzahlen, die den Umfang der erzielten landwirtschaftlichen Produktion in Geldeinheiten veranschaulichen, von grundlegender Bedeutung. Diese Kennzahlen können grundsätzlich auf zweierlei Art konstruiert werden: mittels der Methode des Brutto-Umsatzes oder unter Eliminierung des innerbetrieblichen Umsatzes. Der vorliegende Artikel erklärt die Wichtigkeit der mittels der Methode des Brutto-Umsatzes konstruierten Kennziffer.

Die mittels der Methode des Brutto-Umsatzes konstruierte Kennziffer ermöglicht es:

1. das Wachstumstempo der Produktion,
2. die Stellung der Landwirtschaft in der Volkswirtschaft als Lieferant und Abnehmer zu charakterisieren und
3. eine Analyse der Faktoren, die eine Entfaltung der landwirtschaftlichen Produktion, insbesondere der sogenannten „inneren Möglichkeiten der Produktion“ fördern, vorzunehmen.

In diesem Zusammenhang ermöglicht diese Kennziffer auch eine Analyse des Einflusses der naturgemäßen Bedingungen, der Standortverteilung der Produktion, des Niveaus der Wirtschaftsführung des Betriebs und der Betriebsorganisation auf die Entwicklung der Kennziffern der Produktionsintensität und der Produktivität der lebendigen Arbeit und zwar sowohl im Rahmen der einzelnen Zweige als auch im Gebiets- und Betriebsmaßstab.

K EKONOMICKÉMU OBSAHU POJMŮ „ZEMĚDĚLSKÝ PODNIK“ A „ZEMĚDĚLSKÝ ZÁVOD“

Účelem zkoumání všech jevů, a tudíž i jevů ekonomických, je nejen jejich důkladné poznání a pojmenování, ale i přesné obsahové vymezení a jejich zařazení do příslušné soustavy pojmů. Je skutečností, že ekonomická terminologie je často nejednotná, nehledě na to, že tyto otázky jsou právě podceňovány a není jim dosud věnována náležitá pozornost, zejména na úseku zemědělském. Je třeba jen uvítat, že tvorba pojmů zemědělské ekonomiky byla v poslední době také předmětem odborných článků, uveřejněných jednak u nás v časopise „Zemědělská ekonomika“^{)}, jednak ve formě diskuse na stránkách časopisu „Zeitschrift für Agrarökonomik“^{**)}.*

Tento článek je příspěvkem k diskusi a pokusem autorovým o správné vystižení důležitých ekonomických pojmů „zemědělský podnik“ a „zemědělský závod“ a jejich vztahu k obsahově stejným právním pojmům. Domnívám se totiž, že je účelné zabývat se vymezením přesného obsahu těchto dvou pojmů proto, že bývají velmi často zaměňovány, a to nejen v praktickém životě, ale i v teorii a v nejrozdílnějších právních ustanoveních; přitom zaměňování pojmů vyplývá z velké části i ze změn ve formách organizace zemědělské výroby. Tak např. v některých případech bývá pod pojmem „zemědělský

závod“ rozuměn rovnocenně podnik, jindy přímo provozní jednotka, někdy se za rozhodující kritérium pro rozlišení podniku a závodu považuje struktura vnitřní organizace apod. Je tedy důležité, aby obsah pojmu „zemědělský podnik“ a „zemědělský závod“ byl sjednocen, právě tak jako budou právní pojmy, týkající se hospodářské činnosti a hospodářských vztahů sjednoceny v připravovaném hospodářském zákoníku. Proto jsou v článku při posuzování příslušných pojmů uplatněna jak hlediska ekonomická, tak i právní.

„Podnik a závod“ a ekonomické znaky je určující

V našem národním hospodářství existují různé formy tzv. státních hospodářských organizací: národní podniky, sdružení, podniky státního obchodu, organizace železniční dopravy, podniky řízené národními výbory apod.; různé organizační formy státních hospodářských organizací se vyvinuly z původních dvou forem: národního a komunálního podniku.^{***)}

Z toho je patrné, že vedle pojmu „podnik“ (národní podniky, podniky řízené národními výbory atd.) se objevuje zcela obecně i pojem organizace. Jaký je však vztah mezi pojmem „podnik“ a „organizace“ — jde o pojmy rovnocenné, nebo který z nich je pojmem nadřazeným?

Socialistické organizace se člení na státní, družstevní a společenské organi-

^{*)} Srov. Inž. Juraj Bobala: „K otázce pojmů používaných v ekonomice socialistických poľnohospodářských podniků“, Zemědělská ekonomika č. 5. Praha 1961.

^{**)} Srov. H. Bechmann: „Zur Definition agrarökonomischer Begriffe“, Zeitschrift für Agrarökonomik č. 4/1961, Berlin 1961.

^{***)} Z právního hlediska existují tyto společné znaky státních hospodářských organizací: — státní hospodářské organizace neodpovídají za závazky státu ani jiných státních organizací a stát neodpovídá za jejich závazky;

— pro závazky státních hospodářských organizací lze se uspokojit jen z majetku, který má organizace ve správě s výjimkou základních prostředků;

— vnitřní organizační jednotky státních hospodářských organizací nevystupují v právních vztazích samostatně (svým jménem);

(Srov. doc. dr. Stanislav Stuna: „K otázce právní úpravy hospodářských vztahů z hlediska usnesení ÚV KSČ o dalším uplňování socialistické zákonitosti a zlidovění soudnictví“, Socialistická zákonost č. 1/1961, Praha.

zace, jejichž činnost přispívá k rozvoji socialistických vztahů. Tyto organizace se samozřejmě všechny nezabývají hospodářskou činností, která je předmětem ekonomických zkoumání. Proto také pojem „organizace“ není podle našeho názoru jen speciálním pojmem ekonomickým nebo právním, avšak obecným pojmem sociologickým; je samozřejmé, že při našich úvahách budeme vycházet jen z hospodářských organizací ve vztahu k podniku.

Organizovat znamená účelně uspořádávat, spojovat; přitom můžeme organizovat jakoukoli lidskou činnost. V ekonomickém smyslu organizujeme hospodářskou činnost, jejímž nejvyšším účelem musí být vždy maximální uspokojování materiálních potřeb společnosti.^{*)} Hospodářskými organizacemi je tedy nutno rozumět takové organizace, jejichž činnost je zaměřena na uspokojování materiálních potřeb společnosti.

Tak jako organizace se člení z hlediska vlastnictví na státní, družstevní a dobrovolné společenské organizace a podle svého účelu na hospodářské a ostatní organizace, možno členit i hospodářské organizace. Z hlediska vlastnictví jsou to státní a družstevní organizace, z hlediska řízení je možno hospodářské organizace rozdělit na ústředně řízené, organizace řízené národními výbory a nakonec družstevní (jako např. JZD); pro názornost je členění organizací a hospodářských organizací uvedeno v grafu 1.

Vztah mezi hospodářskou organizací a podnikem je podle právní úpravy založen na vztahu formy a obsahu, neboť z právního hlediska se podnikem rozumí základní organizační forma státní hospodářské organizace.

V návrhu připravovaného hospodářského zákoníku^{**)} je totiž stanoveno, že podnik je základní organizační formou státní hospodářské organizace; mám však za to, že i u družstevních organizací, které se zabývají hospodářskou činností, je z ekonomického hlediska základní organizační formou podnik. Naskytá se rovněž otázka, jaké jsou jiné organizační formy hospodářských organizací, je-li podnik základní organizační formou. Takovými formami jsou např.

v současné době tzv. výrobně hospodářské jednotky, jako jsou národní podniky, sdružení a sdružené podniky, vedoucí podnik a pobočné podniky.

Pojmem „hospodářské organizace“ bývají v naší praxi označovány jen tzv. chozrasčotní organizace. Proto se domnívám, že podnik by měl být z ekonomického hlediska definován takto:

Podnik je základní formou organizace hospodářské činnosti s plnou hospodářskou a právní samostatností. Je to tedy nejnižší hospodářská jednotka, která má plnou hospodářskou a právní samostatnost. Podnik jako základní forma hospodářské činnosti představuje určitý kolektiv pracujících se společnými prostředky, který uskutečňuje určitou hospodářskou činnost podle charakteru příslušného podniku.

Podle charakteru hospodářské činnosti rozlišujeme i druhy podniků: výrobní podniky (průmyslové, stavební, zemědělské apod.), dopravní podniky, obchodní podniky atd.

Určujícími znaky podniku jsou tudíž „nejnižší hospodářská jednotka (základní forma organizace hospodářské činnosti)“, „hospodářská samostatnost“ a „právní povaha“.

Hospodářská samostatnost podniku spočívá v tom, že podnik je

— samostatnou plánující, účetní (bilanční) a statistickou jednotkou, má samostatný komplexní styk s bankou,

— disponuje určitým počtem pracovníků a prostředků, které jsou mu přidělovány do operativní správy nebo jsou jeho majetkem (např. u družstev),

— je řízen jediným odpovědným vedoucím a hospodáří podle zásad podnikového chozrasčotu.

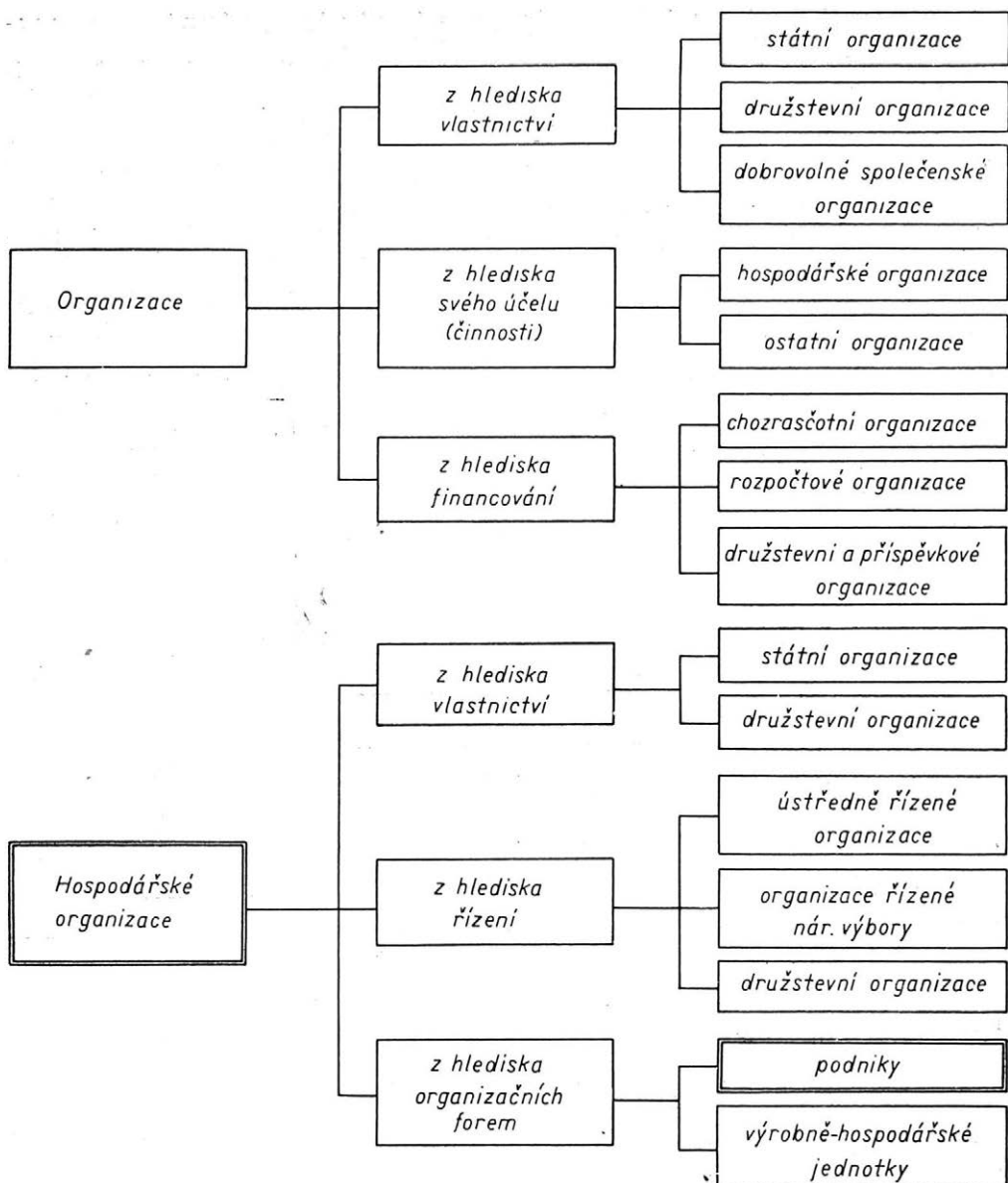
Právní povahou je podnik právnickou osobou. To znamená, že podnik má:

- majetkovou samostatnost,
- samostatnou majetkovou odpovědnost,
- vlastní název,
- popř. jednotnou vnitřní organizaci.

Majetková samostatnost podniku spočívá v tom, že majetek, s nímž podnik disponuje, se svěřuje podniku do operativní správy, popř. je jeho vlastnictvím (např. u družstva); přitom majetek podniku je samostatný a je oddělen od majetku pracovníků v podniku a majetku jiných právnických a fyzických osob.

*) Hospodářskou činnost můžeme definovat obecně jako soubor účelných jednání k uspokojování materiálních potřeb společnosti.

**) Srov. doc. dr. Stanislav Stuna: „K otázce právní úpravy hospodářských vztahů z hlediska usnesení ÚV KSČ o dalším upevňování socialistické zákonitosti a zlidovění soudnictví“, Socialistická zákonitost č. 1/1960.

1. Schéma členění organizací a hospodářských organizací

Samostatná majetková odpovědnost spočívá v tom, že za závazky z právních poměrů odpovídá podnik a nikoli jeho pracovníci nebo jiná osoba (právnícká či fyzická nebo stát).*)

*) Srov. dr. Karel Samošil: Zemědělsko-družstevní právo a jiné právní vztahy v zemědělství, Praha 1961 (skripta), str. 24-25.

**) V podnikovém rejstříku jsou zapsány všechny podniky; rejstříky vedou lidové soudy v sídle krajského města, Zápis do rejstříku

Znakem podniku také je, že se zapisuje do tzv. podnikového rejstříku.***) Není rozhodující, zda tento zápis má význam konstitutivní (jako např. u státních statků, neboť státní statek vzniká teprve zá-

*) osvědčuje existenci, název a sídlo podniku, kdo je oprávněn podnik zastupovat a jakým způsobem, popř. další skutečnosti. Podnikové rejstříky byly normativně upraveny zákonem č. 100/1950 a nařízením ministerstva spravedlnosti č. 124/50 Sb. [novela č. 58/58].

pisem do podnikového rejstříku), nebo deklarativní (např. u jednotných zemědělských družstev, která vznikají již ustavením na členské schůzi, a zápis do rejstříku jen osvědčuje existenci družstva). Z toho je jasné, že zápis do podnikového rejstříku je jen druhotným znakem podniku.

Takzvaná výrobně hospodářská jednotka je podle dosavadní právní úpravy pojmem vyšším než podnik, neboť může být organizována buď jako národní podnik nebo vedoucí podnik a pobočné podniky, nebo sdružení a sdružené podniky. Přitom výrobně hospodářská jednotka jako celek není samostatnou právnickou osobou, s výjimkou případu, kdy výrobní hospodářskou jednotku tvoří přímo národní podnik. Formy výrobně hospodářských jednotek jsou uvedeny v grafu 2.

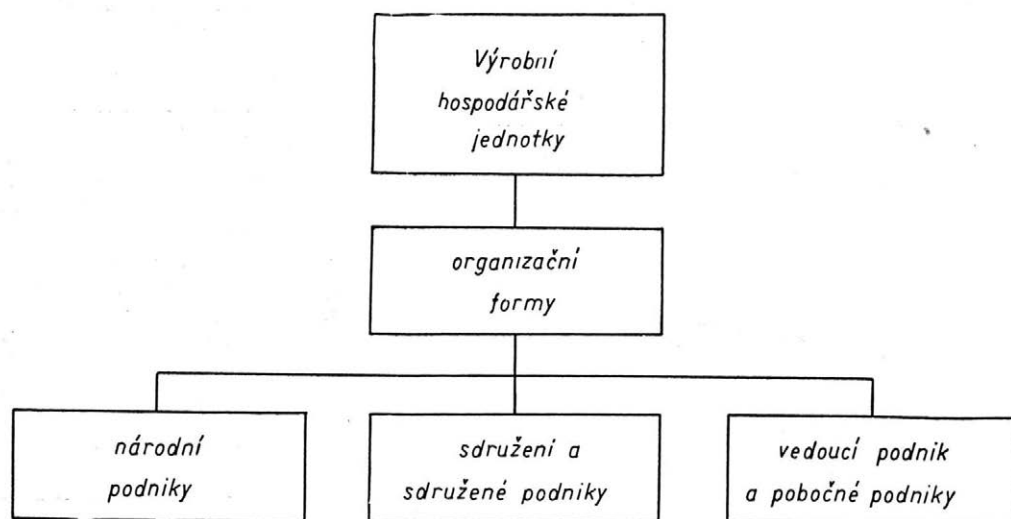
není nikdy právnickou osobou.)*

Tak např. v průmyslu je závod organizační jednotkou výrobní, sdružující několik provozů nebo dílen. Je samozřejmé, že formou závodu mohou být organizovány i nevýrobní činnosti (srov. závody u dopravních podniků, u obchodních podniků apod.).

Provoz (provozní jednotka) je organizační jednotkou výrobní a zároveň stupněm řízení uvnitř podniku, sdružující zpravidla několik pracovních jednotek (v průmyslu dílen). Provoz je nižším stupněm řízení než závod.

Pracovní jednotka (dílna) je při tom nejnižší organizační jednotkou, která sdružuje jen výrobně nebo technologicky na sebe navazující pracoviště.**)

Statutem podniků, řízených národními výbory, je stanoveno (čl. 22, odst. 3 a 4):

2. Schéma výrobně hospodářských jednotek

Nyní si rozebereme, jaký je vztah podniku a závodu. I když zásadně je závod vždy organizační jednotkou podniku, není tím zcela určen, neboť jsou i jiné organizační jednotky podniku (např. v průmyslu provozy, dílny, v zemědělství skupiny, hospodářství apod.).

Závod je organizační jednotkou podniku a zároveň stupněm řízení uvnitř podniku, sdružující zpravidla několik provozů s určitou, podnikem přesně vymezenou hospodářskou samostatností. Závod je zpravidla odloučen od místa podniku; na rozdíl od podniku

„Má-li podnik organizační strukturu dvoustupňovou, je podniku bezprostředně

*) Organizačními jednotkami podniku jsou vnitřní jednotky, které jsou totožné se stupni řízení, komplexně řízené jediným odpovědným vedoucím.

**) Při definování pojmů „závod“, „provoz“, „základní výrobní jednotka (dílna)“ vycházel autor ze zásad statutu výrobních hospodářských jednotek v průmyslu a stavebnictví – srov. „Organizace výrobních hospodářských jednotek v průmyslu“ Orbis – Praha 1958 (kommentované zásady statutu) str. 46-52 – a ze statutu podniků řízených národními výbory a zásad organizačních řádů těchto podniků vydaných na základě vládní nařízení 71/1960 Sb. o rozšíření pravomocí a odpovědnosti národních výborů a uspořádání činnosti jejich orgánů.

podřízen provoz jako stupeň řízení (nebo organizační jednotka téhož stupně s jiným označením, např. prodejna, automobilový oddíl, provozovna, provozní jednotka apod.).

Má-li podnik organizační strukturu tří-stupňovou, je podniku bezprostředně podřízen závod (nebo organizační jednotka téhož stupně s jiným označením, např.

Zemědělské podniky a závody

Ekonomickými rozdíly mezi pojmy „zemědělský podnik“ a „zemědělský závod“ se zabývá prof. dr. Lom ve skriptech „Ekonomika socialistického zemědělství“. Prof. dr. Lom definuje zemědělské podniky takto:

„Zemědělský podnik je organickou jednotkou výrobní, částí celého národního hospodářství, řízeného podle plánu státního národohospodářského rozvoje. Je buď jednotkou jednoduchou (závod) nebo složenou (podnik), jež se skládá z více závodů. Rozlišování mezi podnikem a závodem je důležité nejen z hlediska organizačního, ale i z hlediska statistiky. Zemědělský závod je jednoduchou a základní výrobní jednotkou, která má svou výrobní organizaci (má své výrobní síly), místně samostatné řízení a hospodáří ve zvolené provozní soustavě v místní souvislosti. Je charakterizována uzavřeným výrobním pochodem (výrobně-technickou jednotkou) od počátku vzniku produktu až do jeho ukončení; závody jednoho podniku mohou ovšem spolu kooperovat. Speciálním znakem závodu je souvislost pozemků a blízká jejich vzdálenost od hospodářského střediska, která jen výjimečně je větší než 7 km. Závod zemědělský dělíme na hlavní odvětví: výroba rostlinná, živočišná a pomocná hospodářství. Výroba rostlinná má své pracoviště na pozemcích. Závody státních statků (oddělení, farmy) mají některé výrobní síly společné — těžká mechanizace, hlavní řídicí osoby atd.

Podnik je složená výrobní jednotka. Jeho znakem je členitost ve více závodů ekonomicky spolu spouštěcích. Je plánovací jednotkou. Kombinační prvky jsou tu místo a druh zemědělské výroby. Může se tedy vyskytnout podnik složený ze závodů stejného druhu zemědělské výroby, ale prostorově rozptýlených, nebo podnik, jehož závody jsou v téměř středisku, ale o různém stupni zemědělské výroby. V prvním případě má státní statek (podnik) více rozptýlených závodů (oddělení, farmy). V druhém případě má podnik v téměř místě závod zemědělský, zahradnický, rybníční atd.

Všechny jednoduché jednotky výrobní

stavební správa, výrobní oddělení, provozní skupina apod.); závod je přímo podřízen provoz, popř. jednotka téhož stupně s jiným označením.“

Uvedli jsme definice příslušných organizačních jednotek proto, abychom je mohli aplikovat v dalších částech na organizační jednotky zemědělského podniku.

jsou současně závody i podniky (např. JZD).“*)

Potud prof. dr. Lom. Z toho, co jsme citovali, je zřejmé, že hlavním kritériem pro rozlišení zemědělského podniku a závodu je vnitřní struktura podniku; přitom se přiznává, že pojem podniku a pojem závodu splývá v případech, kdy je podnik jednoduchou jednotkou.

Prof. S. G. Kolesněv ve své knize o organizaci socialistických závodů zemědělských k pojmu zemědělský podnik uvádí:

„Jednotlivé zemědělské podniky stejně jako podniky průmyslové jsou formou organizace výroby, ve které se uskutečňuje bezprostřední proces výroby a nastává spojení pracovní síly a výrobních prostředků, tj. živé práce s pracovním předmětem a pracovním prostředím.

Socialistický zemědělský podnik jako forma organizace společenské výroby je kolektiv pracujících se společnými výrobními prostředky, který kolektivní práci vyrábí zemědělské produkty v souladu s potřebami socialistické společnosti.

V socialistickém zemědělství existují dvě základní formy zemědělských podniků, kde se vyrábějí zemědělské produkty — kolchozy a sovkhozy. V poslední době se značně rozšířily různé společné mezikolchozní podniky, jako podniky na výrobu zemědělských produktů, například společné mezikolchozní velkodružebárny apod. Každý zemědělský podnik je samostatnou hospodářskou jednotkou.“

„Každý socialistický zemědělský podnik je právní osobou a může vstupovat v právní vztahy s jinými podniky a osobami.“**)

Pojem zemědělského závodu se v citované knize prof. S. G. Kolesněva neobjevuje. Prof. Kolesněv definuje jen výrobní skupinu jako „kolektiv lidí, kteří na základě kooperace a dělby práce pracují v jednotlivých výrobních odvětvích

*) Srov. prof. dr. Fr. Lom: „Ekonomika socialistického zemědělství“, II. část, Stát, pedagog. nakl., Praha 1960 (skripta) str. 70-72.

**) Prof. S. G. Kolesněv: „Organizace socialistických zemědělských závodů“ — český překlad, SZN Praha 1962.

na výrobě jednoho nebo několika výrobků". Při tom stálá výrobní skupina je podle prof. Kolesnéva základní formou organizace práce v zemědělských podnicích.

Nejdříve uvedu několik slov k pojmu zemědělský podnik. Definici podniku v obecném smyslu jsme uváděli na str. 162. Zemědělský podnik bude specifikován jen svými charakteristickými znaky výroby, a proto analogicky k definici podniku doporučujeme definovat zemědělský podnik takto:

„Zemědělský podnik je základní formou organizace výroby rostlinných nebo živočišných výrobků s plnou hospodářskou a právní samostatností. Je to tedy nejnižší hospodářská jednotka v organizaci zemědělské výroby.“

Určujícími znaky zemědělského podniku jsou mimo obecné určující znaky (nejnižší hospodářská jednotka, hospodářská samostatnost a právní povaha) výroba rostlinných nebo živočišných výrobků.

Vztah zemědělského podniku a zemědělského závodu vyplývá ze vztahu podniku a závodu (viz str. 164). Proto definujeme zemědělský závod takto:

„Zemědělský závod je organizační jednotkou zemědělského podniku a zároveň stupněm řízení uvnitř zemědělského podniku, sdružující zpravidla několik provozních jednotek, s určitou, podnikem přesně vymezenou hospodářskou samostatností. Zemědělský závod je zpravidla odloučen od místa zemědělského podniku; na rozdíl od podniku není nikdy právní osobou.“

Zemědělský závod může být organizo-

ván výjimečně i v rámci jiné organizace než podnik, pokud je jeho činnost zaměřena na výrobu rostlinných nebo živočišných výrobků a má určitou hospodářskou samostatnost. Tak např. školní statky je třeba považovat za zemědělské závody (nikoli podniky, neboť nejsou hospodářskými jednotkami), i když jsou organizovány v rámci zemědělských technických škol.

Jsme toho názoru, že za rozlišující kritérium podniku a závodu nelze považovat jednoduchou nebo složitou organizaci podniku. Podle našeho názoru jsou zemědělské závody vždy jen organizačními jednotkami zemědělského podniku, a domníváme se, že zemědělskými podniky jsou i jednotná zemědělská družstva, i když jsou označována v běžné praxi jako zemědělské závody.

Jak je toto rozlišování důležité, uvedme např. z praxe při řešení problému stanovení velikosti zemědělského závodu. Může to svádět k mylným představám, že jde o velikost provozní jednotky jako takové a nikoliv o velikost závodu jako souhrnu několika provozních jednotek.

Podle současného stavu je třeba za zemědělské podniky považovat všechny zemědělské národní podniky a podniky výrobně hospodářské jednotky (tzn. státní statky, podniky sdružení velkovýkrmů, vedoucí podnik a podniky státního rybářství, podniky sdružení šlechtitelských a semenářských podniků) a dále i jednotná zemědělská družstva apod.

Pokud jsou v rámci některých účelových organizací (nikoli podniků) zřízeny takové organizační jednotky, které vyrábějí rostlinné nebo živočišné výrobky, je třeba je považovat za zemědělské závody, neboť, i když nesdružují nižší organizační jednotky, mají zpravidla v rámci příslušné organizace určitou hospodářskou samostatnost (např. školní statky).

Zemědělský závod a jeho vztah k provozním jednotkám

Jak jsme již několikrát zdůrazňovali, je každý podnik, a tudíž i zemědělský podnik, základní (nejnižší) hospodářskou jednotkou, tj. jednotkou hospodářsky a právně samostatnou, která se vnitřně člení na organizační jednotky.

Vztah zemědělského závodu a provozních jednotek zemědělské výroby závisí na vnitřní organizační struktuře podniku. Společným znakem zemědělského závodu a provozních jednotek je to, že jsou organizačními jednotkami podniku a přitom jednotkami výrobními.

Podívejme se nejdříve na vnitřní organizační strukturu státních statků jako

národních podniků. Podle statutu těchto podniků*) se rozlišují dva druhy organizačních jednotek: 1. vedení podniku, 2. provozní jednotky.

Vedení podniku plní funkce ekonomické a organizačně výrobní, zatímco provozní jednotky plní funkce výrobně technické.

Provozní jednotky jsou nejnižšími organizačními jednotkami státních statků a jsou buď základními výrobními jednot-

*) Statut podniků řízených národními výbory byl vydán na podkladě zákona č. 65/1960 Sb. o národních výborech ve znění § 75 (1) vládního nařízení č. 71/1960 Sb.

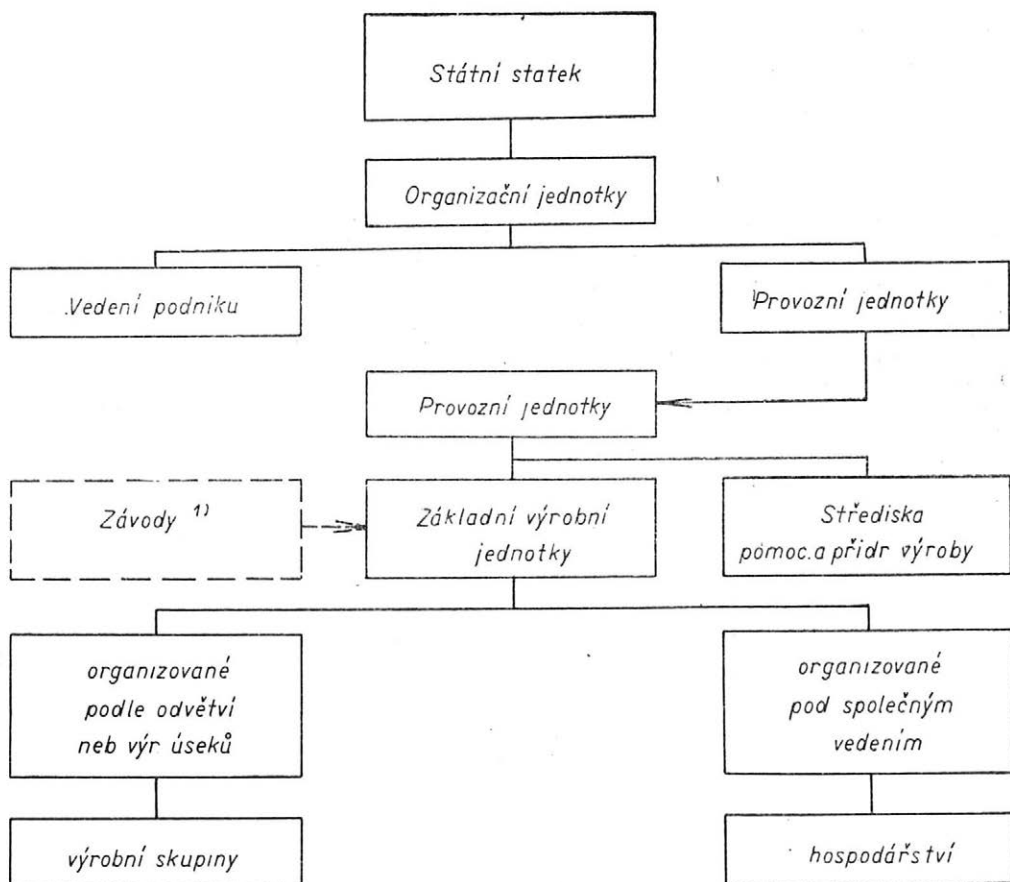
kami nebo účelově organizovanými středisky. Základní výrobní jednotky jsou organizovány buď jako výrobní skupiny (výrobní skupiny v rostlinné výrobě, výrobní skupiny v živočišné výrobě, tzv. farmy) nebo jako hospodářství, kde rostlinná a živočišná výroba jsou organizovány v jedné organizační jednotce (pod jediným vedoucím). Účelově organizovanými středisky jsou střediska opravářská, stavební apod.

Jestliže jsme uvedli, že provozní jednotky jsou nejnižšími organizačními jednotkami státních statků, nelze se v této souvislosti mýlit tím, že v rámci provozních jednotek mohou být organizovány čety. Četu je možno sice také považovat za určitý stupeň řízení (pokud vedoucí čety vykonává část řídicí práce), četa však není stupněm komplexního řízení a není tudíž organizační jednotkou. Proto

také vedoucí čety není technickohospodářským pracovníkem, nýbrž manuálním pracovníkem, který je jen na několik hodin denně osvobozen od fyzické práce (k plnění částečné řídicí činnosti a k vedení prvotních záznamů).

V organizaci státních statků se závody neobjevují, neboť je zavedena tzv. dvoustupeňová organizace (podnik — provozní jednotky) a závod je organizační jednotkou, která sdružuje několik provozních jednotek. V dřívější organizaci státních statků plnilo funkci závodu tzv. oddělení, neboť byla zavedena třístupeňová organizace (státní statek — oddělení — základní výrobní jednotka). Dnešní vnitřní organizace státních statků odpovídá dvoustupeňové organizaci průmyslového podniku: podnik — provoz.

Schéma vnitřní organizační struktury státního statku ukazuje graf 3.

3. Schéma vnitřní organizace státních statků

¹⁾ U státních statků je zavedena dvoustupeňová organizace, při které jsou provozní jednotky nejnižšími organizačními jednotkami. Pojem závodu se nevyskytuje (výjimčně jen u tzv. vzorových zemědělských závodů).

Domnívám se, že provozní jednotky (výrobní skupiny nebo hospodářství) nejsou zemědělskými závody, neboť jsou nejnižšími organizačními jednotkami. Závody by bylo možno organizovat teprve při více než dvoustupňové organizaci. Je samozřejmé, že organizační členitost podniku (více stupňů řízení) je závislá na velikosti podniků a není neměnná. To znamená, že ani výrobní skupiny nemusí být jedinou formou, jak ukazují příklady z organizace některých maďarských státních statků, kde jednotlivá odvětví zemědělské výroby jsou organizována jako závody.

Známé jsou také názory některých ekonomických pracovníků státních statků, že státní statek je základní výrobní jednotkou. Takové názory jsou chybné, uvědomíme-li si, že:

— podnik je organizačně členitý a je základní (nejnižší) jednotkou hospodářskou,

— základní výrobní jednotkou může být nejnižší organizační jednotka, která

plní funkci výrobně technickou (a tou je v současné organizaci skupina nebo hospodářství).

Výrobní skupiny (hospodářství) jako nejnižší organizační jednotky jsou základními výrobními jednotkami a odpovídají v organizaci průmyslových podniků provozům. Je však třeba přiznat, že rozsahem výroby i svou místní samostatností by mohly být organizovány i jako závody. Domnívám se však, že s postupnou specializací zemědělských podniků bude nutno přizpůsobovat i vnitřní organizační jednotky podniků; bylo by však účelné v budoucnosti aplikovat jednotlivé stupně řízení jednotně ve všech zemědělských podnicích (podobně, jak jsou uplatňovány v průmyslových podnicích) s těmito kombinacemi podle velikosti podniků a stupňů řízení:

Třístupňová organizace: podnik — závod — provozní jednotka (provoz).

Dvoustupňová organizace: podnik — provozní jednotka.

Z á v ě r

I když vnitřní organizace zemědělských podniků není neměnná, je třeba zemědělský podnik vždy považovat za základní formu organizace výroby rostlinných nebo živočišných výrobků, s plnou hospodářskou a právní samostatností. Snažil jsem se osvětlit rozdíly mezi podnikem a závodem a bylo by nutné tyto pojmy správně rozlišovat i v praxi, ve které je vžito používat spíše pojmu zemědělský závod ve smyslu zemědělského podniku. Např. i kniha prof. Kolesněva byla v překladu označena „Organizace socialistických zemědělských závodů“, i když v ruském originálu je použito pojmu

„предпријатіѣ“, což znamená „podniků“, přitom v textu knihy je pojem „предпријатіѣ“ důsledně překládán pojmem „podnik“.

Bylo by velmi účelné rozvinout širší diskusi na toto téma a pochopitelně i k jiným pojmům, týkajícím se organizační struktury zemědělských podniků, a zavést v praxi jednotnou terminologii pro vnitřní organizační jednotky všech zemědělských podniků.

Inž. Vladimír KROTIL,
ministerstvo zemědělství, lesního
a vodního hospodářství, Praha

NĚKTERÉ PROBLÉMY MORÁLNÍHO OPOTŘEBENÍ ZÁKLADNÍCH VÝROBNÍCH FONDŮ

(Výtah ze sovětských pramenů)

Při určování odpisových norem se v praxi po dlouhou dobu nepřihlíželo k morálnímu opotřebení základních fondů. Tato otázka je však důležitá nejen z teoretického, ale i z praktického hlediska, protože s ní souvisí problém určování reprodukční hodnoty, rozsah morálního opotřebení již dříve používaných základních fondů, zejména těch, které se nyní nevyrábějí nebo se dovážejí, a dále pak vyjádření morálního opotřebení a jeho vlivu na stanovení odpisových norem.

Rozeznáváme dvě formy morálního opotřebení. První forma je závislá na vyšší produktivitě společenské práce a dochází při ní ke snížení hodnoty základních fondů. Rozsah tohoto snížení je přímo závislý na tempu růstu produktivity společenské práce a na délce doby, která uplynula od vyrobení základních fondů do okamžiku, kdy dochází k jejich přehodnocení.

Morální opotřebení druhé formy je podmíněno zavedením výkonnějšího a efektivnějšího výrobního zařízení.

Výkonnější a hospodárnější zařízení je třeba z hlediska vlivu morálního opotřebení druhé formy na snížení hodnoty zařízení rozdělit na dvě skupiny. Do první skupiny zahrnujeme zařízení výkonnější a efektivnější, které je poměrně levnější než dříve vyráběné. Do druhé skupiny zahrnujeme rovněž výkonnější a efektivnější zařízení, které je však v přepočtu nákladnější než ono dříve pořízené.

Efektivnějším nazýváme takové zařízení, jehož používáním se dosáhne snížení vlastních nákladů vyráběné produkce, než tomu bylo u dosud nejlepšího z používaných druhů podobného zařízení, a návratnost dodatečných investic je realizována ve stanovené lhůtě. Zavedením nové dokonalejší a hospodárnější techniky lze ovlivnit pokles zastaralého zařízení v plném rozsahu, vyrábí-li se pomocí nového zařízení podstatná část produkce. Z teorie hodnoty mimoto vyplývá, že společensky nutné náklady na výrobu jednotky produkce nejsou určovány jen souhrnně, nýbrž též podle jednotlivých

nákladových druhů, např. pomocný materiál, paliva, DKP apod. Podle toho lze tvrdit, že zavedením dokonalejšího a hospodárnějšího zařízení klesá původní hodnota morálně zastaralého zařízení. Tento pokles (N) lze stanovit podle vzorce

$$N_s = V_{st} - \frac{V_n \cdot P_{st} \cdot T_{st}}{P_n \cdot T_n} \quad (1)$$

kde:

V_{st} = původní hodnota morálně zastaralého zařízení,

P_{st} = roční kapacita morálně zastaralého zařízení (počet výrobků vyjádřeny ve srovnatelných cenách),

T_{st} = doba použitelnosti morálně zastaralého zařízení,

V_n = původní hodnota nového, dokonalejšího a hospodárnějšího zařízení,

P_n = roční kapacita tohoto zařízení,

T_n = doba použitelnosti.

Uvedený vzorec lze teoreticky odvodit takto: Dejme tomu, že nové, dokonalejší, hospodárnější a poměrně levnější zařízení je při výrobě určité konkrétní produkce hojně rozšířeno. Celkové náklady na výrobu jednotky produkce i odpisové náklady, tj. hodnota přenesená z tohoto zařízení na každou jednotku produkce, jsou tudíž společensky nutnou veličinou. Tato hodnota se vypočte, dělíme-li původní hodnotu nového, dokonalejšího a poměrně levnějšího zařízení celkovým množstvím produkce, která může být vyrobena za celou dobu použitelnosti uvedeného zařízení. Odpisové náklady nemohou

být při výrobě jednotky této produkce podle teorie hodnoty vyšší než společensky nutné náklady. To znamená, že i morálně zastaralé zařízení nemůže přenést na jednotku produkce, která je jím vyráběna, větší než společensky nutnou hodnotu. Reprodukční hodnota morálně zastaralého zařízení, tj. hodnota, u níž se přihlíží k morálnímu opotřebení, je dána součinem, který je vyjádřen společensky nutnými náklady na amortizaci násobenými množstvím výrobků, jež mohou být tímto zařízením vyrobeny za celou dobu jeho použitelnosti. Tuto hodnotu lze zjistit podle vzorce

$$V_v = V_n \cdot \frac{P_{st} \cdot T_{st}}{P_n \cdot T_n}; \quad (2)$$

V_v = reprodukční hodnota

K vyjádření, jak působí podíl produkce vyráběné novým zařízením, nutno pamatovat na opravný koeficient, jehož hodnota je dána poměrem váženého průměru odpisů v jednotce produkce vyráběné určitým druhem zařízení různé konstrukce k hodnotě odpisů v jednotce této produkce, která je však vyráběna výkonějším zařízením.

Je-li stanovení váženého průměru odpisů v jednotce dané produkce příliš komplikované nebo prakticky vůbec neuskutečnitelné, musí být opravený koeficient dán jako průměrná aritmetická hodnota. Doba použitelnosti starého i nového zařízení se však prakticky neliší. S ohledem na tyto připomínky lze vzorec 1 a 2 aplikovat takto:

$$N_{st} = V_{st} - V_n \cdot \frac{P_{st} \cdot K}{P_n} \quad (3)$$

$$V_v = V_n \cdot \frac{P_{st} \cdot K}{P_n} \quad (4)$$

Reprodukční hodnotu morálně zastaralého a z výroby již vyřazeného zařízení lze tudíž stanovit pomocí hodnoty společensky nutných nákladů na amortizaci.

Rozvoj techniky přispívá k poměrnému poklesu hodnoty nového, výkonnějšího a efektivnějšího zařízení zaváděného do výroby. Nutno přitom zdůraznit, že zavádění výkonnějšího a poměrně levnějšího zařízení do výroby je masové a zcela zákonité. Technický vývoj směřuje proto k tomu, aby se místo zastaralé techniky objevovaly nové, efektivnější a s ohledem na rozsah použití levnější stroje, aparáty a nástroje. Je však dosud dosti zařízení, která jsou sice dokonalejší a hospodárnější než zařízení stará, avšak investičně nákladnější.

Morální opotřebení druhé formy ovlivňuje tudíž původní hodnotu morálně za-

staralého zařízení dvěma směry. Zavádí-li se do výroby výkonnější a poměrně levnější zařízení, pak původní hodnota morálně zastaralého zařízení klesá. Zavádí-li se však zařízení poměrně nákladnější, třebaže dokonalejší a hospodárnější, pak původní hodnota morálně zastaralého zařízení neklesá.

Je třeba též vysvětlit, jak na původní hodnotu morálně zastaralého zařízení působí současně obě formy morálního opotřebení.

Rozdíly mezi původní hodnotou morálně zastaralého zařízení a původní hodnotou zaváděného nového, dokonalejšího zařízení jsou podmíněny působením dvou faktorů: vzestupem produktivity společenské práce při reprodukci zařízení a změnou konstrukce zaváděného dokonalejšího zařízení. Oba faktory mohou působit rozličnou intenzitou jak na zvýšení, tak i na snížení původní hodnoty daného zařízení. To znamená, že při zavedení dokonalejšího, efektivnějšího a poměrně levnějšího zařízení do výroby vyjadřuje druhá forma morálního opotřebení současně i morální opotřebení formy první. Zavede-li se však do výroby nákladnější zařízení, pak morální opotřebení druhé formy hodnotu morálně zastaralého zařízení nesnižuje. Proto nemůže vyjadřovat morální opotřebení první formy. V tomto případě musí být evidováno zvlášť podle vzorce

$$V_v = V_{st} \cdot (1 - P_t) \quad (5)$$

kde:

P = procento, o něž klesá původní hodnota morálně zastaralého zařízení za rok a

t = počet let po vyrobení morálně zastaralého zařízení do stanovení reprodukční hodnoty.

K poklesu původní hodnoty dochází tudíž postupně působením tří faktorů: vzestupem produktivity společenské práce, postupným zaváděním konstrukčně dokonalejších zařízení do výroby a zvýšením podílu produkce vyrobené konstrukčně dokonalejším zařízením ve srovnání s morálně zastaralým zařízením.

Odpisová norma závisí se zřetelem na morální opotřebení na mnoha faktorech, z nichž nejdůležitější je hodnota základních fondů, doba použitelnosti, náklady na generální opravy a modernizace základních fondů po celou dobu jejich použitelnosti a jejich likvidační hodnota.

Teoreticky by bylo správně, aby se amortizace nepřepočítávala z původní, nýbrž z reprodukční hodnoty základních fondů, která vyjadřuje jak vzestup pro-

duktivity společenské práce (první forma morálního opotřebení), tak také vliv, kterým na původní hodnotu působí zavedení nové, dokonalejší a hospodárnější techniky do provozu (druhá forma morálního opotřebení). Při praktickém řešení této otázky je však třeba mít na zřeteli, že předně se ve všech případech vypočítávají z bilanční hodnoty základních fondů, jejichž ceny se mnohdy značně odchyľují od jejich hodnoty; za druhé pak si nelze předsevzít, že nové amortizační normy musí být absolutně přesné.

Odpisy z reprodukční hodnoty vyžadují časté přehodnocení základních fondů a výdaje mnoha desítek miliónů korun. Je třeba dokazovat neúčelnost takovýchto prací. Do značné míry zasluhuje pozornost návrh, aby další nová hodnocení po generálním přehodnocení základních fondů byla uskutečňována pomocí koeficientů. Je však třeba pamatovat na to, že vypracovat koeficienty tohoto druhu je velmi složité. Proto je nutno odpisy prozatím nadále počítat z původní (bilanční) hodnoty základních fondů.

Aby se ceny různých druhů stejného zařízení, které byly vyrobeny v různou dobu, podstatně nelišily, musí být základní fondy v budoucnu přehodnocovány mnohem častěji, než tomu bylo dosud. Novým hodnocením značně klesnou ceny, avšak podstatně se zpřesní odpisové normy a jejich peněžní vyjádření. Není nutné nově hodnotit základní fondy každoročně. Stačí, hodnotí-li se nově po změnách velkoobchodních cen příslušných základních fondů, přibližně jednou za 5 až 10 let.

Odpisy z původní hodnoty zvyšují za určité období použitelnosti základních fondů odpisové normy. Odpisové normy nelze snižovat nějakými koeficienty. Perspektivní dynamika poklesu vlastních nákladů a hodnoty produkce v odvětvích, která tyto druhy zařízení vyrábějí, nesouvisí přímo s jejich cenami, zatímco odpisy jsou určovány z ceny, nikoli z hodnoty zařízení, jejíž veličinu dosud nedovedeme přesně určit.

Morální opotřebení základních fondů druhé formy vyžaduje tato opatření: zastavení výroby morálně zastaralého zařízení, jeho modernizaci nebo nahrazení zařízením novým, dokonalejším a úspornějším, a to dříve, než se fyzicky opotřebuje.

Modernizace zařízení se z ekonomického hlediska liší od generální opravy tím, že přispívá ke zvýšení efektivnosti zařízení a jeho původní hodnoty, zatímco generální opravou se původní hodnota zařízení, jež se snižuje fyzickým opotřebením, jenom obnovuje. Modernizace zaří-

zení je jednou z forem investic pro rozšířenou reprodukci základních výrobních fondů, zatímco generální opravou se tyto fondy jen udržují ve stavu způsobilém k provozu.

Pokud je modernizace zařízení jednou z forem investic pro rozšířenou reprodukci základních provozních fondů, potom se musí prostřednictvím odpisového fondu obnovit i její hodnota. V zásadě by bylo správné postupovat takto: po modernizaci je nutno zařízení znovu přehodnotit podle reprodukční hodnoty se zřetelem na zlepšení jeho technicko-ekonomických kvalit. Pak je nutno od reprodukční hodnoty zařízení odečíst odpisy podle normy, která musí zajistit úhradu reprodukční hodnoty za zbývajících dobu použitelnosti zařízení. Nutno však přihlížet k okolnosti, že k uskutečnění těchto opatření by bylo třeba přehodnocovat každoročně desítky jednotek různého zařízení a měnit odpisové normy na obnovu jednotek různého zařízení, což by nanejvýš zkomplikovalo plánování a evidenci odpisových fondů. Proto je třeba tento úkol prakticky řešit s ohledem na to, co je finančním zdrojem modernizace. Je to nyní odpisový fond určený na generální opravy, podnikový fond a úvěry státní banky. Mimoto se modernizace zařízení v praxi někdy financuje z prostředků režijních nákladů a úvěrů poskytovaných na podlimitní investiční výstavbu.

Názory, aby se pro plánovanou preventivní modernizaci morálně zastaralé techniky zřídil samostatný fond, který by čerpal z rozdílu mezi původní a reprodukční hodnotou základních fondů, jsou nepřijatelné. V takovémto případě jsou náklady na modernizaci kladeny do přímé závislosti na tempu růstu produktivity společenské práce a na poklesu hodnoty zařízení. Ve skutečnosti tato spojitost neexistuje. Je proto prakticky účelnější zvolit si jinou formu — zřízení fondu ke krytí nákladů na modernizaci zařízení.

Rozbor konkrétních forem financování modernizace zařízení, a to platných i navrhovaných, svědčí o tom, že přes jejich velkou rozmanitost je nakonec zdrojem národní důchod.

Jakékoli nadsazení v odpisech je příčinou poklesu důchodu nebo vyšší dotace podniku, zatímco při snížení je tomu naopak. V prvním případě se část zisku „nazývá“ amortizací, ve druhém případě pak se část amortizace „nazývá“ ziskem. Ekonomická náplň obou částí celkového produktu společnosti se však nemění, ať má formu jakoukoliv. Při volbě konkrétní formy financování modernizace zařízení je proto třeba přihlížet k tomu, přispěje-li k upevnění chozrasčotu a bude-li pracov-

níky v zemědělských závodech hmotně pobízet k efektivnějšímu využití základních prostředků.

S ohledem na tyto úvahy je proto účelné zjednodušit poskytování úvěru na modernizaci zařízení státní bankou a postarat se o potřebné předpoklady, aby zemědělské závody byly hmotně zainteresovány na zvýšení ekonomické efektivity investic. Aby se však po každé modernizaci nemusely revidovat odpisové normy na obnovu, je třeba normativní hodnotu modernizace připočítat k původní hodnotě zařízení, jako se to dělá s náklady na generální opravy; od původní hodnoty zařízení, zvýšené o náklady na modernizaci, se pak odepíše amortizace v průběhu celé doby použitelnosti zařízení.

Z jak dlouhé doby použitelnosti se má vycházet při určování amortizačních norem se zřetelem k morálnímu opotřebení? K této otázce je několik návrhů. Podle jednoho z nich se má při výpočtu odpisových norem vycházet z ekonomicky účelných lhůt k úhradě hodnoty základních fondů, které nesmí záviset na amortizačním období nebo na době použitelnosti základních fondů.

Tento návrh je teoreticky chybný; vedl by k neopodstatněnému zvýšení vlastních nákladů produkce v jedné případech a ke stejné neopodstatněnému snížení v případech jiných, k tomu, že z objektivně ekonomické kategorie amortizace by se stala kategorie výlučně účetní. Je-li např. teoreticky vyčíslena ekonomicky účelná doba použitelnosti určitého zařízení, např. na 10 let, kdežto prakticky budou tyto stroje nahrazeny za 15 let, pak původní hodnota těchto strojů se bude amortizovat 1½krát rychleji než v případě, že by se při určování odpisové normy vycházelo ze skutečné, nikoli z teoretické doby její funkce. To znamená, že v průběhu deseti let budou vlastní náklady produkce uměle stoupat, a jakmile odpisy budou realizovány, budou zase uměle klesat.

Podle jiných návrhů se má při určování odpisových norem vycházet z fyzické použitelnosti zařízení. Přihlíží se přitom k časovému období, po jehož uplynutí nebude zařízení svým technickým stavem schopno vykonávat dále svou funkci ve výrobě. Toto období však může být generálními opravami libovolně prodloužováno. Proto se v praxi rozumí fyzickou lhůtou použitelnosti zařízení určitá ekonomická lhůta jeho použitelnosti, před jejímž uplynutím je jeho nahrazení lepším zařízením pokládáno za prakticky neuskutečnitelné nebo ekonomicky neúčelné.

Fyzická lhůta použitelnosti základních fondů se určovala např. v SSSR v době,

kdy byl nedostatek techniky a nadbytek pracovních sil. Stanovení odpisové normy, se zřetelem k zastaralým a nadsazeným lhůtám použitelnosti zařízení, může do určité míry být na překážku včasné obnově zastaralého zařízení, jehož používání se stalo ekonomicky nevýhodné, a může se tak zabrzdit technický pokrok.

Předpokládán je také návrh, aby se ke druhé formě morálního opotřebení přihlíželo v odpisových normách zvýšením běžné odpisové normy na obnovu o procento, které tvoří ne plně amortizovaná hodnota morálně opotřebovaného zařízení, které bylo z provozu vyřazeno před stanovenou lhůtou, k původní hodnotě tohoto druhu zařízení. Je-li např. původní hodnota agregátu vyjádřena částkou 4 700 000 Kčs, ne plně amortizovaná hodnota 20 000 Kčs a norma na obnovu 2,5 %, pak se odpisová norma na obnovu musí zvýšit o 0,42 % ($20 \cdot 100 : 4700 = 0,42$) a doba použitelnosti zkrátit ze 40 na 34 let. Také tento návrh nelze schválit jako teoreticky správný a prakticky použitelný.

Lhůtu doby použitelnosti zařízení, z níž se má vycházet při revizi dosavadních odpisových norem, je tedy nutno určovat podle rozboru těchto činitelů:

a) skutečná doba použitelnosti zařízení v uplynulých letech,

b) staré zařízení, které je v závodě k dispozici,

c) bilance zařízení a pracovních sil,

d) průměrná výkonnost nového zařízení, které bude zaváděno do provozu v průběhu plnění perspektivního plánu, ve srovnání s průměrnou výkonností dosavadního zařízení,

e) skutečná doba použitelnosti speciálního zařízení, jejíž délka závisí na tom, jak dlouho trvá výroba určité produkce do jeho vyřazení z výroby,

f) možnosti kapacity ve výrobě určitého druhu zařízení se zřetelem k tomu, že je třeba zvýšit koeficient směnnosti použitého zařízení,

g) platného nařízení o plánovaných a preventivních opravách.

Jen za tohoto předpokladu lze správně vyřešit otázku, z jaké doby použitelnosti se má vycházet při určování odpisových norem.

Vypracováním a zavedením vědecky zdůvodněných odpisových norem se zřetelem k morálnímu opotřebení se přispěje k upevnění chozrasčotu v zemědělských závodech a k lepšímu využití základních fondů. Nové, vědecky podložené normy umožní správnější a přesnější určování ekonomické efektivity investic i nové

techniky, zejména v nastávajícím období, jehož posláním je pozvednutí úrovně zemědělství na úroveň průmyslu.

Výtah zpracovali

Josef HUBÁČEK, *prom. ekonom,*

inž. Josef KRAUS,
Ústav vědeckotechnických informací
MZLVH

Prameny

A. Emeljanov: Morální opotřebení a metody jeho evidence v amortizačních normách a při novém hodnocení základních fondů. *Voprosy ekonomiki*, č. 8/1959. — D. Černomordik: Efektivnost investic a faktor času. *Voprosy ekonomiki*, č. 1/1962. — V. Gorelik: Stanovení fyzického opotřebení základních fondů v kolchozech. *Vestnik statistiky* č. 6/1961.

Výběr z nových přírůstků

ekonomické literatury Ústřední zemědělské a lesnické knihovny
ÚVTI MZLVH

Uvedené publikace je možno objednat poštou v Ústřední zemědělské a lesnické knihovně ÚVTI, Slezská 7, Praha 2 - Vinohrady. U každé objednané publikace uvádějte signaturu.

DISERTAČNÍ PRÁCE

Hagen, Hans-Gerd von E 24.543/109
Landwirtschaft auf natürlich benachteiligten Standorten nach Ergebnissen der Buchführung und Modellkalkulation. Bonn, Hohe Landw. Fak. d. Rhein. Fr.-Wilh. — Univ. 1961. 191+30 s. (Zemědělské závody — kapitalistické — hospodářství — výsledky — přírodní a výrobní podmínky — vztahy — výzkum — Lineární programování)

Nienhaus, Antonius E 24.543/120
Untersuchung der Wirtschaftlichkeit von Güllebetrieben in den Höhengebieten Nordrhein-Westfalens. Bonn, Inst. f. landw. Betriebslehre der Hohen Landw. Fak. d. Rhein. Friedrich Wilhelms-Univ. 1960. 249 s. obr., tb. (Kejdové hospodářství — ekonomické otázky — NSR — Severorýnsko-Westfálsko — výzkum)

Müller, Norbert E 24.562/1007
Der Transport von Getreide und Kartoffeln im Bundesgebiet und sein Einfluß auf die Erzeuger- und Verbraucherstandorte. Giessen, Landw. Fak. d. J. Liebig Universität 1958. 26 s. (Obilniny a brambory — pěstování — doprava — vliv — NSR — výzkum)

Wirth, Adolf D 31.717/3048
Die Einführung des Erwerbsobstbaues in den bäuerlichen Betrieb unter besonderer Berücksichtigung der Arbeitswirtschaft. Zürich, Eidg. Techn. Hochschule 1961. 327-387 s. obr. (Ovocnictví — Švýcarsko — ekonomické otázky — výzkum)

Mayer, Eberhard D 36.633
Moderne Formen der Agrarkolonisation im sommertrockenen Spanien. Eine geographische Untersuchung. Stuttgart, Selbstverlag des Geograph. Inst. der T. H. 1960. 116 s. 11 tb. 28 obr. 1 mp. příl. (Španělsko — zemědělství — ekonomické otázky)

Ghawamsadeh, Gowdars E 24.562/1003
Wege und Mittel zur Verbesserung der Produktionsleistung der Landwirtschaft im Iran. (Zugleich im Vergleich zur Lage und Entwicklung in der Türkei.) Giessen, Inst. f. landw. Betriebsl. d. J. Liebig-Univ. 1961. 113 s. 1 tab. (Zemědělská politika a ekonomika — Irán)

ZAHRANIČNÍ PUBLIKACE A BULLETINY

Socialistické země

Lugovskoj, K. G. E 27.542
Voprosy planomernogo razvitiia selskogo chozjajstva v ekonomičeskom rajone. Moskva, Gosplanizdat 1961. 113 s. 1 mp. (Specialisace a rajonizace zemědělství — SSSR)

Husst, Erich — Lorenz, Horst D 34.083/10
Planung und Perspektivplanung auf dem Lande. Berlin, VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag 1962. 103 s. tb., obr., mp. (Zemědělské plánování — perspektivní — JZD-NDR)

Erdei, Ferenc D 35.287/13
A mai agrárgazdaságtan főbb irányai és hazai fejlődése. Budapest, MTA 1961. 386-399 s. (Zemědělská ekonomika — Maďarsko — směry a rozvoj)

D 36.579
Ekonomičeskaja effektivnost kapitalnyh vloženíj v selskoje chozjajstvo. Moskva, Izd. ekonom. literatury 1962. 363 s. (Investice — zemědělství — ekonomická efektivnost — sborníky — SSSR)

K otázkám ekonomické efektivnosti strojových investic v rostlinné výrobě

V období socialistické přestavby vesnice byly investice do mechanizačních prostředků hlavním nástrojem, který umožnil nahradit více než dvoumilionový úbytek pracovních sil proti předválečnému období, dosáhnout předválečné intenzity výroby a více než dvojnásobné produktivity práce. Tyto výsledky je možno považovat za vyjádření ekonomické efektivnosti strojových investic do zemědělství v uplynulém období.

Při vytváření socialistických výrobních vztahů na vesnici nebylo možno plně a ihned využít těchto nových vztahů k zorganizování skutečné zemědělské velkovýroby a proto dosud trvají rozdíly mezi zemědělstvím a průmyslem ve stupni rozvoje a organizace výrobních sil a dále trvá zaostávání zemědělské výroby.

XII. sjezd KSČ vycházejí z rozboru této situace a požadavků na naši zemědělskou výrobu v uspokojování potřeb národního hospodářství, stanovil jako hlavní úkol — pozvednout zemědělství na úroveň průmyslu, — a to plánovitým rozvíjením výrobních sil v zemědělství a současně v těch odvětvích národního hospodářství, která mají zabezpečit růst zemědělské výroby, tj. zejména chemie a strojírenství.

Základem rozvoje výrobních sil v zemědělství bude spolu s chemizací komplexní mechanizace pracovních procesů, která v mnoha směrech ovlivní výrobu i její výsledky v jednotlivých odvětvích našeho zemědělství.

Působení strojové techniky a zejména komplexní mechanizace podstatně ovlivní tyto stránky socialistické zemědělské velkovýroby:

- vyšší výkonnost strojů, zjednodušení obsluhy a snížení počtu obsluhujících pracovníků spolu se zjednodušením pracovních postupů podstatně zvýší produktivitu práce,

- úspory živé práce převažují při uvážení zavádění komplexní mechanizace výrazně nad zvýšením nákladů na minulou práci, k němuž v současné době při komplexním vybavování stroji dochází; proto se zemědělská výroba z hospodárňuje,

- zvyšuje se technická a kulturní úroveň práce, roste kvalifikace pracovníků v zemědělství, a na vyšší úroveň se dostává organizace práce a řízení, v němž se stále více uplatňují principy průmyslového řízení,

— všechny tyto důsledky umožní uskutečnit potřebné změny struktury zemědělské výroby, využít výhod specializace a koncentrace výroby k dosažení vyšších výrobních výsledků a vyšší efektivity zemědělské výroby.

Proto, aby bylo těchto výsledků působení komplexní mechanizace dosaženo, je třeba zajišťovat efektivnost strojových investic, a to v celém procesu od výzkumu až po provozní využití strojů v zemědělství.

Zemědělský výzkum musí klást takové ekonomické a technické požadavky, které odpovídají perspektivním cílům rozvoje zemědělství, a současně ukazovat cesty jejich efektivního řešení z hlediska zemědělství jako odvětví národního hospodářství.

Strojírenský výzkum a vývoj zemědělských strojů zajišťuje vysokou efektivnost perspektivních koncepcí mechanizace jednotlivých odvětví zemědělské výroby v etapě konstrukce strojů, kde při dodržení agrotechnických, zootechnických a základních ekonomických požadavků zemědělské výroby jde o volbu takových variant, které jsou nejvýhodnější též z hlediska strojírenské výroby, z hlediska spotřeby kovů, složitosti výroby apod. Tak se hledisko ekonomické efektivity zemědělských strojových investic rozšiřuje o pohled z ostatních odvětví národního hospodářství a umožňuje celkové národohospodářské posouzení.

V konečné fázi je nutno zajišťovat ekonomickou efektivnost strojových investic v zemědělské výrobě, kde se plně projevují výsledky předcházejících etap, tj. efektivního řešení technologických postupů, konstrukce strojů i jejich výroby. V zemědělských podnicích je třeba zajišťovat ekonomickou efektivnost strojových investic při plánování strojového vybavení, při vytváření komplexně mechanizovaných linek i v procesu výroby při řízení provozu a využití strojů.

Cílem tohoto monotematického čísla je osvětlit některé základní problémy při vyjadřování a zajišťování ekonomické efektivity strojových investic, ukázat jak je ekonomická efektivnost zajišťována v zemědělském výzkumu a jaké jsou perspektivy i problémy efektivního uplatnění komplexní mechanizace v socialistických zemědělských podnicích.

Doc. CSc. inž. Vladimír PILÍŠEK,
vědecký redaktor příspěvků o efektivnosti strojových investic.

Obščestvennyje fondy kolchozov i raspredelenije kolchoznych dochodov. Moskva, Ekonomizdat 1961. 386 s. (Kolchozy — finanční hospodaření — příručky) D 36.076

Spravočnik po oplata truda v sovchozoch i drugih gosudarstvennyh sel'sko-chozjajstvennyh predprijatijach. Moskva, Sel'chozizdat 1962. 550 s. (Mzdy a normování — zemědělství — SSSR) C 14.518

Oplata truda v sel'skom chozjajstve SSSR. Moskva, Socekgiz 1962. (Pracovní odměny — zemědělství — SSSR — příručky) E 27.833

Komló, László E 27.575
A munka értékelése és díjazása a termelőszövetkezetben. Budapest, Közgazdasági és jogi könyvkiadó 1962. 355 s. (Pracovní odměny, normování a tarifkace — JZD — Maďarsko)

Kalocsay, Ferenc E 25.578/5. 6, 7
Az állami gazdaságok bér- és munkaerő-gazdálkodásának ellenőrzése. Osszeállít. Budapest, Közgazdasági és jogi könyvkiadó. 5. (4. állattenyésztés) 1961. 82 s. 6. (2. növénytermelés) 1961. 95 s. 7. (1. általános rész) 1960. 86 s. (Státní statky — pracovní síly a mzdové fondy — hospodaření — kontrola — Maďarsko)

Gałęski, Bogusław D 36.057
Społeczna struktura wsi. Problematyka i metoda badań. Warszawa, PWRiL 1962. 153 s. (Vesnice — sociálněekonomický výzkum — Polsko)

Kapitalistické země

Thomas, Edgar C 14.036/43
Research in agricultural economics. Oxford, University press (1962). S. 280-289. (Zemědělská ekonomika — výzkum — kapitalistické státy)

Stewart, J. D — Thornton, D. S. D 34.132/24
A problem in phased development. Reading, University — Depart. of agric. economics 1962. 30 s. (Zemědělské závody — lineární programování)

Rationalisation des exploitations agricoles par simplification ou spécialisation. Ordre du jour provisoire de la réunion qui se tiendra au Palais des Nations, à Genève, du 3 septembre (à 10 heures) au 7 septembre 1962. B. m., Commission économique pour l'Europe 1962. 3 s. (Specializace zemědělství — konference EHK — 1962) C 14.473/6

Laidlaw, Alexander F. C 8.754/74
Training and extension in the co-operative movement. A guide for fieldmen and extension workers. Rome, FAO 1962. 78 s. obr. (Družstevnictví — vývoj a význam — příručky)

Wladigeroff, Theodor — Wunderlich, Hannes E 25.277/19
Probleme des Agrarkredits und der EWG. Berlin, VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag 1962. 112 s. tb. (Evropské hospodářské společenství — NSR — vztahy — brožury)

Stamp, L. Dudley C 14.164/17
Histoire de l'utilisation des terres des régions arides. Paris, UNESCO 1961. 427 s. (Suché oblasti — půda a podnebí — dějiny — využití — světové přehledy)

The world food budget 1962 and 1966. Washington, U. S. Depart. of agric. 1961. 78 s. 25 tb. 10 obr. (Potraviny — výroba a spotřeba — světové přehledy — 1962-1966) C 14.130

Reh, Emma D 14.060/18
Manual on household food consumption surveys. Rome, FAO 1962. IX-96 s. 7 tab. (Potraviny — spotřeba — přehledy světové — socioekonomický význam)

Farmers marketing organisations. Paris, European productivity agency, Organisation for European economic cooperation 1961. 120 s. (Zemědělské výrobky — obchod — organizace — Evropská hospodářská spolupráce) C 14.168

D 36.664/4
Marketing, its role in increasing productivity. Rome, FAO 1962. 115 s. obr. (Zemědělské výrobky — obchod — metody — výzkum)

C 14.130/4
The world food budget 1962 and 1966. Washington, U. S. Depart. of agric. 1962. 78 s. 25 tb. 10 obr. (Zemědělské výrobky — výroba a spotřeba — světové přehledy — 1962-1966)

D 36.664/2
Development through food. A strategy for surplus utilization. 2. edit. Rome, FAO 1962. 161 s. (Země hospodářsky nevyvinuté — potraviny — výroba a spotřeba)

Gehlert, Winfried C 12.122/102
T. 2. *Die Schwergewichtsverlagerung der betriebsformenden Kräfte in der Landwirtschaft des Landkreises Ochsenfurt.* Bonn, Forschungsges. f. Agrarpolitik und Agrarsoziologie e. V. 1961. 144 s. tb., obr. (Zemědělské závody — kapitalistické — organizace a struktura — ekonomické otázky — NSR)

Priebe, Hermann D 36.610
Förderung bäuerlicher Selbsthilfe bei der Verbesserung der Agrarstruktur. H. 3. Frankfurt am Main, Forschungsstelle für bäuerliche Familienwirtschaft e. V. 1959. 168 s. 29 obr. 46 tb. (NSR — zemědělství — struktura — vysídlování)

Sachse, Rosemarie E 27.993
Die Komplexe Planung der Landwirtschaft im Bezirk. Berlin, VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag 1962. 239 s. 2 tab. (Zemědělské plánování — okresní — sborníky — NSR)

Kraft, Jürgen C 13.326/980
Die erforderliche Grundausrüstung ländlicher Räume. Köln, Westdeutscher Verlag 1961. 227 s. 156 tb. (Vesnice — územní plánování — ekonomické otázky — NSR)

Rundstedt, Marianne von — Borkel, Wolfgang C 12.122/92
Agrarstruktur und ländliche Arbeitsverfassung unter besonderer Berücksichtigung der Gesindearbeitsverhältnisse. Darstellung der Ergebnisse einer empirischen Untersuchung im Landkreis Rendsburg. Bonn, Forschungsges. f. Agrarpolitik u. Agrarsoz. e. V. 1960. 61 s. tb. (Zemědělské závody — kapitalistické — pracovní síly — NSR — socioekonomický výzkum)

Postma, C. D 29.524/66/20
Het produktieniveauonderzoek. III. Enige algemene gegevens, methode en resultaten der wiskundige bewerking. With a summary: Some general facts, method and results of the mathematical process. Wageningen, Centrum voor landbouwpublikaties en landbouwdocumentatie 1960. 121 s. tb., obr. (Produktivita práce — zemědělství — Holandsko — výsledky — zpracování — metody — matematické)

C 13.917/19
United kingdom: Projected level of demand, supply and imports of farm products in 1965 and 1975. Washington, U. S. Depart. of agric. 1962. 131 s. 58 tb. (Zemědělské výrobky — výroba a spotřeba — obchod — Anglie — 1965-1975)

C 14.477/41
Documents relatifs à la politique agricole avril 1960 — avril 1962. Paris, La documentation Française 1962. 180 s. (Zemědělská politika — Francie — sborníky — 1960-1962)

Abrahamsen, Martin A. D 36.044/28
A look at agricultural cooperatives in India. Washington, U. S. Depart. of agric. 1961. VIII-43 s. obr., tb. (Zemědělské družstevnictví — Indie — brožury)

Inman, Buis T. — Southern, John H. C 5.138/234
Opportunities for economic development in low-production farm areas. A study of incomes, employment, and resources. Washington, U. S. Depart. of agric. 1960. III-38 s. 20 tb., obr. (Socioekonomický výzkum — USA — oblasti málo výnosné)

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

v československém a zahraničním zemědělství

ČÍSLO

3

1 9 6 3

PŘÍLOHA ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

POČET HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT K 1. 1. 1963

(v 1000 kusech)

Ukazatel	ČSSR	České kraje	Slovenské kraje
skot úhrnem	4 507	3 119	1388
v tom: telata do tří měsíců	363	280	83
jalovičky tříměsíční a méně než jednorocní	506	332	174
býčci a volci tříměsíční až méně než jednorocní	383	265	118
jalovice jednorocní až méně než dvourocí	495	335	160
býci jednorocní až méně než dvourocí	289	219	70
voli starší jednoho roku	25	6	19
býci dvouletí a starší	117	76	41
jalovice dvouleté a starší	284	166	118
krávy	2 045	1 440	605
prasata úhrnem	5 897	3 661	2236
v tom: prasnice (včetně jednorázových)	530	342	188
prasničky určené k chovu	74	48	26
plemenní kanci	23	15	8
selata do odstavu	1 133	771	362
ostatní prasata do 50 kg ž. v.	2 281	1 315	966
ostatní prasata nad 50 kg ž. v.	1 856	1 170	686
koně a hříbata úhrnem	253	149	104
ovce úhrnem	524	122	402
kozy úhrnem	588	453	135
drůbež úhrnem	28 032	19 276	8756
v tom: slepice (vč. kohoutů a kuřat)	26 736	18 675	8061
husy	816	386	430
kachny	368	169	199
krůty	112	46	66

POČET HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT K 1. 1. 1963 PODLE KRAJŮ
(v 1000 kusech)

Kraj	Skot úhrnem	Krávy	Prasata	Prasnice ¹⁾	Koně	Ovce	Kozy	Drůbež úhrnem	Slepice a kohouti
Praha hl. m.	3	1	7	—	—	—	—	32	31
Středočeský	515	228	664	62	23	14	57	3501	3394
Jihočeský	440	209	402	41	20	18	40	2278	2221
Západočeský	343	153	339	35	14	19	25	2051	1990
Severočeský	251	105	293	27	11	28	30	1621	1573
Východočeský	543	268	550	51	25	9	87	2972	2886
Jihomoravský	623	281	977	87	34	18	135	4301	4153
Severomoravský	401	195	428	39	22	16	79	2520	2427
Západoslovenský	539	215	1224	102	35	79	50	4499	4138
Středoslovenský	421	196	467	38	32	183	51	1988	1814
Východoslovenský	428	194	545	48	37	140	34	2269	2109

¹⁾ Včetně jednorázových.

UŽITKOVOST HOSPODÁŘSKÉHO ZVÍŘECTVA V JEDNOTLIVÝCH KATEGORIÍCH ZEMĚDĚLSKÝCH ZÁVODŮ V ROCE 1962

Ukazatel	Zemědělství celkem	Z toho	
		státní statky	JZD
<u>ČSSR</u>			
počet narozených telat na 100 krav	85,08	91,18	92,59
počet odchovaných telat na 100 krav	80,03	84,11	86,84
počet narozených selat na 1 prasnici ¹⁾	11,51	11,98	11,45
počet odchovaných selat na 1 prasnici ¹⁾	10,52	11,01	10,44
procento hynutí: skotu vč. telat	3,2	3,8	3,3
telat do 3 měsíců	5,9	7,7	6,2
prasat vč. selat	14,8	17,6	17,6
selat do odstavu	8,6	8,1	8,8
průměrná denní dojivost 1 krávy	4,72	5,54	4,58
průměrná snůška vajec 1 slepice	106,86	134,20	114,58
<u>České kraje</u>			
počet narozených telat na 100 krav	90,33	92,40	95,68
počet odchovaných telat na 100 krav	85,57	85,52	90,43
počet narozených selat na 1 prasnici ¹⁾	12,02	12,35	11,94
počet odchovaných selat na 1 prasnici ¹⁾	11,01	11,29	10,95
procento hynutí: skotu vč. telat	2,8	3,7	2,8
telat do 3 měsíců	5,3	7,5	5,5
prasat vč. selat	14,0	17,7	15,2
selat do odstavu	8,4	8,6	8,3
průměrná denní dojivost 1 krávy	4,92	5,45	4,68
průměrná snůška vajec 1 slepice	111,20	137,38	120,30
<u>Slovensko</u>			
počet narozených telat na 100 krav	73,01	85,72	82,92
počet odchovaných telat na 100 krav	67,26	77,86	75,60
počet narozených selat na 1 prasnici ¹⁾	10,58	10,82	10,52
počet odchovaných selat na 1 prasnici ¹⁾	9,62	10,13	9,47
procento hynutí: skotu vč. telat	3,9	4,5	4,5
telat do 3 měsíců	7,9	9,2	8,8
prasat vč. selat	16,1	17,2	22,5
selat do odstavu	9,1	6,3	10,0
průměrná denní dojivost 1 krávy	4,25	5,89	4,26
průměrná snůška vajec 1 slepice	95,69	118,54	96,55

¹⁾ Včetně od jednorázových prasnic.

HLAVNÍ UKAZATELE ŽIVOČIŠNÉ VÝROBY
v roce 1962

Ukazatel	Měrné jednotky	České kraje	Slovenské kraje	ČSSR	Index rok 1961 = 100
<u>Produkce živočišných výrobků</u>					
jatečný skot	tis. t ž. v.	284,5	113,5	398,0	110,6
jatečná telata	tis. t ž. v.	25,2	4,1	29,3	123,2
jatečná prasata celkem	tis. t ž. v.	377,0	188,7	565,7	97,9
v tom: tržní porážky	tis. t ž. v.	273,0	115,4	388,4	100,3
domácí porážky	tis. t ž. v.	104,0	73,3	177,3	92,9
jatečný dobytek úlarnem	tis. t ž. v.	686,7	306,3	993,0	103,3
mléko kravské	mil. l.	2584,7	969,2	3553,9	92,9
vejce	mil. ks	1779,5	595,8	2375,3	101,0
<u>Průměrné živé váhy</u>					
jatečného skotu	kg	410,0	359,5	394,2	98,2
jatečných telat	kg	50,8	51,3	50,9	98,3
jatečných prasat tržních	kg	93,8	94,0	93,9	103,3
jatečných prasat z domácích					
porážek	kg	152,7	144,8	149,3	99,9
<u>Užitkovost hospodářského zvířectva</u>					
počet narozených telat na 100 krav	kusů	90,33	73,01	85,08	105,0
počet odchovaných telat na 100 krav	kusů	85,57	67,26	80,03	104,8
počet narozených selat od 1 prasnice ¹⁾	kusů	12,02	10,58	11,51	100,5 ²⁾
počet odchovaných selat od 1 prasnice ¹⁾	kusů	11,01	9,62	10,52	99,5 ²⁾
průměrná denní dojivost 1 krávy	l	4,92	4,25	4,72	92,0
průměrná snůška 1 slepice	kusů	111,20	95,69	106,86	100,6

¹⁾ Včetně od jednorázových prasnic.

²⁾ Rok 1961 bez jednorázových prasnic.